

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG FOR THISTED AMT

Johan Skjoldborgs Hjem i Øsløs
foto: Balleby

Indhold.

A. Sørensen: Oddesunds Færgested	131
A. C. Svalgaard: Den tyske Besættelse i Thy og Thisted	175
Johannes Thomsen: En gammel Thybo fortæller....	191
Jens Rolighed: Det jyske mål i Han herred og i Thy	204
Torsten Balle: Gamle veje i Thy	216
F. Elle Jensen: Slaget paa Rheden og Thylands Præster	235
C. Klitgaard; En bortløben Skoleholder	250
Ulykken ved Oddesund	252
Anders Overgaard: Gammel Overtro og Leveregler fra Nordthy.	255
N. Sodborg: Hvad de gamle fortalte.....	260
Til Medlemmerne, Regnskab	265
Thisted Museum	268
Fra Skudehandelens Tid.....	272

Historisk Samfund.

I Foreningsanliggender bedes rettet Henvendelse til Formanden, Læge Toft, Vestervig, og Kassereren, Redaktør Lustrup, Thisted.

Om Bidrag til Aarbogen henvendes til Redaktionsudvalget, Lærer T. Balle, Torsted, Skoleinspektør Riis Olesen, Vestervig, og P. L. Hald, Thisted. De øvrige Bestyrelsesmedlemmer er Lærer Jens Rolighed, Klim, og Togfører Svalgaard, Thisted.

Tidsskrifter, Bøger o. s. v. bedes sendt under Adr.:
Thisted Museum, Thisted.

HISTORISK AARBOG
FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR
THY OG HANHERED

1951

P. HAASE & SØN KØBENHAVN

THISTED AMTS TIDENDES
BOGTRYKKERI
1951

Oddesund Færgested

Af ANDERS SØRENSEN

DER BLEV HER I AARBOGEN 1949 og 1950 meddelt lidt om de to Færgesteder, der danner Bindeled mellem Mors og Thy. Der skal nu i det følgende fortælles lidt om Oddesund Færgested, der var og er Thylands fornemste Forbindelse med Omverdenen, thi som Præsten Knud Aagaard skriver 1802¹), gik Bøndernes Landhandel mest over Oddesund, hvorfra der førtes Huder og Skind til Ringkøbing, hvorfra man saa til Gengæld hjemførte Tobak og andre Varer, ligesom man ogsaa ad denne Vej førte Kreaturer til Marked i Holstebro, hvortil man ogsaa kørte for at hente Træsko, Skovlblade, Stavtøj og andre Trævarer, som førtes dertil fra Skovegnene.

Thyholms Beboere bragte paa lukkede Vogne mange Læs saltede og røgede Aal og Helt gennem hele Jylland og tog med sig tilbage fra Horsens og Fredericia Trævarer, Pærer og Æbler.

Gennem denne Pastor Aagaards Beretning faar man et levende Indtryk af Trafikken over dette Sund. Da Thyholm tilmed var saa fattig paa Brændsel, at en stor Del heraf maatte hentes udefra, blev en Del af dette sikkert ogsaa færet over Oddesund.

Det har dog næppe været nogen ren Spas at befare Oddesund. Gennem det 500 Meter brede og

20—24 Meter dybe Sund gik en rivende Strøm, der ikke altid gjorde Overfarten med de aabne, fladbundede Færger til en Nydelse. Ventetiden, inden Overfartslejlighed bød sig, har vel heller ikke altid været lige behagelig. Paa Grisetaaodde paa Hardsysselsiden laa Krostedet med det lidet tillokkende Navn »Pinen«, om hvilket Sted det i et Bryllupskvad af Jacob Knudsen Schanderup hedder:

»Gid Brudeparret leve,
 mens der er Vand i Othe-Sund
 og Krattet der har Ræve,
 mens Piine-Folk har Brændevin
 og Færgemanden Aare.«²⁾.

At der konsumeredes en Del Brændevin paa dette Sted, hvor Rejsende ofte maatte vente i Timevis, kan næppe forbavse nogen. Der maatte virkelig en ordentlig Opstrammer til, før man begav sig ud paa den besværlige og farefulde Sejltur.

Som nævnt laa Krostedet med det skønne Navn paa Hardsysselsiden, hvorimod selve Færgegaarden laa paa Thysiden. I Ørum Lens Jordebog 1580 nævnes som Færgemand Niels Knudsen, der til Kronen svarede 10 Mark danske. 1585 er Afgiften 13 Mark, 5 Skilling og 1 Album (Lensjordebogen), og denne Afgift svarede uforandret til 1662. Afgiften anføres dog som 10 Mark i et Brev af 22. Juni 1596³⁾, hvori Peder Munk, Lensmand paa Vestervig Kloster, faar Ordre til at lægge Oddesund Færgeshus ind under Vestervig Klosters Len og indskrive det i Jordebogen. Meddelelse herom sendes Færgemanden 25. Juni samme Aar⁴⁾). Afgiften paa de 10 Mark siges at skulle ydes af Færgehuset. Denne Ordning

fortryder man dog ret hurtigt, thi 4. Maj 1597⁵⁾ faar Johan Rud, Lensmanden paa Ørum Slot, Ordre til at føre Færgehuset tilbage til Ørum Slot, hvor det »for den daglige Brugs og Førsels Skyld ikke kan undværes«.

1629⁶⁾ er Niels Knudsen som Færgemand afløst af Michel Nielsen, der synes at være der endnu 1661, da Kronen⁷⁾ (22. November) skøder Færgegaarden til Elisabeth afg. Albert Baldtser Berents Enke og Arvinger samt Leonhardt Marselis. Færgestedet er da i Matriklen sat til 6½ Td., 1 Skp. og 1⅓ Fdk. og Afgiften er stadig førnævnte 13 Mark, 5 Sk. og 1 Alb., der ogsaa svaredes af Niels Nielsen, der 1662⁸⁾ nævnes som Færgemand.

27. Februar 1669⁹⁾ faar Villads Sørensen kongelig Bevilling til at være Færgemand mellem Thyholm og Hardsyssel, og han skal, som det hedder sig i Bevillingen, være tilpligtet samme Færgested forsvarligen og uden billig Klage at forestaa. 6. Februar 1683¹⁰⁾ faar Ejler Madsen kgl. Bevilling paa at efterfølge Villads Sørensen, men allerede 15. November 1684 ¹¹⁾ fratræder han og efterfølges af Jacob Andersen Trane.

Om disse tre sidstnævnte Færgemænd fortæller Skattemandtallerne intet udover, at Antallet af Tjenestefolk er saa nogenlunde konstant, for det meste 3 Færgekare, hvad der næppe har været for meget til Bestridelse af Overfarten, der i Matriklen 1688 sættes i Hartkorn til 4½ Td. og 2 Skp., hvorimod selve Færgegaarden kun ansættes til 2 Skp., 3 Fdk. og 2 Alb.

Til dette Færgested maatte der, ligesom Tilfældet var ved Sallingsund og Vilsund, svares Naturalydel-

ser. 21. August 1686 tager Delefogden paa Ørum Slot, Mads Jensen paa Smerupgaard, Tingsvidne ved Refs Herredsting om denne Ydelse. 28 Mænd blev spurgt, om Bønderne paa Thyholm ikke altid havde givet Skattekorn og anden Proviant til Oddesund Færgested, nemlig af hver Helgaard en Trave Rug eller Byg, et Faarlemme og et Brød, og om Færgemanden ikke derimod havde holdt Færgerne og andet Færgeredskab ved Magt og ladet bygge nye, naar de gamle ikke længere var tjenlige. Ligeledes spurgte Delefogden de 28 Mænd, om ikke der i forrige Tider blev givet 3 Sk. i Færgepenge af hver Vogn frem og tilbage, og om ikke Jacob Andersen Trane paa andet Aar, saa længe han der havde været, havde taget dobbelt Færgepenge. Til Spørgsmaalet om dobbelte Færgepenge svarede Vidnerne benægtende, hvorimod der svaredes ja paa de øvrige Spørgsmaal.

Jacob Tranes Tid som Færgemand blev iøvrigt ikke lang. 1690 er han afløst af Claus Eggertsen Langemark¹²⁾, der da foruden af sin egen Person kun skatter af sin Hustru og en Dreng (over 15 Aar), medens han 1699 har 1 Pige og 2 Dreng, der 1705 nævnes som Karle. Claus Langemark dør imidlertid allerede 1707¹³⁾ (begravet 13. Jan.), men hans Hustru, Maren Jepsdatter, fortsætter Færgeriet ved Hjælp af 2 Karle og 1 Pige, men nogen stor Velstand har der næppe været til Huse, eftersom Skattemandtallet 1712 kalder hende en fattig Enke. 1717—19 klærer hun sig stadig med de to Færgekarle. Børnene siges alle at være gifte. Hun døde 1733¹⁴⁾ (begravet 19. April), men forinden havde Sønnen Reimert Langemark, der 20. Oktober 1715 var blevet gift med Maren Pedersdatter¹⁵⁾ overtaget Færgeriet. Den øko-

nomiske Situation var nok blevet lidt bedre, eftersom han 1728—31¹⁶) maatte betale hele 5 Rdl. i Brandstyr, og 1743¹⁷) maatte han i Kopskat op med 8 Rd. samt 2 Rd. i Formueskat foruden 2 Rd. i Kopskat for sine 2 Karle.

Reimert Langemark dør 1758¹⁸) (begravet 23. Oktober). Forinden maa han have købt Færgestedet af Frederik Klingenberg til Øster Hindsels, der 11. Juni 1744 laaner 1800 Rd. af en Christen Bjerregaard mod Pant i Hovedgaarden og bl. a. Oddesund Færgested¹⁹). Reimert Langemarks Søn Jens, der efterfølger ham som Færgemand, laaner 28. April 1759 af Christen Ørsnes til Helligkildegaard 300 Rd. mod Pant i Oddesund Færgeløb²⁰), men noget Skøde ses ikke at være læst i Tiden 1744—59, hverken ved Landsting eller Herredsting.

Jens Reimertsen synes ikke at have siddet særlig godt i det. 4. Maj 1763 laaner han 800 Rd. af Poul Klingenberg mod Pant i Ud- og Indbo foruden 2 Færger og Færgebaade²¹), og 31. December 1764 laaner han af Jørgen Billeschou til Vejbjerggaard i Humlum Sogn 101 Rd. mod 2. Prioritets Panteret i ovennævnte Effekter²²). 1771 er det forbi med ham som Færgemand. Færgestedet er nu overtaget af Jens Kyndesen, der ved Skøde af 26. April 1771 har købt det af Christen Olesen paa Gudum Kloster, men dette Skøde ses ikke at være læst hverken ved Herredsting eller Landsting, lige saa lidt som der i Panteprotokollerne ses at være læst noget Skøde paa Færgestedet til Christen Olesen. Jens Reimertsen bliver antagelig boende paa Thy, thi 20. Januar 1778 ses han at give Afkaldskvittering for Arv efter sin Broder Jeppe, der er død i Vestindien²³).

Jens Kyndesen, der nu i en Alder af 34 Aar overtog Færgeriet, synes at have været en ret holden Mand. Folkeholdet var 1787 hele 4 Færgekarle og 2 Tjenestepiger. Nogen Hjælp af Børnene havde han ikke, da de var smaa. 8. Marts 1775 var han blevet viet i Odby til Michel Poulsens Datter Anne af Odby, der døde allerede 1783²⁴ (begravet 14. Sept.). Ved Skiftet efter hende 6. Oktober s. A.²⁵) vurderes Boet til 1995 Rd. og 4 Mk. og 12 Sk., heraf Indboet til 395 Rd., 4 Mark og 12 Sk. Ved denne Løjlighed forevistes det foromtalt Skøde paa Færgestedet af 26. April 1771 udstedt af Sr. Christen Olesen paa Gudum Kloster. Af den afdøde Kones Gangklæder udtoges til den 7-aarige Datter Mette Kirstine en blaa Silkedamaskes Kaabe med Sølvhager, en blaa Silkedamaskes Andrienne, en sort Manshesters Hætte med sorte Kniplinger samt en sort Manshesters Muffe med sort og hvid Silkeflos i begge Ender. Den gode Færgeskone har altsaa haft Stadstøjet i Orden.

Allerede 3. April 1784²⁶) gifter Jens Kyndesen sig igen — efter kongelig Bevilling uden Trolovelse og Lysning — med Mette Marie Larsdatter.

Den næste Færgemand i Rækken blev Anders Christensen, der efter Jens Kyndesens Død 1798²⁷) (begravet 2. April) overtog baade Færgestedet og Enken, til hvem han viedes i Huset uden Trolovelse og Lysning 1. Februar 1799²⁸). Foruden Formandens voksne Søn af 1. Ægteskab, Kynde Jensen, havde han 3 Færgekarle og 1 Pige. Han dør dog allerede 10. September 1808²⁹). Enken beholder dog Færgestedet, men afhænder det allerede 22. Juni 1812 til Mads Andersen Abildgaard for 12000 Rd. dansk Courant³⁰).

Abildgaard maa dog have overtaget Færgeriet før Skødet udstedtes, thi allerede 25. Januar 1812 beder han Generalpostdirektionen skaffe sig 4 Færgekarle, men Amtet kan dog kun anbefale, at der tildeles ham een, hvilket ogsaa sker, men han skal udtage ham blandt fattige, gifte Husmænd.

I 1810 var Fyrdirektør Poul de Løvenørn paa Rundtur til Limfjordens Færgesteder. Om Oddesund indberetter han 6. August til Generalpostdirektionen om Tilstandene her. Færgestedet har hverken Privilegium, Reglement eller Taxt. Der findes dog en gammel Konvention fra 1686 om en Del af Thyholms Beboere gaaende ud paa, at disse skal give Færgemanden Sundkorn imod at han færger dem over for en ringere Betaling og fremfor andre, der melder sig til samme Tid.

Om Færgemateriellet udtaler Løvenørn, at Færgerne bør forsynes med et Skvætbord og bedre Sæder. Ligeledes bør der anskaffes en Kastebro og 3 Lygter til at signalere med om Natten samt nogle Flag til Brug om Dagen, eller maaske burde der anskaffes en Raaber til at sætte paa Enden af et Gevær, som ved Afskydning vil give et særdeles højt Knald.

Til Isbrydning maa Færgeriets Ejer kræve Hjælp af indtil 12 af de nærmeste Beboere, der saa til Gengæld maa fritages for Snekastning.

Amtet anmodes nu om at paalægge Færgemanden at foretage de af Løvenørn foreslaaede Forbedringer, og naar dette er sket, vil Generalpostdirektionen tænke paa en højere Taxt.

Ved Abildgaards Tiltræden var Færgemateriellet ikke bragt i den ønskede Stand. 4. Maj 1812 gør

Generalpostdirektionen Amtet opmærksom paa, at den mindste Færge bør istandsættes, og begge Færger bør forsynes med Skum- eller Skvætbord, ligesom alle Fartøjerne, især Jollerne, bør forsynes med skikkelige og bekvemme Sæder. Der bør anskaffes en Kastebro til søndre Side, og endelig maa der indrettes Signaler som ved Vilsund.

8. December s. A. henledes Amtets Opmærksomhed atter paa disse paakrævede Forbedringer, der næppe kan kræve noget større økonomisk Offer, end Færgemanden selv kan klare det, og dersom Amtmanden kan faa udvirket dette, er Generalpostdirektionen villig til at skaffe Færgemanden en kongelig Bevilling samt en passende Taxt.

De ønskede Forbedringer af Materiellet fik Abildgaard dog ikke foretaget, maaske paa Grund af Pengemangel, thi det kneb ham aabenbart at faa inddrevet de Færgestedet tillagte Naturalydelser. 28. Juli 1814 møder han ved Hassing-Refs Herredsting og begærer Tingsvidne ført over, hvad han aarlig skal have af Thyholms Land for Transporten over Sundet, og i den Anledning spørger han, om ikke alle Bønderne paa Thyholm uden Hensyn til, om de er Fæstere eller Selvejere, saa længe Vidnerne kan minde, aarlig har givet til Færgemanden 1 Trave Korn samt et Brød paa 15—16 Pund og et Faarlemme af hver Plov paa Thyholm samt et Maal nymalket Mælk imod at nyde fri Overfart ved Oddesund og yderligere betale '3 Sk. for hver Færd til Færgemanden samt have Ret til Overfart frem for andre, der ikke var af Thyholms Beboere. Hertil svarede Vidnerne, at Ydelserne var som anført, men rigtignok skal adskillige, som ikke kunde navngives, i de senere Aar

have undslaaet sig for at yde Afgiften, og nogle havde egenmægtig afkortet samme.

Videre tilspurgtes Vidnerne, om ikke Færgemanden derimod var pligtig til bestandig at holde Færge og Baad vedlige uden nogen anden Udgift for Beboerne, hvilket bekræftedes.

Endelig blev de tilspurgt, om ikke en Gaard paa 3 Td. Hartkorn og derunder regnedes for en halv Plov, og en Gaard paa 3—6 Td. regnedes for en hel Plov. Hertil svarede Vidnerne, at de havde hørt, at en hel Gaard var 6 Td. Hartkorn, og en halv Gaard var 3 Td.

Abildgaards Tid som Færgemand blev imidlertid meget kort. Om Statsbankerotten slog ham ud, kan ikke siges, men allerede den 21. September 1814 skøder han Færgestedet til Mads Knudsen Langballe fra Gadegaard i Humlum Sogn. Færgegaarden er sat i Hartkorn til 2 Skp., 3 Fdk. og 2 Alb. og Færgeløbet til 4 Td. og 2 Skp. Der medfølger i Handelen 2 Færger og 2 Baade, alt for en Sum af 3800 Rd., der unægtelig var en væsentlig Nedgang siden 1812, men Langballe maa dog overtage en Gæld paa 2200 Rd. til Laurs Chr. Djørup til Hindsels.

Ved Tinglysningen forevistes Privilegium paa Krohold af 13. September 1800³¹).

Straks efter sin Tiltræden indsender Langballe Ansøgning om kongeligt Privilegium paa Færgefarten samt en Taxt svarende til den ved Sallingsund anvendte. Amtet kan anbefale paa Betingelse af, at naar Fartøjerne og Inventaret ikke holdes i Stand, skal der lægges Beslag paa Sundkornet, indtil Manglerne er afhjulpne, og sker det ikke inden 3 Maaneder, istandsættes Fartøjerne paa Ejerens Bekostning.

16. Juni 1815 opnaar Langballe den eftertragtede kongelige Bevilling, der gives paa samme Betingelser som i Anordningen for Sallingsund og Vilsund og med den for Sallingsund gældende Taxt, og fremdeles skal han af Thyholms Beboere nyde den samme Sundafgift som før, mod at han giver dem fri Overførsel, dog saaledes at de maa betale 3 Rigsbankskilling Sølvværdi for hver Vogn, der føres frem og tilbage. Det paalægges Øvrigheden til Sundafgiftens fuldkomne Berigtigelse at lade afholde en Undersøgelse og lade forfatte en fuldstændig Fortegnelse over de af Thyholms Beboere, der er pligtige til at svare aarlig Sundafgift, samt over Afgiftens Størrelse og Beskaffenhed. I Indløsningsgebyr skal Færgemanden betale 13 Rbd. og 48 Rbsk. Sølvværdi, ligesom han til Befordringsvæsenets Fond aarlig maa betale 5 Rbd., der betales i to Terminer, 30. Juni og 31. Oktober, til Befordringsvæsenets Opsynsmand i Holstebro.

Den anordnede Taxt, der gjaldt fra 27. Juni 1815, saa saaledes ud:

I. Naar et helt Fartøj fragtes:

	Rigsbankpenge Sommer		Sølvværdi Vinter	
	Mk.	Sk.	Mk.	Sk.
For en stor Færge.....	3	8	4	4
For en lille Færge.....	2	4	2	12
For en af Baadene	1	0	1	4

II. Naar der med et Fartøj haves anden Fragt:

1. For en Person og saa meget han holder i Haanden, samt Rejsetøj	6		8	
Haandværkssvend, Bonde, Tjener, Soldat, Matros e. l.	4		6	

For et Barn fra 2 til 12			
Aar det halve.			
Børn under 2 Aar samt			
Nødlidende betaler intet.			
2.	For en Hest	8	12
	For et Kvæghoved	6	8
	For et Svin eller Føl	3	4
	For en Kalv, et Lam, et		
	Faar eller Gris	2	3
3.	For en Chaise, stor hol-		
	stensk Vogn eller lignende		
	med tilhørende Rejsetøj..	2	0
			2
			8
	For en mindre Rejsevogn		
	med dito	1	4
			1
			8
	For en læsset Arbejdsvogn		
	eller Fjælvogn	1	4
			1
			8
	For en tom dito	12	1
			0
	For en Kariol, Kærre e. l.		
	med Rejsetøj	8	12
	For medfølgende Heste be-		
	tales særskilt		
4.	For en Tønde Korn.....	2	3
	For en Kuffert, Kasse, Ki-		
	ste, Pakke e. l. 50 Pund		
	og derunder	3	4
	For en dito 50—100 Pund	4	6
	For større eller mindre		
	Størrelser saa vel som for		
	andet Gods i Forhold til		
	foranførte.		
III. Hvad enten anden Fragt ha-			
ves eller ikke:			
De af Thyholms Beboere, som			
erlægger Sundkorn til Færge-			
manden, skal nyde fortrinlig			
og fri Overfart; dog saaledes,			
at de erlægges for en Vogns			
Overfart frem og tilbage....			
		3	3

Sommertiden er 1. April til 30. September.

Saafrømt en Overfart kræver Tænding af Lygter, betales herfor 4 Sk.

Gør nogen Indgreb i Færgemandens Rettigheder, betales 2—4 Rd. Sølvværdi til Stedets Fattigkasse foruden fuld Erstatning til Færgemanden af dobbelte Færgespenge.

Gik det skævt for Abildgaard, gik det ikke stort bedre for Langballe. 14. Juni 1816 søger han om et Laan paa 2000 Rd. til Istandsættelser mod Sikkerhed i Færgegaarden med alle Bygninger og Redskaber. Amtet mener, at de nødvendige Istandsættelser kan gøres for det halve og mener iøvrigt, at der er Sikkerhed nok, men Generalpostdirektionen afslaar, hvorefter Langballe ved Panteforskrivning af 24. Juli 1817 laaner 400 Rd. af Laurs Chr. Djørup, der nu skriver sig til Avnsbjerg³²). Derefter har han vel faaet sat lidt Skik paa Færgemateriellet, eftersom der 29. Januar 1818 kan indberettes, at Færger og Baade nu er i god Stand. Ganske vist mangler der Lygter paa søndre Side, men denne Mangel blev straks afhjulpet.

24. November 1819 er det atter galt med Økonomien. Langballe ansøger nu Generalpostdirektionen om et Laan paa 1600 Rd. rede Sølv mod Pant i Gaard og Tiender og føjer til, at dersom Laanet ikke bevilges, bliver alt solgt for ham, og han er ruineret. Med Laanet vil han redde sig ud af en Fordring paa 4000 Rd. for hvilken han er sagsøgt, og han vil miste Færgestedet og sin Næring, dersom han ikke faar Laanet, for hvilket han som Pant kan tilbyde alle sine Ejendele, der er vurderet for 3070 Rd. Sølv. Amtet har alene vurderet Færgemateriellet til 830 Rd. Sølv og anbefaler ham til et Laan paa 1000 Rd. i den almindelige Enkekasse, der desværre giver ham blankt Afslag.

Langballe er dog ikke mere forknyt, end han 28. Februar 1821 atter søger et Laan, denne Gang paa 4000 Rd. Sedler, men ogsaa denne Gang faar han Afslag. Herefter gaar det ned ad Bakke med ham. 2. December 1825 indberetter Amtmand Faye, at der intet paalideligt Fartøj findes ved Oddesund. Han har lagt Beslag paa Sundkornet, men da Langballe baade er fattig og uefterrettelig, saa vil dette næppe bevirke Fartøjernes Istandsættelse. Amtet vil nu foranledige fremskaffet et paalideligt Fartøj, da Færgestedet er af stor Vigtighed. 24. Januar indberetter Faye igen, at det er nødvendigt at fremskaffe en ny Færge. Han har derom tilskrevet Panthaveren, og af en Bygmester har han forlangt Overslag over, hvad en ny Færge samt de øvrige Fartøjers Istandsættelse vil koste. 14. Februar kan Amtet meddele, at Panthaveren vil istandsætte Fartøjerne imod at forbeholde sig Erstatning af det Offentlige, naar han der til findes berettiget, og mod at Udgifterne forskudsvis udredes af Postkassen. Saa vidt kom det nu ikke, thi 2. Maj 1826³³) sælger Langballe Færgestedet med Færgerettigheder og Gæstgiveri for 2200 Rd. rede Sølv til Peder Hansen af Sønderaalum i Agger Sogn. Af Færgemateriel findes en stor Færge med 2 Aarer, 2 Ankre, 2 Tove, 2 Ladebroer, en mindre Færge med Tilbehør, en ny, større Færge, en gammel Færgebaad og en mindre Færgebaad. Mette Marie Larsdatter i Sem, Enke efter Færgemand Anders Christensen, har Ret til at grave 2 Læs Tørv, men denne beskedne Aftægt kom dog ikke til at tynges Peder Hansen ret længe, da hun døde 1. Juni 1829³⁴).

Dette Ejerskifte blev ikke til Skade for Færgeriet, eftersom Amtmanden 17. Maj s. A. kan indberette,

at alt nu er i god Stand, men derfor slap Amtmanden dog ikke for at beskæftige sig med dette Færgested. 5. September indsender Faye til Generalpostdirektionen en Klage fra en Mads Richter samt Frøknerne Schauemburg og Bendix over et for langt Ophold ved Færgestedet, fordi nogle Thyholmere pukkede paa deres Ret til fortrinsvis Overførsel, og Færgemanden fjøede dem. Amtmanden mener, at slig Fortrinsret er uhjemlet, og at Færgemanden iøvrigt i fornødent Fald bør fremskaffe erfarent Mandskab, saa at begge Færger kan være i Drift samtidig. Efter at Landet ved Agger ikke mere kan befærdes, er Overfarten ved Odde Sund forøget meget. Hermed sigtes naturligvis til den af Stormfloderne 3. Februar og 28. November 1825 anrettede Skade paa Aggertangen. Herpaa svarer Generalpostdirektionen 23. September Amtet, at det maa paalægges Færgemanden, naar der er stor Søgning, at have nogle Folk i Reserve, saa at begge Færger kan sættes ind, og det maa samtidig betydes ham, at Thyholmernes Ret til fortrinsvis Overfart ikke maa udstrækkes til Fornærmelse for andre Rejsende, undtagen naar Thyholmerne ankommer til Færgestedet samtidig med andre Rejsende.

Denne Tilrettevisning faar Færgemanden til 16. December 1827 spidsfindigt at spørge, naar og under hvilke Betegnelser og Rettigheder Odde Sund i sin Tid blev gjort til kongeligt Færgested, og om ovennævnte Resolution, hvorved Thyholmerne blev frataget en Del af deres Forret, kan være præjudicerende for ham med Hensyn til det ham tilkommende Skattekor m. v. Hertil bemærker Amtmanden, at Thyholmerne for fortrinsvis Overfart er forpligtede

til at svare de i Tingsvidnerne 1814 og 1816 omtalte Naturalydelser, paa hvilke Oddesund Færgested fra utænkelige Tider har erhvervet Rettighed, og 15. Marts paalægger Generalpostdirektionen Amtet at meddele Hansen, at uanset det i Resolution af 23. September 1826 bestemte hjemler Tingsvidnet af 21. August 1686 ham stadig Ret til omtalte Naturalydelser.

Ovennævnte Svar har maaske nok tilfredsstillet Færgemanden, hvorimod Thyholmerne nok ikke var helt tilfredse, thi 28. Juli 1829 maa Peder Hansen atter ulejlige med denne Sag. Flere af Thyholmerne har nægtet at betale ham for 1827—28, og en Proprietær har endda anlagt Sag imod ham, da han vilde lade Afgiften inddrive. Hertil svares der kort og godt, han efter de af Amtmanden approberede Restancelister ved Udpantning maa søge at faa inddrevet, hvad der efter de gældende Bestemmelser er tillagt ham i Sundafgift.

12. December s. A. kommer der en ny Klage fra Peder Hansen. Denne Gang drejer det sig om Beboerne i Odby Sogn, der hidtil uden Betaling har været ham behjælpelig med Isbrydning i Sundet og med at trække Færgerne paa Land, men nu nægter de at hjælpe ham, og han beder nu om, at det maa gøres til en Pligt. Han støttes af Amtmanden, der mener, at det er en Pligt for Beboerne efter Vej-anordningen af 13. Oktober 1793, § 34, og hertil slutter Generalpostdirektionen sig, dog med Bemærkning om, at det kun gælder Isbrydning. Fartøjernes Ophaling maa han selv klare.

Den ihærdige Peder Hansen har dog mere paa Hjærte. 17. Maj 1831 fremsender Amtet en Ansøg-

ning fra ham, om der ved offentlig Foranstaltning kan opføres en Færgebro paa begge Sider af Sundet. Amtmand Faye anser nok Færgebroer for nødvendige, men han mener dog, at det maa paahvile Færgemanden selv. Amtmanden i Ringkøbing mener heller ikke, at Omkostningerne kan paalægges det Offentlige og specielt ikke Ringkøbing Amt. Amtmanden, J. F. Neergaard, finder iøvrigt Anledning til at bemærke, at Strømgangen i det snævre Sund ofte er saa stærk, at det er tvivlsomt, om Færgebroer kan modstaa den, hvorfor det maaske var mere hensigtsmæssigt at anlægge Havne, hvad der dog kan have sine Ulemper, f. Eks. ved Tilsanding, ligesom han ikke finder, at det vil være til nogen Lettelse for Kreaturtransporterne nordfra, og den hele Foranstaltning kan blive af endnu mindre Vigtighed, dersom det bliver til noget med at tilstoppe Aggerkanalen.

I Generalpostdirektionen slaar man sig dog ikke til Ro med de Herrer Amtmænds Udtalelser, men sender Havne- og Fyrinspektør Leth, der er Statens Konsulent i Færgesager, derop for at tage Forholdene i nærmere Øjesyn. I sin Indberetning af 9. Marts 1833 gør Leth opmærksom paa, at Gennembruddet ved Agger har givet Odde-sund Færgested langt større Betydning; saaledes er Overførslen af Kreaturer forøget indtil det tredobbelte, men Gennembruddet har tillige gjort Overfarten vanskeligere ved den forøgede Strømgang. Ind- og Udskebningen sker nu ved Hjælp af Kastebroer paa forskellige Steder efter Vindens og Strømmens Beskaffenhed og kan af og til slet ikke finde Sted. Saaledes sker det ofte, at hele Flokke af Kreaturer maa vente flere

Dage paa at komme over formedelst manglende Broer.

Til Organisation af en fuldstændig tidssvarende Færgeindretning vil der efter Leths Mening kræves foruden en Sejlfærge 4 Broer, 2 paa hver Side af Sundet, og disse bør bestaa af stenfyldte Brohoveder med Træbroer ind til Land og stensatte Vaser ind over Strandbredden, og hertil maa de større Sten hidføres andetsteds fra. Hver af Broerne, der maa være 60—80 Alen lange, vil koste ca. 2000 Rd. og noget mindre, dersom Kørsel og Haandarbejde kan udføres af Amtets Beboere. Færgen vil koste ca. 600 Rd. Imidlertid bør man ikke skride til Handling, før man faar Klarhed over, hvorvidt Forbindelsen til Lands over Aggertangen genoprettes, men ellers er Istandsættelsen af Færgestedet absolut nødvendig.

Rentekammeret, hvis Mening ogsaa maa høres, har ladet Overdigeinspektør, Generalmajor Christensen i Rendsborg se lidt paa Forholdene, og efter hans Mening er der stor Sandsynlighed for, at Aggerkanalen ved Naturens egne Kræfter snart vil lukke sig, men hvornaar det vil ske, udtaler han sig fornuftigvis ikke om.

Før man i Generalpostdirektionen vil tage nogen Beslutning, beder man atter om Amtmand Fayes Mening om den ulyksalige Aggerkanals Indflydelse paa Oddesund Færgested, Vigtigheden af et Broanlæg der paa Stedet, om Antallet af Kvæghøveder, Heste, Kalve, Faar etc. samt Vogne m. v., der nu aarlig overføres, og i hvilket Forhold dette er vokset siden Gennembruddet ved Agger. Saafremt Amtet paa Grund af Uvished om hvorvidt og hvornaar Færdsejlen til Lands over Agger kan genoptages maa anse

et Broanlæg for nødvendigt, da om det maa anses for hensigtsmæssigt at følge Leths Forslag, samt om Ejeren af Færgestedet er villig til at udrede Omkostningerne, og om han ikke kan hjælpes med Bidrag af Amtets Repartitionsfond, saaledes som det var Tilfældet ved Nørresundby, hvor meget betydelige Arbejder udførtes for Amtets Regning. Nogen Hjælp fra Ringkøbing Amt maa man ikke vente, da dette Amt ingen Interesse har i Oddesund Færgested.

Til alle disse Spørgsmaal svarer Amtmand Faye, at skønt det vil være særdeles bekvemt at faa anlagt 2 eller 4 Broer, vil Udgifterne ikke staa i noget rimeligt Forhold til Nyttens, hvorfor han anser det for tilstrækkeligt, at den nuværende Færgebro gøres nogle faa Alen længere. Skulde Leths Forslag bringes til Udførelse og betales alene af Refs Herreds Beboere, vilde Byrden blive uoverkommelig, men blev Udgifterne fordelt paa hele Amtets Hartkorn, kom mange til at betale for noget, som de aldeles ingen Nytte vilde faa af, hvorimod en lille Udvidelse af de nuværende Broer kunde paalægges Færgemanden, som dog har haft betydelige Fordele siden Aggerkanalens Aabning, og saa meget mindre fortjener dette Færgested Anvendelse af de projekterede Omkostninger, som det lader sig formode, at Aggerkanalen vil lukke sig.

Der foretages nu ikke videre i Sagen, da Rentekammeret finder Omkostningerne for store, men man har midt under Sagens Behandling opdaget, at Peder Hansen i flere Aar har haft Færgesfart og Krohold uden Bevilling, og dette Forhold maa naturligvis bringes i Orden, hvorfor Hansen affordres en

Ansøgning om Stadfæstelse af Privilegiet. Ansøgningen blev imidlertid henlagt indtil Brospørgsmaalet blev klaret, men da dette Spørgsmaal, som vi lige har set, faldt til Jorden, skulde Bevillingsspørgsmaalet altsaa tages op til Behandling, men inden man naaede saa vidt, indberetter Postmester Bay i Holstebro, at Peder Hansen er død (12. September 1833)³⁵), men Enken vil blive ved Færgestedet, hvad hun dog ikke gjorde saa længe, thi 16. November 1834 indberetter hun, at hun har solgt Færggaard og Færgeløb samt Inventarium til Christen Overgaard, der dog allerede 1. Maj 1838 sælger det videre til Christoffer Rasmussen.

Nogen god Start fik Rasmussen ikke. 21. August 1838 indsendes Færgedagbogen med en Klage fra en Rejsende, der har ventet fra Aften til Morgen paa at komme over fra Syd til Nord, fordi man ikke havde observeret, at der blev signaleret med Lygte. Da det ikke er første Gang, der er klaget over forgæves Anvendelse af Signaler paa Sydsiden, spørges Amtmanden, om der er Grund til at paalægge Færgemanden at holde en Baad paa Sydsiden om Natten. Dette finder Amtmanden dog ingen Grund til, da Nyttens ikke vil staa i noget rimeligt Forhold til Omkostningerne, hvorfor man nøjes med at paalægge Færgemanden at lade Folkene være til Stede for at se efter Signaler fra Sydsiden om Vinteren fra Kl. 6 Morgen til Kl. 10 Aften og om Sommeren fra Solens Opgang til Kl. 11 Aften.

Aaret efter findes der atter en Klage i den indsendte Dagbog, hvori Pastor A. P. Prior i Vandborg har besværet sig over at være bleven opholdt ved Færgestedet, idet Vejret om Aftenen ikke tillod

Overfart, og Færgfolkene undlod at holde Vagt om Natten. Da Uvejret straks efter Midnat stilnede af, og Overfart saaledes kunde være gaaet for sig, var Færgfolkene ikke nærværende. Færgemanden svarer hertil, at der hele Natten indtil Kl. 4 om Morgen rasede saa stærk en Storm, at Færgen ikke uden at udsættes for Beskadigelse kunde sættes over, og at hverken han eller Folkene gik til Hvile den paagældende Nat, men holdt Vagt hele Tiden. Hertil bemærker Herredsfogden, at Færgemanden, dersom Vind og Vejr havde tilladt det, burde have udført Transporten, og at han iøvrigt maa være parat hele Natten, og man har nu instrueret ham om, at han maa vise de Rejsende al mulig Forekommenhed saavel ved Overfarten som med Beværtningen.

Pastor Prior skriver senere til Generalpostdirektionen, at han har skrevet Klagen efter bedste Overbevisning og i Overensstemmelse med flere Passagerer. Under den foregaaende Færgemand (Overgaard) blev der ofte overført baade Heste og Vogne i værre Vejr end nævnte Nat, og at Opholdet udelukkende maa tilskrives Færgemanden.

Herefter fremsætter Pastor Prior følgende Forslag:

1. Der anbringes en Færgebro paa hver Side, saa Færgen kan lægge til selv i ondt Vejr.
2. Der skaffes nye Færger.
3. Der holdes flere Færgfolk, og
4. at disse faar fast Løn i Stedet for at de nu lønnes af de Drikkepenge, de kan faa af de Rejsende.
5. Taxterne forhøjes noget.
6. Der nedsættes en Kommission til at bedømme,

hvorledes Færgevæsenet dersteds hensigtsmæssigt kan organiseres.

7. Der føres strængt Tilsyn med, at Færgemanden nøje opfylder de ham paahvilende Pligter.

Dette sikkert velmente Forslag sendtes 17. Marts 1840 til Havne- og Fyrinspektør Leth til moden Overvejelse.

Som Amtmand Faye skrev 13. Juli 1833, havde Rasmussen haft betydelige Fordele siden Aggerkanalens Aabning, hvormed vel hentydes til den øgede Overfart. Som det vil ses af det følgende, var det sandelig ikke lutter Velsignelser, Vesterhavets umiddelbare Adgang til Limfjorden bragte Færgemanden ved Oddesund. Saaledes sender Amtet 9. Marts 1839 Andragende fra Færgemanden om en Understøttelse til Afhjælpning af den betydelige Skade, som Vandfloden den 8. Januar s. A. tilføjede Færgegaarden, eller om Generalpostdirektionen vil overtage samme. Til Ansøgningen bemærker Amtmanden, at det bliver nødvendig at flytte Færgegaarden højere op paa Stranden, men de dermed forbundne Omkostninger kan endnu ikke opgives. Iøvrigt finder man det betænkeligt at overlade Ombygningen til den nuværende Færgemand. Med Hensyn til det Offentliges eventuelle Overtagelse af Færgestedet oplyses, at det har kostet den nuværende Ejer 9200 Rd.

11. September s. A. melder Amtet om en ny Jobpost. Færgens Leje er nu fyldt med Sand og Sten og saaledes fuldstændig lukket. Den ny Færgegaard foreslaas bygget paa $1\frac{1}{4}$ Alens Grundmur, hvortil Færgemanden behøver en Hjælp paa 500 Rd.

12. Februar 1840 maa Amtmanden desværre atter bringe daarligt Nyt fra Oddesund, hvor man hjem-

søgt af en ny Stormflod 18.—28. Januar. Færgegaarden sattes under Vand, og Beboerne maatte forlade den. Af indkomne Kollektpenge til Vandlidte tildeltes der Færgemanden hele 800 Rd., som blev staaende i Amtstuen, da man ikke turde betro dem til Rasmussen paa Grund af hans ringe Energi og trængende Omstændigheder, ligesom man ikke mente, at han kunde klare de øvrige Omkostninger, som Færgegaardens Flytning vilde medføre, hvorfor det henstilledes at overveje Rasmussens Tilbud om at overlade Generalpostdirektionen Færgegaarden for Købesummen.

Stormfloden ramte dog ikke alene Færgegaarden, men ogsaa den til Færgestedet førende Vej, som Amtet havde anlagt. Den var allerede haardt medtaget efter den forrige Stormflod, og man havde lige naaet at faa den af Vandfloden frembragte Rende fyldt ud igen, da den sidste Stormflod ødelagde den i en saadan Grad, at det vilde være umuligt ved almindeligt Vejarbejde at faa den fremkomne dybe Grav fyldt ud igen. Amtmanden har i den Anledning konfereret med Kaptajn Leth, som mente, at der ikke var andet at gøre, end at opføre en Bro over Aabningen, hvad der vil være meget bekosteligt og ganske overstige Repartitionsfondens Evner, foruden at det vil være usikkert, om en saadan Bro vil kunne staa sig i den løse Sandbund ved en ny Stormflod. Dersom Generalpostdirektionen bestemmer sig for en saadan Bro, henstiller Amtet, at dette Foretagende sker paa Vejvæsenets Bekostning efter Aftale med Rentekammeret.

Kaptajn Leth, der har været paa Aastedet for at tage Skaderne nærmere i Øjesyn, mener at Færge-

gaarden maa flyttes endnu i indeværende Sommer til et Sted, som Amtmanden har foreslaaet, men da Grunden ikke tilhører Færgegaarden, maa der af Amtet udtages den fornødne Byggegrund. Ved Flytningen maa iagttages, at der i Stedet for de hidtilværende forskellige Stalde opføres een rummelig Rejsestald eller Lade med Porte for Enderne til Gennemkørsel og af en saadan Bredde, at der kan staa en Række Heste paa hver Side og desuden være Plads til at 2 Vogne kan passere hinanden. Stuehuset maa gøres højere og indrettes bekvemmere. De øvrige Udhuse maa lægges saaledes, at det hele kommer til at danne et indelukket firkantet Gaardsrum, hvori der maa anbringes en Brønd. Det maa endelig overdrages den lokale Øvrighed at føre Tilsyn med Arbejdets Udførelse, og heri har Færgemanden erklæret sig enig og vil foretage det videre fornødne, mod at han foruden foranførte 800 Rd. faar yderligere 400 Rd.

Foruden Flytningen af Færgegaarden finder Leth det ganske nødvendigt at faa Vejen til Færgestedet forsvarligt istandsat, og han henstiller, at Generalpostdirektionen beder Rentesammeret lade Terrainet undersøge af en Ingeniørofficer, under hvem Arbejdet maa udføres for Statskassens Regning.

At anlægge Udskibningsbroer er Leth meget betænkelig ved efter at Sø- og Strømgang er blevet voldsommere og Højvandet fra Vesterhavet hyppigere, ligesom han paa den anden Side finder saadanne Broer mindre nødvendige, da der intet er i Vejen for at Ind- og Udskibning finder Sted paa samme Maade som hidtil.

Færgemanden bevilges trods Amtmandens Betæneligheder virkelig de ønskede 400 Rd. udover de

allerede bevilgede 800 Rd., naar han lover at opføre Gaarden i komplet Stand, og at Gæsteværelserne faar en anstændig Indretning. Gaarden skal anbringes 5—600 Alen nord for den nuværende og være færdig inden 1. Oktober 1840. Dette gaar Rasmussen ind paa 30. Juli, og samtidig drister han sig til at søge om et Laan paa 6000 Rd., han skylder paa Færgegaarden, og som er opsagte, men her bliver der straks vinket af.

Trods den korte Frist kan Rasmussen 16. November meddele, at den nye Færgegaard nu i al Væsentlighed er færdigbygget som af Leth foreslaaet, og han beder nu om at faa Pengene udbetalt, hvad han ogsaa faar, efter at Amtmanden har ladet Nybygningerne syne.

Kaptajn Leths Forslag til Udbedring af den ødelagte Vej til Færgestedet vinder Rentekammerets Bifald, idet man vil lade Ingeniørkorpset anlægge en Dæmning, der vil koste 1200 Rd., som Kongen har bevilget, og hermed naaede man altsaa at faa udslettet Sporene efter Stormfloderne.

Trods den gode Hjælp, der ydedes Rasmussen, gaar det stadig daarligt for ham. Under en Storm den 4. Januar 1841 mistede han sin store Færge, der drev bort efter at have sprængt Ankertovene, og han saa den ikke siden. Han søger nu om et Laan paa 400 Rd. til Anskaffelse af en ny. Han kan dog kun byde 2. Prioritets Panteret, da han har pantsat samtlige sine Ejendele for 600 Rd. til Christen Overgaard i Hvidbjerg. Trods den daarlige Sikkerhed faar han dog Laanet mod 4 % p. a. og med et Afdrag paa 50 Rd. aarlig. Der kræves dog, at den nye Færge skal være mindst 14½ Alen lang, og at den skal kunne overføre en Vogn og 5 Heste. Den blev dog noget større, thi et

den 2. Februar 1842 afholdt Syn fortæller, at den er hele 20 Alen lang og 5 Alen og 9 Tommer bred og stikker 1 Alen og 2 Tommer, ligesom den siges at være bygget af gode Materialer, Bunden af 3 Tommer Fyrreplanker og det øvrige af 1½ Tommer Egeplanker.

1842 har Rasmussen forsøgt at afhænde Færgestedet til sin første Færgekarl, Christen Tøgersen af Agger, der i den Anledning ønsker et Laan paa 6000 Rd. rede Sølv hos Generalpostdirektionen. Herredsfoged Fischer anbefaler Tøgersen som en stræbsom og søkyndig Mand, der kan bestyre Færgeriet til de Rejsendes Tilfredshed. Amtet anbefaler ligeledes og henviser til, at over dette Færgested føres alle Kreaturer fra Amtet undtagen fra Mors. Rasmussen betegnes som uskikket til at forestaa Færgeriet, og at det er et almindeligt Ønske, at der kommer en kyn- dig Mand til. Trods de gode Anbefalinger afslaa hans Andragende.

Inden vi forlader den uheldige Rasmussen, skal vi lige høre lidt om hans sidste uheldige Optræden, inden han forlader Færgestedet. 8. Juli 1842 klager Købmand Oluf Christensen i Aalborg over total Ukyndighed og Mangel paa god Villie hos Rasmussen. Opholdsstedet (altsaa den nye Færgegaard) har fugtige og snavsede Senge med muggent Halm etc. og Stedet bør skifte Navn med det paa den anden Side liggende Sted, »Pinen«, hvor de Rejsende faar en særdeles god Modtagelse.

Efter denne grufulde Salve beskriver Aalborgkøbmanden sin besværlige Rejse. Fra Nykøbing over Næssund til Lemvig kom han Søndag Aften den 8. Maj ved Solnedgang til Oddesund og forlangte at

bliver overført med en lille Vogn og et Par smaa Heste. Færgemanden og hans Folk forsikrede, at det urolige Vejr absolut ikke tillod det, hvorefter han indvilligede i at overnatte paa den bestemte Betingelse, at Færgemanden stod inde for, at han kom over, saasnart Vejret tillod det, hvad han ogsaa lovede og tilføjede endda, at der vilde blive vaaget hele Natten for at se Vejret an. Da Christensen næste Morgen Kl. 4 stod op og gentog sit Forlangende, laa Folkene i deres Senge endnu, men medens han nød en Kop Kaffe, blev Baaden sendt over under Foregivende af at søge den bedst mulige Landingsplads. I Stedet for straks at vende tilbage gik Folkene paa Kroen, hvor de gav sig god Tid og kom først tilbage en Times Tid efter med nogle Passagerer. Nu skulde de imidlertid styrkes til at foretage en ny Rejse, og da Vinden stedse tiltog i Styrke, forsømtes saaledes den til Overfart gunstige Lejlighed, og da Klokken var 8, erklærede Færgefolkene rent ud, at nu var det umuligt at sætte over med Færgen, fordi Søgangen vilde fylde den med Vand, skønt Landsætningen efter Christensens Mening, med Vinden i Nordvest, kunde ske i smult Vande i Læ af sydøstre Odde ligesom Indskibningen under den nordvestre, men de nægtede at forsøge. At de ikke vilde, skyldtes vel, at de ved denne Overfart kom til at ro 50—100 Favne længere. Man ventede nu hele Formiddagen til ingen Nytte, og for ikke at spille mere Tid, rejste Christensen nu over Thisted hjem, og efter at have forvundet een i den usle Seng i Færgegaarden paa draget Forkølelse maatte han saa atter se at komme til Lemvig.

Til denne lange Klage, der iøvrigt endte med en Lovsang til Ære for den forrige Færgemand, erklæ-

rer Rasmussen, at det var ganske umuligt at sætte over paa Grund af en rasende Storm. 2 Hesteprangere med 48 Heste vilde ogsaa gerne have været færget over, men de indsaa det umulige heri. Vinden var Sydvest og ikke Nordvest, saa der var ikke Læ bag Odderne, hvad Prangerne kan bevidne. Iøvrigt kendte han Christensen fra tidligere Besøg og betegner ham som en Mand, der har Lyst til at skabe Uenighed, naar det er ham muligt.

Rasmussens Svar tages til Efterretning, men han faar dog Paalæg om at imødekomme de Rejsendes Ønsker saa hurtigt som muligt.

Dette Paalæg blev Generalpostdirektionens sidste Hilsen til Chr. Rasmussen. 12. December 1842 meddelte Herredsfoged Fischer, at Færgegaarden er solgt til Mads Jepsen Madsen fra Nymølle i Salling (Skøde af 24. Juni 1843, læst 13. Juni 1844), der skal overtage Færgeriet 15. April 1843, hvorefter Rasmussen flyttede til Flynder Mølle.

Mads Madsen faar sin kongelige Bevilling 11. Maj 1844, men havde dog overtaget Færgeriet som ovenfor anført. Nogen helt god Start fik han ikke. Købmand, Konsul F. C. Bendixen i Thisted har 9. November 1843 skrevet lidt i Færgens Dagbog, som han dog selv hævder ikke skal opfattes som Klage men som Ønske. Paa en Rejse til Lemvig kom Konsulen til Oddesund om Eftermiddagen Kl. 4 og vilde overføres med Baad og fra den søndre Side fortsætte med Extrapost til Lemvig, hvor hans Nærværelse krævedes inden Aften. Kort efter Ankomsten landede Baaden med Passagerer fra den anden Side, og af disse saavel som af Færgemanden, der var med, erfarede, at det var forbundet med Fare at lande paa søndre

Side, da Søen som Følge af en frisk Kuling af Vest-nordvest var høj, hvorved man udsattes for ved Landingen at faa Baaden fyldt med Vand. Vejret var dog ikke værre, end at Baaden uden Vanskelighed eller Fare kunde roes over, kun Landingen var farlig, men saafremt der paa Sydsiden havde været en Landingsbro, havde hans Ophold ved Færgestedet været unødvendigt.

Kaptajn Leth, der spørges, ser ogsaa det ønskelige i at faa Landingsbroer paa Sydsiden, men ønsker dog en Udtalelse fra Færgemanden, vel nærmest angaaende Betalingsspørgsmaalet, thi i en af Leth under 23. August 1842 afgiven Betænkning har denne slaaet til Lyd for at lade Vejkassen betale Landingsbroer, da Landevejen fra Holstebro til Thisted gaar over Odde-sund, men om noget saadant vilde Rentekammeret ikke høre Tale. 2. April 1844 erklærer Madsen, at han efter sin Overtagelse af Færgeriet har søgt at afhjælpe Manglerne. Bl. a. har han indrettet Staldrum til 60 Heste. Han har ogsaa stadig haft gode Spise- og Drikkevarer og ordentlige Tjenestefolk. Taxten finder han meget lav; den har heller ikke været underkastet nogen Forandring, siden Gennembruddet ved Agger besværliggjorde Overfarten. Thyholms Beboere er ikke særlig ivrige efter at betale de dem paahvilende Naturalydelse, nogle nægter endda at rykke ud med dem, og han mener ikke, at han er i Besiddelse af noget Dokument, som hjemler ham Ret dertil. Til det sidste Punkt føjer Amtet, at føromtalte Tingsvidner af 21. August 1686 og 18. Juli 1814 samt en Undersøgelsesforretning af 10. Juni 1816 maa antages at indeholde fornøden Hjemmel, og hertil slutter Generalpostdirektionen sig og

beder Amtet træffe Foranstaltninger til at værne om de Færgemanden tilkommende Rettigheder.

Denne Afgørelse har ikke passet Thyholmerne, der i 1847 ansøger Danske Kancelli om Fritagelse for at yde Naturalier mod at betale almindelig Taxt. Kancelliet overlader Afgørelsen til Generalpostdirektionen, der lader det blive ved den i 1844 truffne Afgørelse.

Om Færgemandens Pligter med Hensyn til Overfarten fra søndre Side hersker der nogen Tvivl. Saaledes skriver Amtmanden 28. Juni 1849 til Generalpostdirektionen, at der i Anledning af de efter militære Autoriteters Forlangende truffne Foranstaltninger til en hurtig Overførsel i paakommende Tilfælde af en Afdeling af General Ryes Korps ved Oddesund er opstaaet det Spørgsmaal, om Færgemanden er forpligtet til at holde en letroende Baad paa Sydsiden for at passe Overfarten fra nævnte Sted. Madsen har anset sig for fritaget for at holde Baad derovre efter Generalpostdirektionens Bestemmelse af 11. December 1838, der foreskriver andre Forholdsregler, men Amtet har fundet det tvivlsomt, hvorvidt disse kan anvendes efter Generalpostdirektionens Skrivelse af 27. Januar 1844 om at Reglementet for Sallingsund og Vilsund ogsaa skal gælde for Oddesund, og Amtet finder det under alle Omstændigheder nødvendigt, at der er en Baad paa søndre Side.

Kaptajn Leth anser det for nødvendigt særligt om Natten at have en Baad paa Sydsiden, hvad der heller ikke kan være vanskeligt for Færgemanden, da der jo paa den anden Side findes Krostedet »Pinen«, ligesom det i fornødent Fald kan overdrages Kromanden at holde Baad til regelmæssig Overfart mod taxtmæssig Betaling.

Uden at blande sig i hvorledes Færgemanden ellers vil bære sig ad, paalægges det ham at holde en Baad paa Sydsiden, men som af Kaptajn Leth foreslaaet, træffer Madsen Aftale med Kromanden i »Pinen« om at passe Baaden, hvilket Arrangement godkendes.

Da Treaarskrigen var forbi, søgte Madsen igen at slippe for at holde Baad paa Sydsiden. I Løbet af det sidste Aar er Baaden overhovedet ikke blevet benyttet, og en Færgekarl vil ret ofte være ude af Stand til at ro over Sundet formedelst den rivende Strøm og stærke Søl. Det vil saaledes kun være i de faa Natte-timer og i godt Vejr, at Karlen kan være de Rejsende til nogen Nytte, og Færgeløbet er ikke bredere, end man kan se et Signalfag om Dagen og en Lygte om Natten. I stille og taaget Vejr staar der stadig en Færgekarl Vagt for at bemærke eventuelle Signaler. og til Betyggelse roes der en Gang imellem over, selv om der ingen Fragt er. Da det saaledes ikke er til nogen Nytte, søger han nu om at blive fri for at holde Baad derovre, hvad der koster ham 100 Rd. aarlig. Amtet kan ikke anbefale, skønt det maa være byrdefuldt, men foreslaar, at det forsøgsvis tillades ham kun at holde Baad derovre fra Mørkets Frembrud og i taaget Vejr, naar Signalerne ikke kan ses. men paa Betingelse af at fuldstændig Forpligtelse atter indtræder, dersom der klages, og paa disse Betingelser bevilges det ansøgte.

Fra 1. April 1851 skal der holdes 2 store Færger hver med 4 Mand disponible til Kvæg- og Fragttransporter. Da Dampskibsforbindelsen mellem England og Limfjorden nu aabnes, og Skibet skal anløbe Oddesund, vil der udkræves en af de store Færger til Transport af Kvæg og Gods ud til Skibet. Bestemmel-

sen kan altsaa kun overholdes ved at skaffe en Færge til, hvad der ikke kan svare Regning, og Madsen beder nu om, trods Bestemmelsen, at maatte bruge den ene Færge til Transport ud til Dampskibet, hvilket tillodes foreløbigt for et Aar.

De mange Kvaler synes i Længden at have trættet Madsen. Fra 1. Maj 1851 bortforpagter han Færggaard og Færgeret til Købmand Hans Thomsen i Ringkøbing, der nu søger Bevilling paa Færgeri og Krohold. Han møder med Anbefaling fra Søndbjerg-Odby Sogneforstanderskab og Byfogden i Ringkøbing, men faar dog Afslag, da Generalpostdirektionen ønsker, at Bevillingen som tidligere skal lyde paa Ejeren, saa Madsen maa selv passe Færgeriet, hvad der nok kan sætte sin Mand graa Haar i Hovedet. Saaledes indberetter Postinspektør Zahrtmann 7. Juni 1851, at Mangel paa Landingsbroer i Forening med den stærke Strøm i det smalle Løb ofte hindrer Brugen af Færgerne og tillader kun Brugen af Baadene, der jo ikke kan medtage Heste og Vogne. I de sidste 14 Dage før Zahrtmann inspicerede Færgestedet havde Færgerne saaledes kun været ovre 2 Gange, og man havde derfor grebet til det Middel at lade ca. 100 Heste og Kreaturer, der i lang Tid havde ventet paa Overførselsmulighed, svømme over, men med kostbare Dyr kunde det jo let være forbundet med betydelig Risiko.

Den efterfølgende Vinter omkommer Madsen paa Fjorden, og som Bestyrer for Enken søger Knudsen nu atter at faa Bevilling, men faar atter Afslag, hvorefter Bevillingen overføres fra den afdøde Færgemand til hans Enke, Dorthea Wilde, født i Løgum i Tønder Amt.

18. Marts 1853 viedes Dorthea Wilde i Hygom til Strandingskommisær Christen Kastberg, født i Helldum Sogn (Søn af Proprietær Kastberg til Ballegaard). Vielsen fandt Sted i Huset efter kgl. Bev. af 25. Februar 1853. Bruden boede da i Hygom Mølle, som hendes første Mand ogsaa havde ejet. Vielsesattesten tinglyses 20. April 1854 som Adkomstdokument paa Færgegaard, hvis Hartkorn nu er 6 Skp., 2 Fdk. og 2 Alb., og herefter faar Kastberg Bevilling paa Færgeriet. Han blev dog hurtig klar over, at det ikke var nogen god Forretning at drive Færgeri her. 20. Maj 1856 ansøger han om at maatte faa den gamle Taxt fordoblet. Den var med enkelte Ændringer i 1818 den samme, som fastsattes i 1815. For at bevise det nødvendige heri opstiller han følgende Regnskab:

Gennemsnitindtægt aarlig	850 Rd.
Naturalydelse	300 -

1150 Rd.

Udgifter:

Kost og Logi til 4 faste Færgekarle.....	851 Rd. 4 Mk.
Lønninger	110 -
Løn til 4 Ekstrakarle, hver i 20 Dage	80 -
Kost og Logi i samme Tid	46 - 4 Mk.
Færgerevisitter	200 -

1288 Rd. 2 Mk.

Til dette Regnskab, der altsaa giver et reelt Underskud paa 138 Rd., bemærker Kastberg, at Odde-sund er det besværligste Færgested i Fjorden, og at der stadig savnes faste Landingsbroer. Dersom han kan faa Taxten fordoblet, vil Regnskabet antagelig se saaledes ud:

Indtægt af Færgeriet	1700 Rd.
Naturalydelser	300 -
	<hr/>
	2000 Rd.
Ovennævnte Udgifter	1288 Rd. 2 Mk.
Kost og Logi til 2 Karle mere	425 - 5 -
Løn til 2 Karle	160 -
	<hr/>
	1874 Rd. 1 Mk.

Til Færgemanden bliver der altsaa 125 Rd. og 5 Mark.

Herredsfoged Voigt anbefaler, idet han bemærker, at der intet er at klage over med Hensyn til Overfart og Mandskab, hvorimod der ikke uden Grund er klaget over Beværtningen i Færgegaarden. Amtmanden kan derimod ikke anbefale, saalænge det ikke kan godtgøres, at Færgemanden har ofret noget til Færgehusets Forbedring og udvist Dygtighed, og med denne Udtalelse var Ansøgningens Skæbne beseglet.

Da Døden allerede indhentede Christen Kastberg 8. Januar 1860³⁶), kom han ikke til at udvise den af Amtmanden efterlyste Dygtighed. 10. April 1860 forpagter Enken Færgestedet bort til Jens Nielsen Mærsk paa 10 Aar for en Afgift paa 1100 Rd. aarlig. Som Kaution gives Pant i Ind- og Udbo samt i hans Stedfaders Christen Jeppesens Gaard i Østermærsk i Fjaltring Sogn, Mtr. Nr. 32. Ved samme Lejlighed vurderedes Færgemateriellet saaledes:

En stor Færge	250 Rd.
En lille Færge	275 -
4 Aarer til Færgerne	16 -
En stor Baad med 4 Aarer	30 -
En lille Baad med 4 Aarer	25 -
Fire Landingsbroer (Kastebroer)	18 -

Dorthe Wilde havde dog først tilbudt Generalpostdirektionen Ejendommen efter Taxation, men dette Tilbud ønskede man ikke at antage.

Spørgsmaalet om ordentlige Landingsforhold var nok gemt, men ikke glemt. Saaledes meddeler Finansministeriet 1. September 1859 Generalpostdirektionen, at en Havn paa Nordsiden og Landingsbro paa Sydsiden vil koste ca. 40.000 Rd., der kan betales af Vejkassen, Postvæsenet og Thisted Amt hver med $\frac{1}{3}$, og at fremtidig Vedligeholdelse kan overtages af Amtet mod Bropenge.

Da Ringkøbing Amt har afslaaet at overtage Vedligeholdelsen af en eventuel Bro paa Sydsiden, spørges Thisted Amt 5. September 1860, om man kan paalægge Færgestedets Ejerinde at vedligeholde denne Bro mod Bropenge.

Et foreløbigt Projekt af Kaptajn Hedemann har været forelagt Kaptajn Leth, der 22. September 1860 svarer tilbage, at Nyttens og Nødvendigheden er uomtvistelig. Han anser det dog for gavnligt, om Havnemolerne føres saa langt ud, at Indløbet kan faa den rigtige Dybde, men en foreslaet Dybde i Havnen paa 10 Fod anses ikke for nødvendig, naar Færgen kun stikker 5 Fod. Med Hensyn til Bro paa Inder siden af Grisetaaodde finder han det rigtigt, at en fyldt Bro, som foreslaet, vil afgive bedst Læ, men han vil dog tilraade, at den Del af Broen, der skal staa vinkelret paa Kysten, saa vidt muligt bliver en aaben Bro, saa Vandet kan have frit Gennemløb og derved forhindre Tilsanding ved Broens Sider.

I Foraaret 1861 kan Finansministeriet meddele, at Beløbet er bevilget, og at Arbejdet er overdraget Ingeniørkorpset. Thisted Amt har erklæret sig villigt

til at vedligeholde Anlægget paa begge Sider mod at faa Indtægten og foreslaar, at det paalægges Ejeren at yde 200 Rd. aarlig til Vedligeholdelse, og at hun maa afgive fornøden Grund paa Thysiden til et Hus til en Opsynsmand.

Ejerinden var imidlertid slet ikke villig til at yde noget til Vedligeholdelse. I et Brev fra hendes Formynders, Prokurator Lykke i Nykøbing, gives en udførlig Redegørelse om Grunden til hendes Vægring.

Omtalte 200 Rd. aarlig vil kapitaliseret udgøre 5000 Rd. Dorthea Wilde ejer Færgegaarden, der giver hende en aarlig Indtægt paa 1100 Rd. Hun skylder imidlertid 6000 Rd. mod 1. Prioritets Panteret til 5 % Rente, altsaa 300 Rd. aarlig. Et Laan til Rest 2000 Rd. til 4 % og 200 Rd. i Afdrag bliver aarlig 242 Rd. Til Lykke skylder hun, hvad han har forstrakt hende med for at forhindre Ejendommens forcerede Salg under ugunstige Konjunkturer, 2200 Rd. til 4 %, altsaa 88 Rd. aarlig, hvilket giver en samlet aarlig Udgift paa 630 Rd., saaledes at der kun bliver 470 Rd. tilbage til hende, og hun skal heraf forsørge 3 Børn. Disse Oplysninger, mener Lykke, er tilstrækkelige til at faa det Offentlige til at frafalde et aarligt Bidrag fra hende i al Fald indtil det kan godtgøres, at de paagældende Anlæg virkelig bringer hende en direkte Fordel.

Denne Redegørelse fra Lykke er naturligvis ikke velkommen i Generalpostdirektionen, men man forstod den sikkert udmærket, eftersom der 8. Oktober 1862 skrives til Finansministeriet, at den Mangel paa Imødekommenhed, der fra flere Sider, og navnlig fra Ejerindens Side, er vist med Hensyn til at bidrage til Vedligeholdelse af paatænkte Bro- og Havne-

arbejder ikke skyldes egentlig Uvillie eller Mangel paa Erkendelse af, at der ved Færgestedet afhjælpes et længe følt Savn, men hidrører vel egentlig fra manglende økonomiske Kræfter og Frygt for, at Oddeund i den nærmeste Fremtid vil komme til at tabe ved Jernbanens Forlængelse til Struer og den deraf følgende større Dampskibsfart paa Limfjorden, hvortil kommer en sikkert ubegrundet Frygt for, at selve Anlægget, hvis Udførelse allerede har trukket saa meget i Langdrag, ikke vil komme til at svare til sin Hensigt.

Naar der imidlertid ses hen til, at dette Arbejde bliver udført efter en for Færgestedet storslaaet og bekostelig Maalestok, og at Regeringen paa Grund af de Vanskeligheder, dette Arbejde frembyder, har anset det for bedst at lade det udføre af Ingeniørkorpset i Stedet for af Amtet, maa det ogsaa medføre Ønsket om, at de fremtidige Vedligeholdelser overdrages samme Korps, ligesom det maa tages under Overvejelse, om ikke dette Anlæg burde overtages af det Offentlige under Hensyn til, at der fra begge Sider støder en Chausse til Færgestedet.

Om der burde opkræves Bropenge, tillægger man ikke større Betydning, men i Lighed med at Bropenge er faldet bort paa Hovedlandevejene, maa det anses for ønskeligt, at der ikke ved Siden af Færgpengene paalægges de Rejsende en ny Afgift.

Medens der overvejes og planlægges Forbedringer, gaar alt ved Færgestedet i den gamle Skure. Forpagter Jens Mærsk, der endnu ikke har faaet sin Forpagtningskontrakt godkendt, beskyldes for at have taget Betaling for den store Færge, skønt han brugte den mindre. Herredsfoged Claudi, der i den Anled-

ning har ladet afholde Forhør, skriver 14. Maj 1862, at han ikke finder Anledning til at foretage yderligere i Sagen, men gør i Stedet for opmærksom paa, at Taxten, der stadig er den fra 1818, trænger til Revision.

Postinspektør Zahrtmann, der har været en Tur deroppe, ser mere mørkt paa Tingene. 10. Juli s. A. indberetter han, at det stedse er gaaet tilbage med Gæstgiveriet og Færgevæsenet, og det sidste befinder sig paa det Punkt, at det ikke er i Besiddelse af almindelig Tillid. Den nuværende Bestyrer, altsaa Jens Mærsk, er næppe skikket til at gengive Færgestedet, hvad det i saa Henseende mangler, og det kan ikke tilraades, at Ejerinden faar Tilladelse til at overdrage ham Færgeriet i Forpagtning.

Amtmanden har haft fat i Mærsk angaaende Beskyldningen mod ham for at have taget for høj Betaling, men han erklærer hertil, at begge Færger er lige store, hvorfor han selvfølgelig har taget samme Betaling. Uden at prøve Rigtigheden af denne Paa-stand, foreslaas det at paalægge ham at anskaffe en mindre Færge og saa iøvrigt at holde sig Taxten efterrettelig.

24. Januar 1863 søger Jens Mærsk om at maatte tage samme Betaling for den lille Færge som for den store under Henvisning til, at det mange Gange hændes, at 6 Mand med Færgeren maa ro 3—4 Timer i den stærke Strøm for at gøre een Tur, og at det er meget dyrt at holde saa mange Færgekarle. Dette kan Amtet ikke anbefale formedelst Færgestedets slette Tilstand, og der gives blankt Afslag.

Trods Postinspektør Zahrtmanns Advarsel opnaar Jens Mærsk dog 25. April 1865 at faa Bevilling mod

at betale 100 Rdl. aarlig til Amtet som Bidrag til Vedligeholdelse, ligesom han til Befordringsvæsenets Fond maa betale 5 Rd. aarlig, men han fratræder allerede Sommeren 1867, hvorefter Færgeriet føres videre af Dorthea Wilde, der nu er gift med Peder Krizsan, født i Ungarn³⁷).

Det omfattende Havne- og Broarbejde fuldførtes i Slutningen af 1864, og i Januar 1865 kan Premierløjtnant i Ingeniørkorpset L. C. Nyholm indsende Beretning om hele Arbejdet.

I Foraaret 1861 modtog Nyholm Ordre af Vejdirektionen til at affatte et detailleret Projekt til en Havn og 2 Færgebroer paa Grundlag af Kaptajn Hedemanns foreløbige Projekt, der gik ud paa at anlægge en Havn paa Thysiden med et Fladeindhold paa 7400 Kvadratalen med Bolværk og Moler paa hele 456 Alen, hvoraf Mole med Stendossering paa 220 Alen, og paa Sydsiden en Hovedfærgebro paa Grisetaaodde forgrenende sig i to særskilt skraat udgaende Moler paa 6 Alens Bredde samt en Reservebro paa den vestlige Side af Grisetaaodde. Aaret 1861, det første Aar efter Vedtagelsen paa Rigsdagen, gik tabt med Forhandlinger. Da disse var tilendebragt, var det saa sent paa Aaret, at der ikke kunde tænkes paa at udføre noget Arbejde. I 1862 naaede man kun at opføre Færgebroerne, fordi Tømmer- og Stenentreprenørerne misligholdt deres Kontrakter. I 1863 fuldførtes Hovedværkerne, og der resterede kun nogle Arbejder uden for de i Forslaget beregnede og som Erfaringer indvundne i Tidens Løb godtgjorde Nødvendigheden af. Disse Arbejder kunde man have faaet fuldført inden Finansaarets Udgang 1. April 1864, hvis ikke Krigen var udbrudt.

I 1864 standsede Krigen Arbejdet i nogen Tid, men efter dens Ophør lagdes sidste Haand paa Værket. Som een baade for 1862 og 1863 gældende Aarsag til Arbejdets Langsomhed kan anføres de i disse Aar usædvanlige hyppige og voldsomme Storme, og som Aarsag til Arbejdets ringe Fremgang det følgende Aar maa nævnes Entreprenørernes Upaalidelighed og Uvederhæftighed, men andre Forhold spillede ogsaa ind, ikke mindst Lokaleforholdene, der kulminerede ved Færgegaardens Brand 1862. Arbejderne kunde ikke faa Forplejning, og Nyholm selv var henvist til at foretage Udbetalinger af Løn og det dermed forbundne Skrivearbejde i en Kostald uden Tag eller paa aaben Mark, og at det undertiden var vanskeligt at faa Folk til at tage Arbejde ved Anlægget behøver jo næppe Forklaring.

Der var, som nævnt, bevilget 40.000 Rd. til Arbejdet. Om nogen Overskridelse blev der ikke Tale. Tværtimod brugtes ikke hele Beløbet. Anlæg af Havn og Færgebroer beløb sig til 33.975 Rd. og 3 Sk., hvortil kom 4218 Rd. og 81 Sk. for Arbejder, der ikke var medtaget i Overslaget, og hvoraf 52 Rd. og 40 Sk. hidrørte fra Skader forvoldte af de fjendtlige Tropper Sommeren 1864. Den samlede Udgift blev altsaa 38.193 Rd. og 84 Sk. Senere meddelte Vejdirektoratet dog, at Beløbet var 38.213 Rd. og 84 Sk., hvorfra gik 61 Rd. og 32 Sk. for Salg af tiloversblevne Materialer, saa Slutsummen blev 38.152 Rd. og 52 Sk.

Nu var Arbejdet altsaa tilendebragt, og man manglede nu blot at træffe Afgørelse om Vedligeholdelsen, og herom skriver Generalpostdirektionen 19. Februar 1864 til Finansministeriet, at Sagen er blevet saa

temmelig indviklet ved Bispørgsmaal. Man anser det dog for bedst, at Ingeniørkorpset paa Vejvæsenets Vegne ogsaa sørger for Vedligeholdelse, dog med Tilskud, ogsaa fra Færgemanden, der ganske vist har forsøgt at tilbagekalde sit Tilsagn om 100 Rd. aarlig, hvortil han bør holdes fast, ligesom man bør udnævne ham til Opsynsmand, og herved blev det.

Som foran anført omtalte Generalpostdirektionen i en Skrivelse af 8. Oktober 1862 til Finansministeriet Bro- og Havnearbejdet som udført efter en storartet og bekostelig Maalestok. Det viste sig dog ret snart, at det storartede hurtigt var overset. Thyboerne stillede i al Fald større Krav til Samfærdselen end det nys afsluttede Arbejde kunde honorere, og 8. September 1868 finder Amtet sig foranlediget til forsigtigt at gøre Generalpostdirektionen opmærksom paa det ønskelige i, at der blev gjort Skridt til — foreløbig ved Undersøgelse af Forholdene — Iværksættelse af en bedre Samfærdsel over Odde-sund, muligvis ved Etablering af Dampfærgefart.

Dette Sundsted har nu, efter at Havn og Broer er anlagte, og der er oprettet en tre Gange ugentlig meget benyttet Postforbindelse mellem Struer og Thisted, faaet en langt større Betydning end tidligere, og denne vil blive endnu større, saafremt man turde haabe paa at faa det Ønske opfyldt, at den nævnte Postgang blev afløst af en daglig Forbindelse, hvorfor navnlig den Omstændighed vil tale, at Thy vil faa Københavnerpost 2 Gange daglig, naar Jernbanen Fredericia—Aarhus aabner 1. Oktober, i Stedet for nu kun een.

Dette var Amtmandens foreløbige Ønske meget stilfærdigt fremsat. Godt 2 Aar senere gaar man

mere haandfast til Værks. 27. December 1870 retter 100 navngivne Beboere fra Thy og Hardsyssel en Henvendelse til Rigsdagen om at tage Initiativ til Etablering af en Dampskibsforbindelse over Oddesund i Lighed med, hvad Sallingsund og Vilsund har Udsigt til at faa. Man gør opmærksom paa den overordentlige store Betydning dette Færgested har for Thyholm, hvis hele Kreaturhandel, der drives paa Hertugdømmerne, gaar over Oddesund ligesom Samhandelen mellem Thy og Hardsyssel, der ogsaa er ganske betydelig og i stadig Fremgang. Der gaar nu daglig Postdeligence mellem Struer og Thisted, naturligtvis over Oddesund, der er det eneste af Amtets Færgesteder, hvor der altid vil findes aabent Vand.

Naturligtvis berøres det nylig udførte Havneanlæg, der maaske kan synes udført til ingen eller ringe Nytte, men det fortjener en dybere Overvejelse, om ikke netop en Dampskibsforbindelse kunde skaffe Havneanlægget den Betydning, som det med Rette burde have, men trods dette kostbare Anlæg finder man dog, at intet andet Sted i Jylland er mere Stedbarn med Hensyn til Samfærdselsmidler end Thy.

Efter Fremkomsten af denne Henvendelse tog Begivenhederne Fart. Af Hensyn til een i Landstinget bebudet Forespørgsel søger Finansministeriet 25. Januar 1871 Orientering hos Postvæsenet, der 11. Februar svarer tilbage, at efter de andre Hovedoverfartssteder ved Limfjorden er blevne eller i nær Fremtid vil blive betydeligt forbedrede, vil Oddesund staa tilbage som det sidste vigtige Færgeløb, der trænger til at reformeres, og dette saa meget mere som Oddesund ikke blot har Betydning for Forbindelse mellem Thy og den nordligste Del af Ring-

købing Amt, men Jernbanepunktet ved Struer har tillige medført, at hele Thyland, Jegindø og den sydlige og sydvestlige Del af Mors i en væsentlig Grad er henvist til Færgestedet ved Oddesund, over hvilket der daglig overføres Deligencepost. Færgeriet ved Oddesund kan ikke anses for tidssvarende efter de Fordringer, som Egnens Beboere kan anses for berettigede til at stille. Det maa dog anses for tvivlsomt, om en Dampfærgeforbindelse bør etableres ved det nuværende Færgeløb eller direkte mellem Oddesund og Struer eller muligvis mellem Tambohus og Struer.

Efter denne Orientering kunde Finansministeren vel udrustet tage imod Forespørgslen, der fremsattes i Landstinget 21. Februar 1871 af Kammerraad I. C. Bonne til Gammellund, der ved Fremsættelse af Forespørgselen »Agter den højtærede Finansminister at lade foretage en Undersøgelse af Færgeforholdene ved Oddesund« bemærkede, at det har været anset for nødvendigt at have 14 privilegerede Overfartssteder, der er underkastet Tilsyn af Postvæsenet. Kun fire af disse anses for Hovedfærgesteder, nemlig Nørresundby, Sallingsund, Vilsund og Oddesund. Der er nu foretaget betydelige Forbedringer ved de tre første, kun Oddesund mangler. Overfarten her sker stadig med fladbundede Færger og ved Haandkraft, der nu maa afløses af Dampkraft.

Finansministeren indrømmede, at Forholdene ved Oddesund ikke var gode. Andragende om en Undersøgelse er modtaget tidligere og senere gentaget, og Opfordringen skal blive efterkommet.

Finansministeren holdt sit Løfte. 15. September s. A. nedsattes en Kommission til at undersøge, hvad

der burde gøres for at faa bedre Forbindelse over Oddesund.

I Rigsdagssamlingen 1876—77 fremsatte Finansministeren Forslag om en Jernbane fra Struer Station til Oddesund og fra Oddesund til Thisted samt en Dampskibsforbindelse over Oddesund. Forslaget blev dog først færdigbehandlet 2 Aar senere og op-højedes til Lov 16. Juni 1879, hvorefter Arbejdet kunde tage sin Begyndelse.

Ved Udgangen af 1881 var de fleste væsentlige Arbejder bortliciterede og Arbejderne paabegyndte. Hovedanlæggene blev ved Kontrakt af 12. Juli 1882 overtaget af Tømrmester Ph. Møller og Arkitekt Monberg i Odense samt Entreprenør H. J. Hansen i Hjørring for en Sum af 91,000 Kr. for den søndre Havn og 85.500 Kr. for den nordre. Arbejdet for-sinkedes en Del af stærk Strøm og Isdrift, men i Løbet af 1883 kunde man bortlicitere Leverancen af Broklapper og tilhørende Hejseapparater til Firmaet Beuchelt & Co. i Schlesien for 22.500 Kr.

Et stormfuldt Foraar 1883 besværliggjorde Havne-arbejdet, idet Entreprenørernes Redskaber flere Gange bortskylledes og gik tabt, men Statsbanerne kunde dog samme Aar etablere Dampfærgeforbindel-sen, der som bekendt vedvarede, til den i 1938 af-løstes af en kombineret Jernbane- og Vejbro.

KILDER:

1. Physisk oekonomisk og topographisk Beskrivelse over Thye. Viborg 1802.
2. Hugo Matthiessen: Limfjorden S. 107.
3. Jydske Tegnelser 4,562.
4. Jydske Registre 5,428b.

5. Jydske Tegnelser 5,40.
 6. Ørum Lens Jordebog.
 7. Skødebog K. 328b.
 8. Ørum Slots Jordebog.
 9. Jydske Registre 1669, Nr. 20.
 10. Jydske Registre 1683, Nr. 6.
 11. Jydske Registre 1684, Nr. 109.
 - 12., Dueholm, Ørum og Vestervig Amters Skattemandtaller.
 - 13—14. Odby Kirkebog.
 15. Odby Kirkebog.
 16. Dueholm, Ørum og Vestervig Amters Ekstraskattemandtaller.
 17. Dueholm, Ørum og Vestervig Amters Ekstraskattemandtaller.
 18. Odby Kirkebog.
 19. Landstingets Skøde- og Panteprotokol 41,727.
 20. Landstingets Skøde- og Panteprotokol 44,426.
 21. Hassing-Refs Herreds Skøde- og Panteprotokol 1,155.
 22. Hassing-Refs Herreds Skøde- og Panteprotokol 1,159.
 23. Hassing-Refs Herreds Skøde- og Panteprotokol 2,80.
 24. Odby Kirkebog.
 25. Dueholm, Ørum og Vestervig Amters Skifteprotokol 1773—86.
 26. Odby Kirkebog.
 - 27—29. Odby Kirkebog.
 30. Hassing-Refs Herreders Skøde- og Panteprotokol 5,220.
 31. Hassing-Refs Herreders Skøde- og Panteprotokol 5,334.
 32. Hassing-Refs Herreders Skøde- og Panteprotokol 9,195.
 33. Hassing-Refs Herreders Skøde- og Panteprotokol 10,127.
 34. Hvidbjerg Kirkebog.
 35. Thisted Amts Skiftedesignationer 1833.
 36. Thisted Amts Skiftedesignationer 1860.
 37. Folketælling 1870.
- Thisted Amts Færgesager, Pakke V.
 Generalpostdirektionens Sekretariats Journaler 1808—48 og
 Brevbøger 1811—48.
 Rigsdagstidende 1870—71, 76—77, 78—79.
 Ministerialtidende 1882—83.

Den tyske Besættelse af Thy og Thisted

9. April 1940—Maj 1945

Af Togfører ANDERS C. SVALGAARD

DE FØRSTE VARSLER om den tyske Invasion og Gennemmarch af Thy og Thisted skete her ved 6—7-Tiden om Morgenen ovennævnte Dag, da der skete Overflyvninger af Landsdelen paa dette, den Gang, usædvanlige Tidspunkt.

Ingen, der var Vidne til de jerngraa Troppers Gennemmarch om Eftermiddagen, vil nogensinde kunne glemme det, og den trykkende Stemning, som betog Egnens og Byens Befolkning over dette Syn, holdt sig længe, men Beboernes Ro og senere Tilpasnings-evne over de fremmede gjorde sit til, at alt forløb gnidningsløst.

Dermed være dog ikke sagt, at Thyboerne saa med blide Øjne paa Invasionen, og mange knyttede Hænderne i afmægtig Harmen over denne Overrumpling af Danmark, denne Egn og vor By, men det fantastiske Syn af de Tusinder veludrustede og svært bevæbnede Tropper, gjorde naturligvis et vældigt Indtryk af noget stort og fremmedartet, som ingen af Befolkningen før havde været Vidne til.

Efter den første Varsling ved Overflyvningen om Morgenens, begyndte motoriserede Styrker at rykke ind i og gennem Byen syd fra. Der gjordes Holdt i Dragsbæk en kort Tid, mens Tropperne fik et maaske haardt tiltrængt Hvil, hvor Feltflaskerne kom frem. Derefter fortsattes østpaa — Østerild passeredes ved Middagstid — og Fjerritslev naaedes sidst paa Eftermiddagen og af andre Styrker om Morgenens den 10. April.

Den Del af Besættelsesmagten, som skulde indkvarteres i Thisted, rykkede med Biler og Motorcykler ind i Vestre Borgerskole, hvor Gymnastiksalen toges i Brug, og i den første Tid saas Soldater og Skolebørn sammen, indtil dette ansaas for uheldigt, hvorefter samtlige Elever flyttedes til Østre Skole, og Tropperne overtog hele Vestre Skole.

Efter ca. 14 Dages Forløb udskiftedes de først ankomne med andre, som efter Forlydende ankom fra Holstebro og Ringkøbing.

Den Grundighed, hvormed alt angaaende en eventuel Besættelse var forberedt, ses af, at der flere Aar før fra en Ejendom overfor Vestre Skole en mørk Aften iagttoges en Mandsperson, som laa og opmaalte Bredden af Skoleporten, formentlig med Henblik paa senere Indførelse af Biler, m. v. Her, som andre Steder, fandtes Folk af »femte Kolonne«, som allerede da var i Tyskernes Sold.

Efter Overtagelsen af hele Vestre Skole, foretoges Forandringer baade i Klasserne og i Gymnastiksalen. I sidstnævnte indrettedes Marketenderi med mægtige Kogekedler og andet Udstyr. I en af Klasserne opsattes Komfurer, og rundt i Gangene indrettedes Haandvaske til Soldaternes Brug.

Den ellers velvedligeholdte Skole bar efter kort Tids Brug Præg af en sørgelig Vandalisme, og efterhaanden som der indkvarteredes flere og flere, kom den hurtigt i en miserabel Forfatning, og da Skolen, efter fem Aars Brug af de Tusinder, som skiftevis beboede den, atter overtoges af Skolevæsenet, var alt saa ødelagt og medtaget, især Gulve og Trapper samt af de forskellige Omforandringer, at næsten alt indvendigt maatte fornyes, hvilket bevirkede meget store Udgifter for Byen.

Morgen, Middag og Aften stillede Soldaterne op i Skolegaarden med Kruse og Spisegrejer, hvor Underofficerer, før Soldaterne, een ad Gangen, fik udleveret sin Portion i Gymnastiksalen, eftersaa om Bestikene var renvaskede, og var det ikke Tilfældet, maatte den paagældende træde ud af Geledet, og efter Renvaskningen træde ind bagest i Rækken.

I den første Tid før Indretningen af Kogerier i Gymnastiksalen, førtes store Feltkøkkener paa egne Hjul ind i Skolegaarden, og hvorfra Maden da udleveredes.

Senere udførte Tyskerne selv Slagtning af Svin, som opkøbtes hos de, som dertil var leveringsvenlige.

Paa Taget af Skolen opførtes i April Maaned 1941 en stor Platform, som indrettedes til Lyttepost med Maskingevær, Kikkert og lign. Senere indrettedes saadanne paa Winthersmølle, Vandtaarnet og Strandparken.

Ved begge Skoleporte stod bevæbnede Vagtposter, og forskellige af de i Aarenes Løb skiftende Hold, blæste henholdsvis Morgen og Aften Reveille og Retræte. Skolens eget Flag nedtoges og det tyske Flag vajede dagligt paa Skolens høje Stang. Et forstem-

mende Syn for de Beboere, som dagligt havde det for Øje.

Efterhaanden som flere og flere Tropper trak her-til, besattes Teknisk Skole i Kr. Koldsgade om Aftenen d. 25. April 1941 med 200 Mand, men kun til Kl. 2½ samme Nat. Endvidere inddroges Afholdshotellet i Rosenkrantzgade til de menige, medens Office-erne indkvarteredes enten i private Hjem eller paa Hotellerne, da der her, som ovenfor omtalt, ogsaa fandtes dem, som ikke tog det saa nøje med, om det var Fjenden, man tjente ved at give dem Husly, blot det betaltes godt. De Nationalsocialister, som her fandtes enkelte af, var straks rede til at være Tyskerne til Nytte og Hjælp, og flere Steder oprettedes Vaskerier og lign., hvor der havdes en Omsætning af mellem 500 og 1000 Kr. ugentlig.

Mange Forretningsfolk solgte de dyreste Varer til de Fremmede, særlig i de første Aar, da disse havde Midler at betale med. I de sidste Besættelsesaar, da de Elitetropper, som udgjorde Invasionsstyrkerne, var borte ved de forskellige Fronter, bestod Styrkerne her for det meste af halvgamle Mænd, store Drengene og Folk, som havde en eller anden Skavank, og da aftog de store og dyre Indkøb i Forretningerne, selv om enkelte store Indkøb kunde finde Sted.

I de første Aar, naar Soldaterne rejste hjem paa Orlov, medførte de store Mængder Fødemidler: Flæsk, Smør, Brød m. m. i Oppakningen, saa flere havde Vanskeligheder, naar de fyldte Sække og Kufferter skulde kantes ind ad de smalle Kupédøre, men disse store Indkøb aftog en Del, da flere og flere Fødemidler blev rationerede, selv om de danske Venner ofte forsynede dem med de nødvendige Mærker.

Allerede om Aftenen den 9. April beordredes Mørklægning. I Husene maatte intet Lysskær ses, og Gadelygterne slukkedes. Alle hastede med at anskaffe Mørklægningsgardiner, og senere indrættedes Gadelamperne saaledes, at de kun lyste ganske svagt og kun kastede det sparsomme Skær nedad. Saafremt det ved en Forglemmelse eller et Uheld skete, at et Gardin ikke var tilstrækkeligt nedrullet og Politiet opdagede det, slap de formastelige i Reglen første Gang med en Advarsel, men i Gentagelsestilfælde idømtes Bøder.

Mod eventuelle Bombeangreb indrættedes Beskyttelsesrum i Jordhuler, bl. a. paa den gamle Kirkegaard overfor Landmandshotellets Gaard samt i den nederste nordøstlige Ende af Plantagen overfor Realskolen, beregnet til Eleverne derfra. Disse uhumske Huler indbød ikke til Ophold f. Eks. en mørk Nat, især ikke det paa Kirkegaarden, som ellers er tæt belagt med ældgamle Grave, men de benyttedes sjældent til deres Formaal og er nu forlængst jævned.

Senere opførtes Beskyttelsesrum af Beton paa forskellige Steder: Hotel »Thy«s Grund i Storegade, Plantagen, Dyrskuepladsen, Strandparken m. fl. Steder. Alle Husejere fik Paabud om at rydde Loftet og Pulterkamre samt anbringe Vand og Sand til Anvendelse mod eventuelle Brandbomber. Endvidere oprettedes en Husvagtordning, hvorefter saadanne kunde træde i Funktion ved indtræffende Luftvarsling. Husvagtordningen var dog almindeligvis kun indført i Huse med flere Lejligheder. Flere Steder i Byen opsattes Sirener, som efter Melding fra Aalborg sattes i Virksomhed fra Politistationen i Thisted. Naar disses langtrukne, uhyggevarslende Toner

lød Aften eller Nat, blinkede Lyset i alle Hjem, og kunde selve Lyden ikke opfattes, var Lysets Blinken tilstrækkeligt til at advisere om, at fjendtlige (for Tyskerne) Flyvere kunde ventes. Den første Luftvarsling skete Søndag Morgen d. 24. Nov. 1940, og i den første Tid skyndte Folk sig under Flyvervarsling ned i Kældere, eller hvor der nødtørftigt var indrettet Beskyttelsesrum, men efterhaanden blev man, trods Advarsler, i Lejlighederne eller blev endda liggende, saafremt man var gaaet til Ro, og Varsling skete. Tyskerne var langt mere nervøse. Saasnart Varslingen lød, fo'r de til deres Poster paa Skolens Tag og gjorde klar til Modtagelse af eventuelle fremmede Flyvere, og straks efter Afvarslingen krøb man ned fra de forskellige Poster paa Tage og Taarne eller hvor nu Lytteposter var indrettede.

I Thisted By skete ingen Nedkastning af Spræng- eller Brandbomber. Om Aftenen d. 14. Febr. 1941 nedkastedes 2 Bomler i Fjorden ved Dragsbæk ikke mange Meter fra den tyske Flyvehavn, som kort Tid efter Besættelsen begyndtes anlagt dér.

Bomberne faldt paa Isen, som var ret svær, men Nedslaget var alligevel saa kraftigt, at Husene over Dele af Byen rystede.

Flere Steder, saaledes i Hvidbjerg og Snedsted, nedkastedes i April 1941 Bomber paa Banelinien. De i Hvidbjerg nedkastede Bomber var tidsindstillede og bevogtedes af C.B.-Betjente fra Thisted. Toggangen besværedes naturligvis af denne Grund, og Udveksling af Passagerer og Gods nævnte Steder maatte foretages.

Over Thy og Thisted var Flyvninger med tyske Maskiner efterhaanden blevet et saa dagligdags Fæ-

nomen, at man end ikke saa efter disse Maskiner, naar de tordnede hen over Egn eller By, medmindre de kom i større Formationer. Ofte var de Jorden saa nær, at Numre og Mærker let kunde ses.

I sidste Halvdel af April 1941 ankom mange Materialvogne, trukket af Heste, til Thisted. Samtidig ankom et Pansertog, camoufleret med grønne og gule Farver og med Dødningehoveder paamalet Panserpladerne. Ovennævnte Materialvogne fordeltes kort efter Ankomsten rundt i Plantagen, hvor de vel mentes dækkede for eventuelle fremmede Flyvere.

Disse, efter alles Mening gammeldags, Militærvogne var, i Modsætning til det moderne Pansertog, et mærkeligt Syn, og begge Dele førtes efter kort Tids Forløb atter bort til andre Egne, ligesom store Tropestyrker ankom og afgik igen med faa Dages Mellemlum.

Ældre Soldater og unge Rekrutter anbragtes paa lange Bænke i Vestre Skoles Gaard, hvor de læste Teori, medens andre fik lært at cykle — — et mærkeligt Syn her, hvor Børn, selv i 5—6 Aars Alderen, kan holde Balancen paa en Cykle.

I Midten af Juni 1940 paabegyndtes og foretoges store Byggearbejder paa og ved Badestranden og op mod Syd langs Hovedvej Nr. 11, hvor der opførtes Sygehus, Officersbolig (det nuværende Strandhotel) samt Boliger til det Personale, som gjorde Tjeneste nævnte Steder. Ind i den høje Fjordskrænt indrettedes Ammunitions samt Beskyttelsesrum, og ovenpaa Skrænten anlagdes Geværreder og Antiluftskyts.

Vest for Hovedvej Nr. 11, langs Vejen til Tilsted, opførtes i samme Tidsrum og senere mægtige Træbygninger, som indrettedes til Hestestalde og Mand-

skabsrum samt anlagdes underjordiske Beskyttelsesrum og svær armeret Beton.

Disse Bygninger er forlængst fjernede, medens de langs Stranden og op over Bakken anvendes til Lejr for allierede Flygtninge. Ca. 500 saadanne opholdt sig her i Aaret 1950

(Dette Antal er dog stærkt reduceret i Aarets Løb, idet de tilbageblevne nu kun omfatter Gamle og Syge, som formentlig ikke anbringes andetsteds.)

Ved alle disse store Bygningsarbejder beskæftigedes en stor Del af Byens og Omegnens Arbejdere og Haandværkere, og der tjentes store Penge derved. De fleste af Husene opførtes af Træ, og Tagene paalagdes et tyndt Lag Tækkerør, vel nærmest som Camouflage, og til samme Formaal anskaffede Værnemagten eller de, som stod derfor, en Vindmølle, som opførtes i Nærheden af Bygningerne. Enkelte af de større Bygninger opførtes af Grundmur og er ret solidt bygget.

Ret naturligt prægedes Byen af de til Tider ret store Troppemængder, som opholdt sig her eller drog igennem til andre Egne af Thy og Han Herred. Byens daglige Liv formede sig dog, bortset fra Enkeltheder, som sædvanlig. Uroligheder eller Gnidninger mærkedes ikke i de første Aar af Besættelsestiden, da baade Arbejdere og Forretningsfolk havde gode Indtægter.

Møder og Forsamlinger kunde afholdes, uden at de Fremmede blandede sig deri, ligesom Gudstjenesterne i hele Besættelsestiden afholdtes uhindrede. Enkelte tyske Soldater saas af og til i Kirken blandt den øvrige Menighed — formentlig Sydslesvigere, hvoraf mange var indrullerede i den tyske Hær.

Som et Eksempel paa Borgernes Frihed med Hensyn til Afholdelse af Møder kan nævnes, at der i »Grandalen« faa Meter fra Tyskernes store Byggearbejder langs Dragsbækvej den 5. Juni 1940 afholdtes et Grundlovsmøde, som havde stor Tilslutning. Mødet afholdtes af de konservative Foreninger.

Soldaterne afholdt daglig Øvelser i Vestre Skoles Gaard, og de bestod fornemmelig i Geværøvelser, Parademarch og lign., men ofte drog store Styrker ud i Omegnen til Manøvrer, hvortil medførtes Kanoner, motoriserede og almindelige Hestekøretøjer samt anden Udrustning. Som Led i disse Øvelser gravedes zik-zak formede Løbegrave langs Grøftkanter, mellem Læbælter, Jernbanernes Snediger samt tværs gennem Gravhøje (ca. 250 Gravhøje i Thy og Han Herred ødelagdes paa denne Maade, men er nu i Aaret 1950 ved Nationalmuseets Foranstaltning restaurerede). Disse Løbegrave og Geværreder havde dobbelte Formaal: Øvelser i Anlæg af disse og Dækning mod eventuelle Angreb fra Luften.

Naar Tropperne drog paa Øvelse, sang de; ligeledes naar de, ofte støvede og udasede vendte tilbage. Det var vel ikke altid de samme Marchsange som anvendtes af de hyppigt skiftende Styrker, men særlig Sangen: »Wir fahren gegen Engelland« anvendtes meget i de første Aar.

En Dag drog en Trop paa Hjemvejen fra Øvelse ned ad Møllevej i Thisted, syngende ovennævnte Marchsang. En forbipasserende, som stod og betragtede de skraalende Soldater, raabte til dem, »at det saa var den forkerte Vej, de drog«, da de jo marcherede mod Øst, medens »Engelland« nærmest maatte antages at ligge mod Vest fra dette Punkt.

Sommeren og Efteraaret 1941 foretoges de første Forarbejder til Befæstning af Thys Vestkyst. Fra og med Aggertangen i Syd til Øst for Hanstholm opførtes Betonstillinger indstøbte i Klitbakkerne og med det deri anbragte Skyts rettet mod Havet. Svært armerede og kamuflerede opførtes de i store Mængder nær Havet og længere inde i Klitbakkerne. Det største Befæstningsarbejde foretoges i og ved Hanstholm. Et mægtigt Elektricitetsværk anlagdes i og under Sandbakkerne, og fire Kanonstillinger, hvori anbragtes 38 cm's Kanoner, opførtes omkring Kraftværket.

Hvert Kanonrør vejede 110 Tons, og i Lastbiler fra Thisted samt med Jernbane til Nors udbragtes dette enorme Materiel, som Tyskland sendte hertil med Jernbane og Skibe. Disse store Befæstningsanlæg fordrede megen Arbejdskraft, og fra hele Thy og Mors førtes Arbejdere og Funktionærer i Rute- og Lastbiler, overdækkede med en »Folkekasse«, Morgen og Aften til og fra Hanstholm. Til denne Transport anvendtes 70—75 store Lastbiler, og ikke sjældent skete Ulykker grundet paa denne voldsomme Trafik. Vejen Thisted—Hanstholm opkørtes og ødelagdes af den tunge Færdsel, og store, kostbare Reparationer blev senere nødvendig til denne Vejstrækning.

Hele Vinteren 1940 arbejdedes trods Frost og daarlige Vejrforhold, og Støbningen af de mægtige Fundamenter foregik saaledes, at der anvendtes lunkent eller varmt Vand, hvori Cement og Grus blandedes. Arbejdet maatte ske hurtigt, og der næredes ingen Betæneligheder ved at støbe trods Frosten. Disse store Befæstningsarbejder stod paa i flere Aar,

og Arbejdere, Vognmænd, Jernbanerne og mange andre tjente store Penge derved.

Store Tilførsler af Havgrus til Støbningen skete bl. a. fra Han Herred, da det, som forefandtes i Nærheden, langt fra var tilstrækkeligt.

Til Losning af det tunge Materiel, som fra Tyskland førtes med Jernbane til Thisted, ankom den 14. Februar 1941 en gigantisk Kran, som rejstes over Sporene paa Stationspladsen i Thisted, og til Transporten til Hansted af de tunge Kanondele anvendtes 16 Hjuls Blokvogne, hvis Kørsel gennem Byen vakte Opsigt og ofte Harmе, især da et af de smukke Træer paa Hjørnet af Stations- og Kirkegaardsvej maatte fældes, for at det lange Køretøj kunde svinge ad Jernbanegade. Kranen og en af Blokvognene er nu anbragt i den store Pionerpark ved Vandet St., hvor mægtige Lagre af Befæstnings- og andre Materialer, som er overtaget af Marinen, endnu findes.

Langs Kysten og ind i Landet strøedes lange Rækker af Tankforhindringer: svære krydsformede Jernkonstruktioner, hvoraf der endnu findes Tusinder oplagret mange Steder.

Da de store Befæstningsarbejder i Hanstholm foretoges, evakueredes Befolkningen derfra til Ræhr, hvor der opførtes store Barakker til disse Husvilde. Mange af Fiskerne flyttede til Hirtshals, hvorfra de fortsatte deres tilvante Erhverv. Flere af de solide og smukke Bygninger paa Holmen blev, da Tyskerne havde huseret der i flere Aar, ødelagte, og flere nedreves helt. Store, grimme Kaserne opførtes af Grundmur og anvendtes til Officerer og Mandskaberne, som var stationerede dér. Det gennem mange Aar halv fuldendte Havneanlæg forfaldt, da Vedlige-

holdelser ikke fandt Sted i de fem Aar, hvilket bevirkede store Skader og Nedbrydning af de kostbare Anlæg.

Paa de højeste Punkter af Hanstholmomraadet — og iøvrigt flere Steder i Thy, saaledes i Hundborg — anlagdes Pejlestationer og Lytteposter, som havde til Opgave at afkontrollere Færdselen paa det nære Hav.

Invasioner og formodede Angreb, som Tyskerne ved de store Befæstningsarbejder søgte at værges sig imod, fandt ikke Sted, derimod skete engelske Overflyvninger dog ikke sjældent, men uden nævneværdige Bombefald mod Befæstningerne.

Under natlige Overflyvninger traadte Tyskernes Lyskastere og Luftslyts i livlig Virksomhed, og den mørke Himmel oplystes af Lyskugler og krydsende Straalebundter fra de paa forskellige Punkter anbragte Lyskastere.

Den første Flyvervarsling eller Luftalarm fandt, som nævnt, Sted Kl. 6,20 Søndag Morgen den 24. November 1940, da ca. 40 engelske Flyvere skulde være passeret over Thy paa Vej til Aalborg, hvor Antiluftskytset var i Virksomhed. Varsling Nr. 2 skete Tirsdag den 11. Februar 1941 om Aftenen Kl. 23,15, da, som nævnt, en Flyver kastede to Bomber i Fjorden ved Dragsbæk.

Kl. 11½ Natten mellem Fredag den 25. og Lørdag den 26. April 1941 varsledes atter fremmede Flyvere, og ligeledes to Gange i Maj s. A. Derefter varsledes ikke før Mandag Nat den 4. August samt 8. og 18. s. M. Endvidere den 3. og 20. Oktober s. A.

Naar Flyvervarsling var sket, standsede al Færdsel. Ingen maatte opholde sig paa Gaderne, og var et Tog for Indkørsel til Byen, maatte det standse og afvente Afvarsling.

Først i August Maaaned 1941 faldt to engelske Bomber i Vesløvs Vejle. Flere Vinduesruder sprængtes i Vesløvs Stationsby. Det menes, at Flyveren har været forfulgt, og for at lette Maskinen har ladet Bomberne falde paa et Sted, hvor de ingen Skade kunde forvolde.

I Midten af Oktober 1941 faldt en Flyvemaskine ned i Fjorden ved Faartoft, I Faldet, inden den naaede Vandet, antændtes en Gaard samt et Hus. Det mentes at være en tysk Maskine, som under en Øvelsesflyvning var styrtet ned, da der samme Sted var anlagt en mindre Flyvehavn, men denne var paa dette Tidspunkt belagt med nogle Maskiner uden Motor. Søndag den 14. December 1941 faldt en tysk Flyver i Fjorden nedenfor Sønderbakken ved Dragsbækvej. Den havde Vanskelighed ved at orientere sig paa Grund af Taage, og under Farten rev den Skorstenen af et Hus paa Hundborgvej, ligesom en Flagstang ramtes.

Næste Flyvervarsling skete den 23. September 1942, ca. et Aar efter den forrige. Luftsøtset i Dragsbæk var i livlig Virksomhed.

Enkelte Varslinger skete i Oktober 1942 samt i September 1943 og i August 1944.

Sidst i August Maaned 1944 faldt en engelsk Maskine ned Nord for Vorupør, hvorved et Hedeareal antændtes. Resterne af Maskinen førtes paa Lastbiler til Thisted. Om alle disse Nedstyrtninger af tyske og engelske Flyvemaskiner gælder det, at der bevaredes streng Tavshed ang. Flyvernes Skæbne.

Engelske Flyvere, som passerede over Thy, anvendte store Mængder Stainolstrimler, som nedkastedes og tjente til at forstyrre eventuelle Pejlinger fra Besættelsesmagtens Observationsposter.

De tiltagende Sabotagehandlinger over hele Landet grundet paa Tyskernes Fremfærd bevirkede, at der Natten til den 29. August 1943 indførtes Militærundtagelsestilstand over hele Landet. En ikke uvæsentlig Grund hertil skyldtes Aktionerne mod det danske Politi, hvorefter mange Medlemmer førtes til tyske Koncentrationslejre, og hvorfra flere ikke vendte levende tilbage. Ogsaa Politiet i Thisted maatte yde sit Kontingent til denne Terrorhandling, hvorefter mindst to Betjente bortreves fra Familie og Tjeneste, medens de, som undgik Arrestation og Bortførelse til Krigsfangelejrene, »gik under Jorden«.

Mange andre Begivenheder kunde dog bevirke Undtagelsestilstand i en enkelt By: Tirsdag Aften den 24. November 1942 skete en Tildragelse paa Dragsbækvej, hvor en tysk Kvinde, som var beskæftiget paa en af Værnemagtens Telefoncentraler (en saadan var opført overfor Stadion, hvor Udgravningen til Kystvejen er foretaget), havde anmeldt, at hun nævnte Aften var blevet overfaldet af tre arbejdsklædte Personer og derefter kastet i Fjorden, efter at de havde forøvet Voldtægt mod hende.

De tyske Myndigheder beordrede straks Undtagelsestilstand indført, og Politimesteren maatte udsende Meddelelse om, »at al Færdsel og Trafik indenfor Thistedes bymæssigt bebyggede Omraader, Gader, Pladser og Veje er forbudt fra Kl. 19 til Kl. 5 den følgende Morgen. Indenfor samme Tidsrum skal alle offentlige Lokaler — herunder Butikker, Forlystelsessteder, Beværtninger og Biografer — holdes lukkede«.

Der indrømmes dog forskellige Undtagelser, idet Politi, Postvæsen, Jernbanernes og Rutebilernes Per-

sonale samt forskellige andre Institutioners Personale mod Henvendelse paa Politistationen, hvor der udstedtes Særpas, som i Forbindelse med Legitimationskortet — som enhver Person i de første Besættelsesaar havde maattet anskaffe sig — kunde forrette deres Tjeneste.

Hjælpepolitivagter oprettedes i Jernbanestationens Ventesal samt paa Frederikstov, som da var Rutebilholdeplads.

Denne Tilstand opretholdtes i tre Dage, og alt var dødt og stille i den ellers travle By. Kun Værnemagtspatruiller saas i de øde Gader, og Tilrejsende samt de Tjenestemænd, som ankom med Togene, maatte næsten snige sig ad Omveje for uantastet af Vagtposterne at kunne naa deres Bestemmelsessted, selv om de var i Besiddelse af de forskellige udstedte Pas. Denne Undtagelsestilstand ophævedes først, da Kvinden tilstod, at »Dramaet« var Opspind fra Ende til anden.

Flere Sabotagehandlinge skete her og især paa Steder, hvor Tyskerne havde deres Reparationsværksteder, men selv om saadanne skete sent her i Forhold til det øvrige Land, vaagnede man ogsaa op her til at skade og drille Tyskerne. Natten mellem den 14. og 15. Juli 1943 brændte en meget stor Halmstak, som Værnemagten havde staaende Øst for Byen i Vegendal, og i et tysk Kontor i Jernbanegade knustes en eller flere Ruder. Vagter, svært bevæbnede med Geværer og Haandgranater, stod i Tiden efter 29. August ved alle Udfaldsveje, saa ingen kunde passere fra Byen til Landet eller omvendt.

To-Mands Patruiller gennemkrydsede Gader og Veje, og ingen større Sammenstimlen end fem Personer taaltes.

Telefoncentralen lukkedes, og ved Indgangene til Posthuset og Jernbanestationen stod bevæbnede Vagtposter. Alle Tog maatte omlægges, saa de kunde naa at indløbe senest Kl. 20.

Senere lempedes de strenge Bestemmelser saaledes, at Udgangsforbudet forandredes til, at al Færdsel standsedes Kl. 23. Endnu den 3. September 1943 var Undtagelsestilstanden i Kraft.

For Civilpersoners Rejser med Togene indførtes i samme Tidsrum den Bestemmelse, at ingen uden tvingende Grunde kunde foretage Rejser: Den 4. September 1943, da et Tog skulde afgaa fra en større Station her i Omegnen, og Afgang var givet, kom en tysk Officer, fulgt af en menig Soldat, løbende og forlangte Toget standset. Den tjenestgørende Togfører maatte, skønt meget nøddigt, foranledige Toget bragt til Standsning, hvorefter Tyskerne visiterede de Rejsendes Rejsetilladelser, og da først afgaves Tegn til Personalet til, at Toget kunde afgaa. Hvor »Herrefolket« kunde komme til at dirigere og optræde brutalt mod Danskerne gjorde de det, især i Tiden efter den 29. August 1943.

(Fortsættes i næste Aarbog).

En gammel Thybo fortæller —

Det er fhv. Gaardejer Johannes Thomsen, forhen Villerup, som er Fortælleren. Han er født 29. Januar 1869 og har altid været en historisk interesseret Mand. Efterfølgende er et Uddrag af hans Erindringer, som han har stillet til Raadighed for Aarbogen.

NAAR DER FORTÆLLES, at der engang her i Thy har været henimod 30 Vandmøller, forstaa vi, at Egnen tidligere maa have set helt anderledes ud, end det nu er Tilfældet. Jeg husker fra Aarene 1875—80 alle de Moser, Damme og Kær, der var paa de lavere Steder. Vi undrede os over, hvor alle de Aal og Gedder dog var komne fra, men Forklaringen er jo ligetil: Da Vandstanden sank, blev Fiskene tilbage paa de lavere Steder, hvor de endnu en Tid fristede Livet. Det varede ikke længe, før der kun var en enlig Gedde tilbage, som vi Børn hæggede om saa længe som muligt. — I alle Kærene og Moserne var der gerne Vandsamlinger, og jeg husker saa godt den Larm, Maager og Terner holdt for at værne deres Reder. Nu er alt dette forbi, Vandet er ikke mere, Fiskene og Fuglene heller ikke. Landskabet er ligesom blevet fattigere.

Disse Kær og Marker havde alle deres Navne, som ikke længere kendes. Langt tilbage i Tiden laa Gaar-

dene samlede i Klynge, og de store Kær og Marker laa langt borte; da var det nødvendigt med disse Navne; men da der blev Beboelse over det hele, blev Navnene ikke benyttet; de forsvandt.

Habæk i Bedsted har ogsaa haft en Vandmølle. 1820 kunde gamle Folk huske fra deres Barndom, at den blev benyttet, men kun om Vinteren og Foraaret. Efterhaanden som der blev for lidt Vand, var det forbi.

I Gaarden boede Niels Habæk. Han var i Armod. Marken vestpaa, som var det bedste, gav kun lidt, og det østpaa gav endnu mindre; Brunheden, som det hed Nord for Vejen, gav ingenting. Hans faa magre Kreaturer søgte sydpaa ned mod Aaen, hvor der var lidt grønt; men dér gik de let i Bløde, og Naboerne maatte hjælpe dem op.

Habæk var Fæste til Tandrup. Men sin Afgift kom Niels Habæk langt tilbage med, og det kunde jo ikke blive ved at gaa. En Dag kom Fogden: »Nu skal du ud, Niels!«

»Nej, jeg vil ikke«. Men saa tog Fogden ham i Kraven og trak ham ud ad Døren.

Den næste Ejer var Anders Larsen og hans Kone Karen, unge Folk, der før havde boet i et Hus uden Jord. Nu blev de Fæstere, det var jo dagligt Brød, og det var meget i de Tider; men om Vinteren blev Anders syg og døde.

I Habæk laa, som det var Skik, Stuehus og Udhus langt fra hinanden. Anders havde for Skik om Morgen at løbe over Gaarden for at give Hestene det første Foder og saa i Seng igen. Men da han, som Brug var, laa uden Skjorte, var det en kold Tur en Vintermorgen, og det var vel Grunden til hans Sygdom og Død.

Karen giftede sig siden med Chr. Brogaard, en ældre Ungkarl; i dette Ægteskab fødtes min Moder 1838.

De var meget overtroiske i Habæk. Øst for Habæk boede Ole Larsen; han var en berygtet Heksemester og ejede en Cyprianus. Han havde ogsaa nogle Piger, der kunde hekse, og kunde en af dem faa stukket en Messingnaal i Øret paa et Dyr, kunde det ikke leve. En Dag kom en Pige, der hed Kirsten, til Habæk. Karen var ikke glad ved det og lagde Mærke til, om hun tog sig noget særligt for. Kirsten fik dog lukket Døren op til Grisen, og ganske rigtigt døde den snart efter. En Aften saa Karen en stor, sort Hund luske omkring Gaarden; hun var bange for, at det var Den Slemme, der søgte at lægge sig i Folks Senge. —

Ved en Barnedaab sagde en Kone: Husk at stikke en Uldnaal i Barnets Tøj! Det skulde værne mod ondt. Ved Barnedaab fik de Kaffe paa en hvid Dug.

Der var ellers megen Fattigdom baade i Huse og Gaarde. I »Søndergaard« skete det en Dag, at Tjenedrengen kom til at slaa Grødfadet i Stykker, hvad der var saa meget værre, som det var deres eneste Fad, og Konen maatte saa sætte Gryden paa Bordet.

Et Rim dengang lød:

I »Brydbjerg« haar de mure' Weg';
i ajer Go'er er de færre aa teg'.

De fattige laante tit Tøj i Gaardene, naar de skulde noget ud. — Min Moder var med sin Moder hos en fattig Familie. Konen sad paa deres eneste Stol; Bordet var en Kasse, og Børnene var klædt i Pjalter. De sad og spiste Røræg og spurgte hele Tiden, om

de tog for meget. Sengen var en sammentømret Kasse med Pjalter og Stykker af Sække.

Det var tit, at 10—12 Aars Børn, ja yngre, blev sendt ud om Morgenen uden Mad. De fik saa anvist Vej til Gaardene, hvor de skulde bede om noget at spise. En lille Pige kom saaledes til Ørum By; hun gik ind et Sted, men der var ingen i Stuen. Paa Bordet stod Levninger fra Davren, og sulten som hun var, spiste hun al Maden og gik saa igen videre mod Tølbøll. Senere kom hun paa Tilbagevejen igen til Gaarden, og da stod Manden udenfor og spurgte, om hun havde spist al deres Davre, hvortil hun svarede ja. Saa tog han hende med ind og forsynede hende rigeligt med mere Mad.

— I Gaardene brændte alle Brændevin, og dette besørgede Kvinderne. Men derved fik de jo Smag paa det, og det varede længe, før det blev en Skam at drikke. Saa sent som i 1875 saa jeg enkelte gamle Koner, der tog en Dram. Som bekendt blev Brændevinsbrændingen forbudt, og Sognefogden kom ogsaa til Habæk og forlangte Redskaberne.

I 1848 blev der paa Brunhede ved Habæk holdt Vaabenøvelser. I mit Barndomshjem var der et Spyd paa $\frac{5}{4}$ Alen; det skulde sættes paa et Skaft og sagdes at være lavet til den Lejlighed.

Min Moder gik jo til Tandrup med Mad til Hovfolkene. Det var mest Grød og Pandekager, fordi det kunde holde sig varmt. Naar Høsten var forbi, blev der holdt Høstgilde med Hovfolkene; men det var rigtignok for deres egen Regning; dog fik de Øl fra Gaarden, men Gildet gik da mest ud paa at drikke Brændevin.

Habæk blev købt til Selveje 1848 for 900 Daler. Nu

skulde de Penge jo forrentes, og da der var Krise for Landets Pengevæsen, blev Østmarken solgt fra for at faa Gælden ned.

Fæstevæsenet var paa en Maade godt, man havde dagligt Brød, og Afgiften var rimelig; men der var ogsaa højst uheldige Sider derved. Saaledes var Hesteholdet for stort for Hoveriets Skyld, og Hestene aad Havren. Og hvad der var værre: Folkeholdet var ogsaa for stort, saa der tit gik voksne Børn hjemme, der ikke kunde faa Jord til egne Hjem, fordi det ikke kunde udstykkes fra Fæstegaarden.

Alle de smaa Huse, der var i Tiden 1800—1870, havde i Reglen kun 1 Stue og 3—4 smaa Rum. Gulvet i Stuen var Lergulv, og der saa man ofte to Fordybninger efter Vuggens Gænger.

De unge Folk, der stiftede Hjem, maatte gaa i Dagleje og Kone og Børn delvis gaa ud at tigge.

Værst var det jo, naar de fattige blev gamle eller enlige, for saa kunde de ikke gaa ud at tigge. Men saa blev de sat paa Omgang: En Gaard skulde have en Mand eller Kvinde et vist Antal Dage, hvorefter de maatte gaa til en anden Gaard. Det var ikke alle Hjem, der var glade for den Indkvartering, og heller ikke de gamle holdt af det.

Omkring 1825 var der mange Faar. En Gaard kunde have 70—80, og det gav Uld og Skind til Tøj, næsten hele Beklædningen. Der blev slagtet mange. Bl. a. var der en Gaard, hvor der aarligt blev slagtet 12, og da de et Aar kun havde 11, var Konen noget betænkelig. Nu maa vi forstaa, at Gaardens Slagting skulde slaa til ogsaa for Husmænd og Indsiddere, kort sagt for alle i Byen. Der var jo Føde nok til Faarene, som, naar der ikke var Korn, gik løse paa

de store før Udstykningen uopdyrkede Jorder. Et Faar havde en Klokke om Halsen til at holde Flokken samlet.

Jeg har hørt, der var Steder, men vist ikke i Thy, hvor der paa et lille Stykke Jord fra Fæstegaarden byggedes et Hus, og saa svarede de lidt Afgift. Disse Folk kaldtes 8 Skillings-Mænd eller Gadestoddere. Udtrykket »Stodder«, som jo er en Levning fra gammel Tid, blev brugt omkring 1877, ikke som Haansord, men som Levn fra gammel Tale, f. Eks.: Er æ Stodder hjemm'?

Et andet Ord var »Gudstoklæder«, Navn paa det Klædestøj, der var i nogenlunde velstillede Folks Hjem.

Skolegangen var det smaat med. Der var en Pige, som hed Maren; hun havde aldrig gaaet i Skole, men hendes Moder havde lært hende nogenlunde at læse, og saa havde hun gaaet tre Vintre til Præst, men aldrig skrevet sit Navn.

Det blev mig fortalt, at Gaardmændene, naar de skulde handle, og det havde noget med Regning at gøre, saa brugte de selvlavede Metoder, som Præsterne morede sig meget over.

Der var i de gamle Hjem fra 1820 baade Bibel og Salmebog, dog i enkelte Hjem kun en Bibel; men de var til Gengæld storstillede og havde Træsider. Og saa var der katolske Billeder paa Væggen og en enkelt kongelig Person eller General i Glas og Ramme.

Der gik nogle Kræmmere og solgte Knive og Blik-tøj, men Pengene var faa. Messinglysestager, Fyrfade og Strygejern fik man jo efterhaanden paa Gaardene, men Smaafolk kunde ikke anskaffe saadant.

Der var mange Strandinger, og saa kunde det jo hænde, at der kunde købes Sager af Kobber; man hørte tit fortalt, at den Kedel eller den Gryde var fra en Strandingsauktion.

Lergryder var almindelige, men de taalte ikke Lueild, kun Gløder. Maden fik ikke Afsmag af dem, hvorimod det var Tilfældet med de første Jerngryder. Det var først, da de emallerede kom frem, at det var godt.

Arbejdslønnen for Haandværk var billig, og der lavedes Kar og Spænde, Vinduer med smaa Ruder — thi Træ havde man, men Glas skulde købes —, træaklede Vogne, Halmpuder til Trækdyrene, Trælygter og Trælysestager. Der købtes Hamp, og saa lavede gamle Folk Reb; men det kunde ogsaa hænde, at der kunde faas billigt Tovværk ved Strandingsauktioner; det trævledes saa op og blev brugeligt til Reb.

I Klitegnene lavede man Tøjer til Faar af Revlingris, og saa sent som 1880 saa jeg et saadant. Træpinde erstattede Søm.

Da kun Fæstegaarden avlede Rug, blev der for lidt Brødkorn til alle Hjem, og saa maatte det blandes med Byg eller Ærter; det sidste gav især Afsmag. Da Gaardene efterhaanden blev Selvejere, blev der solgt Jord til nye Hjem, og saa avledes der mere Rug. Disse nye Hjem, hvor smaa de end var, havde jo Bageovn. og her blev man fri for Ærtebrød.

For at holde sig frisk til næste Høst maatte Rugen tørres, ved at man lagde en Del af den i Ovnen efter hver Bagning. Efter Høst blev det altid drøftet, hvordan den nye Rug var at bage.

Til Jul skulde der være Vind nok til, at Møllen kunde male Julemelet — ellers skulde man til Vand-

møllen. Men der var man jo ikke fast Kunde, saa Møllersvenden vendte gerne Ryggen til, indtil han fik en ekstra Skilling foruden Told. Nej det var ikke altid lige let i de Dage, men man tog det fra den morsomme Side, og Udstykningen var et stort Gode.

I de Tider eksisterede Tyveri da ogsaa, men under andre Former end nu. Der blev stjaalet Bier i Kube, og Faar blev slagtet paa Marken — saaledes en Nat, da der var Gilde paa Gaarden — og ligeledes, naar der var lagt Lærred ud til Blegning. Man plejede da at lade en af Pigerne holde Vagt; men det kunde ske, at Pigen fik Selskab paa sin Vagt af baade Karle og Piger, og saa fik de vel en Fest ud af det. Tyvene var bestemte Personer, som Folk egentlig godt kendte, men var kede af at røre ved. Da den energiske Herredsfoged Jansen kom, tog han sig af Sagen, og to eller tre fik Tugthusstraf.

Der var ogsaa dengang en Kone, der gik omkring i flere Sogne med et Hovedtørklæde, som Konerne kunde faa Lod i, der betaltes med Æg. Paa et eller andet Tidspunkt blev der kastet Lod om Tørklædet. Hun gik i flere Aar og sagde saa, hvem der havde vundet sidst, det var altid én langt borte fra, men Konerne prøvede altid igen.

Et Træk fra Retsvæsenet skal nævnes her: En lille Ejendom, der beboedes af en enlig Mand, brændte en Nat. Men Koen og alt Indbo var før Branden bragt ud. Manden købte et Hus, men ogsaa det brændte. Et Barnebarn, der laa hos ham om Natten, skulde ikke komme den Nat, og Naboen saa hans Køer staa ude — han havde glemt at faa dem ind. Alt Inventar var bragt ud, selv Dørene, og de laa endda akkurat lige i Kant oven paa hinanden, for han var en meget akkurat Mand.

Forhøret blev holdt i min Faders Hjem og formede sig saaledes: Sognefogden: Ja — du har vel ikke selv brændt dit Hus af, Mads?»

»Nej, der er vel ingen, der tror saa ilde om mig«, sagde Mads, og dermed var Sagen sluttet.

— Det var i 1824. Kresten og Stine vilde gifte sig. Kresten var 28 Aar, og hans Hjem var det saakaldte »Stenhus« ved Vestervig Kloster. Han var Tømrer, og han havde samlet sig Værktøj og en Kiste med Klæder. Stine var 33 Aar og havde tjent i 20 Aar, sidst i »Toppenbjerg«; hun havde ogsaa en Kiste med Tøj, men ingen Penge. De faa Penge, hun fik i Løn, havde hun anvendt til at hjælpe sin Moder og Bedstemoder med; de boede nemlig sammen.

Nu var det saadan, at Kresten af en Slægtning kunde købe 10 Tdr. Sæde og 4 Tdr. Eng til at bygge paa. Kresten havde dels egne Penge, dels en Arv paa 100 Daler, og saa laante han af sit Søskendebarns Mand, Hjardemaal paa Bubbøl, 300 Daler. Deraf skulde han give 200 Daler for de 14 Tdr. Land. Saa var der 100 Daler tilbage til Bygning, Hest, Køer og Markredskaber. Men med uhyre Sparsommelighed lykkedes det at faa bygget Hjemmet. Der blev for en billig Penge købt noget af en gammel Lade, som saa blev sat op, og der boede de, til Stuehuset var færdigt. Der var et lille Kær paa Ejendommen, hvor Huset skulde bygges, for det var almindeligt dengang at bygge ved Vand. Ved Siden af Kæret lavede Stine et Ildsted med Trefod, og saa havde hun en mindre og en større Lergryde til Madlavningen. — det var nemlig om Sommeren. Kresten var jo Tømrer, og det var ham til stor Nytte. Der blev købt 1400 Mursten til Sydsiden af Muren ud for de to smaa

Stuer, ellers blev Muren klinet over det hele. Saa tog de unge Folk fat paa at lave vindtørrede Sten, der skulde anvendes til alle Skillevægge og til Ovn, en Grubekedel og et muret Ildsted i Køkkenet, hvortil senere flyttedes Trefoden og de to Lergryder. Der var kun een Skorsten til Træk for Grubekedel, Ovn, Ildsted og Kakkelovn — den sidste var kun en lille, lav, firkantet Indretning.

Straataget blev laant til senere Tilbagelevering, nemlig naar der var høstet Rug. Saa blev der efterhaanden lavet Bord og Bænke, men det varede alligevel nogle Aar, inden det allernødvendigste var anskaffet. Senere blev der købt en Hest, Prisen var omkring 20 Daler, og to Køer samt nogle Faar. Saa anskaffedes der Vogn, Plov og Harve, som alt var brugte Ting.

Udenfor Huset sattes en Bindesten; den var nødvendig ved alle Hjem, Folk kom jo til Hest, hvem der da var lidt Gaardmand. Fra Bryggersdøren blev der lagt en Bro ud til Brønden. Denne var kun 5 Alen dyb; senere uddybedes den til 12 Alen, og nu graves der 20 Alen for at naa Vand. Det viser, hvordan Grundvandet ligger dybere nu end for de 125 Aar, som er gaaet siden.

Udgifter paa Ejendommen var Renter af de 300 Daler samt kgl. Skat: 11 Daler. Gang paa Gang maatte Kresten laane. Et Aar døde begge hans Køer. Kommuneskat var næsten intet, men der var et Vejstykke at holde vedlige og Tag til Skolen samt forskellige Naturalydelse. Men Pengeydelsen var det værste. I 1835 var der Misvækst, idet en 3 Dages Storm afslog næsten alt Kornet. Dog, Ærteavlen var i Behold, og saa blev Ærtemelet blandet i Rugen til Brødkorn.

1837 købte Kresten 10 Tdr. Land for 70 Specier. Stines Mor kom til deres Hjem i sine sidste Aar. Hun vævede og spandt for dem. Den gamle gik i bunden Trøje; for at spare vendte hun Vranken ud. Den naaede dog aldrig at blive vendt!

Kresten havde en Smule Haandskrift. Han var en meget interesseret Mand. Et Minde om ham har vi i et stort Syskrin og et Hængeskab, begge af Eg, fint forarbejdet, saavel som en Lænestol, vi af Pietetsfølelse bevarer i Stadsstuen. — Da Krestens Søn (min Fader) rejser til en Farbroder, siger Kresten: »Ja, du skal vel have lidt Penge med?« og da er der mange Dalere i Skuffen. Det var gaaet fremad.

I det daglige Liv tog Kvinderne deres store Part af Arbejdet, og bortset fra Arbejdet med at kline Vægge var der nok at gøre endda. Baade Koner og Piger hjalp til ved Høsten. De spredte Gødning og Mergel, jævned Tørv, rensede Korn med Sold og gik ved Lejlighed efter et Studespand. Gaardmandsdøtre fodrede og trak Kreaturer paa Marken. Syersker og Vævepigen tog Høsttjeneste og Husmandskoner ligesaa, og havde de en Ko hjemme, og hvad mere var, en Børneflok, maaske et lille Spædbarn, kom de om ved det, idet venlige Medarbejdere tog deres Arbejde, mens de var et lille Løb hjemme. Saadan var der mange, der hjalp til med at tjene Penge til Huset.

Indboet i Stuerne var jo meget simpelt. Langs den ene Væg fandtes altid de gamle, indelukkede Senge, hvor der var slaaet Halmmaatter op langs Væggen for at skaane Tøjet. Til at begynde med havde Tjenesstepigen Plads i samme Stue, men siden fik hun sit eget Kammer.

Folk laa som nævnt uden Linned om Natten. Man tog det ikke saa nøje dengang, og jeg har hørt for-

tælle for Sandhed følgende: I en Gaard var Pigen sen til at komme op til Folkenes Davre; naar de saa kom ind, maatte hun jo skynde sig, og saa greb hun lige et Tørklæde, som hun brugte skiftevis for og bag, alt eftersom hun løb mod Køkkenet eller Opholdsstuen.

Fra før Frimærkets Tid findes et gammelt Brev, hvorpaa der staar: Betalt til Thisted. Saa maatte Modtageren betale for Resten af Vejen! Disse Breve var lagt sammen paa de fire Sider, Konvolut kendtes ikke, og saa skrev man Adressen paa den glatte Side. Det blev klæbet til med runde Skiver, nogle brugte Lak, og nogenlunde Folk havde et Signet, ellers brugte man en Mønt. Der var enkelte Folk, som paa-tog sig Brevskrivningen for andre. det var nemlig ikke Hvermands Sag at skrive Breve. Naar Brevet var skrevet, dryssede man rent Gulvsand paa for at tørre Blækket.

I Historisk Aarvog for 1948 er S. 239 kortelig nævnt Villerup Højskole. Da Skolen og mit Hjem laa overfor hinanden med kun Vejen imellem, kender jeg jo lidt til den.

Det var i 1867, Carl Klausen og hans Huſtru Martha samt hans Moder kom hertil. Han var Seminarist, meget frisindet og vist ogsaa af dem, der stiller Sagen paa Spidsen, noget ilter af Natur, og han kunde ikke forlige sig med Folkeskolen.

Martha havde været paa Kolds Højskole som Elev. De var begge gode Mennesker, der i al deres Færd kun vandt sig Venner. — Et Hus med Jord til blev indrettet med Skolestue, Spisestue og Sengesteder paa Loftet. Elevantallet var konstant 20—25. Pigerne boede og spiste paa Skolen, Karlene boede hos Na-

boer, nogle med Kost, mens andre fik Kosten paa Skolen. Der var altid Tilfredshed mellem Eleverne baade med Clausen og Forholdene. Hvad der stod bag Skolen af Støtte, ved jeg ikke, men det hele var præget af alt for faa Penge, og det var manglende Kapital, der nødte Clausen til at holde op 10 Aar senere. Madam Clausen havde alt for lidt Hjælp til den store Husførelse; hun skulde jo hjælpe sin Mand i Skolen, og de arbejdede godt sammen. Havde der været Støtte til at udvide Lokalerne og holde en Lærer til Hjælp, kunde Villerup Højskole have været fortsat; det var Tider, hvor der var Fremgang for Højskolen. Clausen skaffede Foredragsholdere herop, ogsaa af Indre Missions Pionerer; det sidste førte til et skarpt Sammenstød mellem Clausen og Pastor Riis Lowsen.

Da Clausen rejste, bad han mig, den læselystne Dreng, komme derop med en Sæk, som jeg fik fuld af Bøger, Blade og Billeder, og denne Sæk trillede jeg ned ad Bakken — jeg, der ikke ejede anden Bog end Valdemar Sejr! I Sækken fandtes Sange af den fynske Ungkarl Mads Hansen.

Clausen rejste til Randers og skrev derfra, at trods Skuffelser og Modgang tænkte de dog gerne paa Villerup Højskole og de ti Aars Arbejde med Ungdommen i Thy.

Det jyske mål i Han herred og i Thy

Af friskolelærer JENS ROLIGHED.

Udtalebetegnelser.

Der gøres opmærksom på, at følgende udtalebetegnelser er benyttet for at lette læsningen af dialektordene: Lang lyd har dobbelt vokal, og lang medlyd har dobbelt lydtegn: rr. Stødet er angivet ved apostrof, og hvor det er nødvendigt at angive betoningen, er den betonedede stavelse sat med kursiv. Den sidste lyd, som thyboerne har i ord som Thy og ti, lader sig vanskeligt skrive, den angives her ved ch. Enkelte af de jyske ord, der bruges både i Thy og Han herred, er omtalt i begge afsnit af artiklen.

I JOHAN HÜBNERS »fuldstændige geografi« fra 1749 fortælles, at Han herred ventelig har sit navn fra en hane. Hovedet, halsen og kraven er Vester Han herred, og bugen og halen er Øster Han herred.

Digteren M. A. Goldschmidt, der i 1865 rejste i Nordjylland og kom gennem byerne Fjerritslev, Klim og Thorup, fortæller i sin dagbog: »Vi kørte gennem storslået, bakket land, hvorfor også dette herred hedder Han herred, det høje (jfr. hanebjælke)«.

Andre vil mene, at forbindelsen med ordet hane har en helt anden oprindelse: En hane kalder man på jysk

en kok, så det er ikke den slags hane, herredsnavnet har forbindelse med. Nej, de gamle i Han herred kaldte et hjørne for en hane, »hanen af klædet«, »hanen af bordet« eller »hahngården« (hjørnegården), som man endnu benævner en gård i en af landsbyerne. Derfor er dette ord knyttet til herrederne, for de er hver for sig et hjørne(hane) af landsdelene, de ligger imellem. »Vi bor midt imellem ulven og ræven«, siger man i Han herred og hentyder dermed til den lille beskedne plads mellem Vendsyssel og Thy.

Men hvorledes det end forholder sig med navnet, så er Han herred landet med de høje bakker og de vide udsigter. Her omgav havet i stenalder-tiden en række langstrakte øer og holme, hvoraf nogle nu har fået navne som: Fjerritslevøen, Klimøen, Thorupøerne, Vustøen og Bulbjergøen.

Ved egnens kridt- og limstensunderlag har der været en solid grundvold, der har bestået både i den tid, da store gårde med frugtbar jord gav god afgrøde, og den tid, da kampen måtte tages op mod klitternes vækst, om landet skulle bevares. På denne sunde jordbund bor et solidt og trofast folk, der vil værne om det, der er kærlighed værd. De ved, at modersmålet (det jyske sprog) er hjertesproget, er det oprindelige, som der ikke må fares ilde med, hvis det skal gå slægten vel. Det må æres i lighed med, som Blicher siger: Læ wos ålti blyw ve de! Fåer sin båen ka kjennes ve!

Hanningerne holder af deres hjemstavn. En mand, der i mange år havde et kært opholdssted i Amerika, var fast bestemt på, at han de sidste år af sin levetid ville bo hjemme i Tømmerby på Hannæs, for der var ingen steder pænere i hele verden. Det var den

egn, hvor det blev naturligt at sige over til Himmerland, op til Thy og ned til Vendsyssel. Og det er den plet, hvor der er mán om (lidt ved) at efterabe det fremmede, når man har så rig og skón en dialekt at være hór over (passe godt på), for der er visse ord, der slet ikke kan oversættes, uden de helt forandrer karakter. Siger man f. eks. en kón pige, så betyder det på hanningens sprog ikke, at hun er pæn eller smuk, men at hun er flink og let at omgås, og siger man om en, at han er en kón karl, så kan det betyde det helt modsatte.

I Vendsyssel har man tre kón. Siger man, der kommer jej, er det om en mand, siger man, der kommer jen, er det en pige, men siger man, der kommer jet, så véd man ikke, om det er en mand eller en kvinde. I Han herred kan man i visse egne have halvandet kón. Man siger en skovl og skovlen, en æbel og æbelen, ja fra Gøttrup (ved fjordsiden) og hen efter Birkelse til siges it æbel. Men der er steder, hvor man siger en gulv, men i stedet for gulven: gulve', og en glas, men glasse', en bord, men bestemt: borde'. Det bestemte kendeord har vel en levetid på ca. 1000 ár; men i Han herred er der flere ord, man efter disse års forløb endnu ikke er nået frem til at benytte kendeordet til. Mest typisk er, at man siger om noget, der faldt på gulvet: »Det faldt da itj i haw«. Eller når man vil fortælle, at man vil være hjemme: »A bliver da ved hus«. Eller det hedder: hen ad jord, i nordside af stue, ved strand og på himmel.

Vil en hanning fortælle, at det har én sagt, siges der: »Det lued han da«. En række »kerneord« fra dialekten er det godt at mindes. Hvirvelsyg kaldes

hwælsig; undselig: fræworn; veltilpas og munter: klahwet; urolig og ængstelig: pellewilt; utilpas og forfrossen: skorken; uopmærksom eller langsomt fattende: uan'gin; et menneske, der har været svagt, men er blevet bedre, er nu helt krantes; én, der er en kræsenper, er nudden; én, man ikke synes om, er »en ulidele mennesk'«; er man glad ved et menneske, kan det også hedde »en lidele jen«; én, der er modig og ikke ræd, er ikke saa knysen; et stort og tungt bevægeligt menneske eller et tykt, uhåndterligt træ kan da være så uawn'le; at være skikket til kaldes: at være wor'en til; en pige, der ikke er bange, er ikke kywst; én, der ikke kan blive færdig, kan ikke blive senneke til; én, der er øjeblikkelig træt af arbejde, er fornåast; er han forpustet, er han så formægret; en gerrig mand er en, der ikke kan få nok lavet af sig selv og andre; men er han gerrig efter penge og gods, er han møgelgjerrig; en pige, der er meget proper med sit arbejde og i huset, er så pre'tens; er hun meget påpasselig med sig selv, er hun så kne'tens med sig selv; et menneske, der står stille og lader meget uskyldig, men er godt med: han står lige så bitte num.

Om hanningernes forhold til arbejdet er der en bunke ord. At være i virksomhed er at være i amprons. Han går og måsler med det: deri kan ligge en ironisk ros. At gå og notle er et fint udtryk for arbejdsydelse af én, der kan sine ting og ikke ene for fortjenestens skyld gerne gør andre en tjeneste. Den, der går og piller, overkommer ikke så meget, men er »en pillehoved«. Den, der går og proger, har det uordentligt omkring sig. Hvem det alt for store arbejde går over hovedet, går og pøler i det. At bødle

er at tage voldsok på arbejdet; at kånkle er højeste grad for arbejdet. Et uroligt og stærkt arbejde kan man gå og stronne med. Går man og klyner med det, går det i stykker. Ved havsiden bruger man udtrykket at gå og nytte. En, der går og snalder, får næsten intet til at ske. Hvem, der går og torrer med det, går så hyggeligt ved arbejdet, men får ikke så meget ud af det.

Man siger om et rundsnudet eller butsnudet dyr, at det er dåbbet; men en kån, fed kylling, hånne eller kalv kan være dobbet. Noget, der er indadhvælvvet, er kångl.

Af ord, der udtrykker bevægelse, er at angel: at vippe på en stol; at stroge siges om den kvinde, der har travlt med at gå i by; at strånge er endnu værre; at hånpel er at komme tungt gående. At fiel er at gemme; at hytte er at kaste eller smide. Om rånge eller om ukrudt siges, at det wolmer. At gånre sand er at gånre rent. Et vindue, der slår, står og klamejer.

Skældsord kunne samles i flere buketter: Til kvinder er henlagt en stor samling: En tråk er ikke velbegavet; en slånje er en stor tån; en fiol er en for livlig pige, der ikke er dum, men skån efter mandfolk; en flanter en stor tån, der farer af sted, og som der ingen styring er ved; en klummer er meget ubegavet; en badu's er en stor, svær kvinde. Så er der skældsord som *staruds*, *skruds*, *stroge*, *hånstel* og *hånpel*. En *malods* skælder man ud: »Kan sådan en malods itj ta' no' bindværk (strikketån) i hånnden! Nej, sæt' sæ nied i ål skidt og mog og ingenting udrett'!«

Nogle ord, der særlig tillægges mænd: Snallebows er en sinker; en skræwbows er en praler; en mold-

bows er betegnelse for en bitte mand; en stonnis kan være en uærlig mand; en dumdas er en, der ser så lige til ud. En skravl er et klodset menneske. En bown mand kan være pæn at se på; det kan også være en mand, der ved, hvor meget han selv er værd, han er trofast; får man ham som ven, beholder man ham; der er en egen ro over ham: Kommer a itj i daw, så kommer a i mån.

Fra børnenes legeplads, hvor der er både piger og »drenger«, kan nævnes: Tagfat kaldes sidsttag. So i hul kaldes gjensøt. Fri og ufri hedder paroll og uparoll. Når det skal afgøres, hvem der i en leg skal være fanger, kan der bruges en meget karakteristisk Han herred-ramse:

Wor kok stod i wor nardar
og så sæ sǿnden ud.
Det kan hænd' sæ,
det kan vend' sæ,
det kan blyw dæ te å ta!

Det er ikke alene med hensyn til kendeordet, der er forskel på dialekterne i Thy og Han herred; i Thy siges æ mand, i Han herred hedder det manden. På Hannæs bruges begge former i visse forbindelser; Johan Skjoldborg har eksempler derpå i sin digtning. Også på mange andre måder er der forskel på dialekten i de to landsdele. I selve ordet »forskæl« er der forskellig udtale: i Han herred siges det med å-lyd, i Thy bruges lang o-lyd: fooskjel, ligesom Thyboerne også siger skoostien, hvor man i Han herred siger skåstien til skorsten.

Her skal nu fremdrages en del jyske ord og vendinger, der særlig hører til i Thy, men som også for

en dels vedkommende vil blive genkendt i Han herred: Han er en spræg (vigtig) fyr med hvid bryst til midt på maven! Krån (meget rank og ret). En løjn kål (et lunt og underfundigt menneske). Stuesinne: stolt. En gråenkok (en kvinde, der vasker op ved et stort gilde), i Han herred kaldes hun skyllkok). Mi nueledes klejjer (mit pæne tøj). At være trekant (at være udenfor og være lidt til nar i et selskab). Når én begynder at fortælle, kan det indledes med: »Enn så den gång« eller: »Jamen, hvad så den gång«. Bojll (gilde); blyw kåst hen (blive begravet); eglér (istapper); en trollepus, i Sydthy tållepus (en sindig, lidt sløv fyr); li'en (bred og smidig); leggen (slatten); stind (stiv); mad, der er mjatte, er smagløs. En slååri er en ung mand mellem 15 og 18 år. En ronsel kan være en træklods, men også et stort klodset mandfolk. En knoffel eller poffel er én, der altid er gnaven, kan også være en klodset mand. En hjååri er en opstadset, men sjusket kvinde. En trååen er én, der står og glør dumt uden at tage sig noget til. En parris er en sær, indesluttet mand, og en porris er en lille ubetydelig en. Å sætt' o er at vædde på; stent o (stole på); å slå drant er at drive den af, bøøl eller roel (græde), snøgger (snuser), og det er der »mon om«, er forgæves.

En, der er smosinne, er ufornuftig, nærmest hysterisk. En tralli er den kvinde, der er dum, letsindig og pjattet. En buttel er en lille skål, en truntel er en noget større skål, en e'kååg er et aflangt lille brød, en skrunni er en stor tyk mellemmad eller et rundt brød, og ly'ch mælk er lunken mælk.

Telle er frost, der ikke er kommet af jorden, æ veeg er væde i jorden. Trødden kvæg er stædigt, i Sydthy trasi, og i Han herred krådden. At gå og

bræed er at gå og rode i det uden at komme nogen vegne. At gå og fessel er at gå og liste rundt, i Han herred også at sladre. Fæssel er læderbånd under foden ved fædleshueser: fodløse strømper.

En beslåen kål er en snu, durkdreven fyr; én, der er små'r, er et venligt og skønt menneske, en sle'g er sledsk, en fræworn er genert, en virm er én, som farer omkring og altid har travlt. At være abi'elsk er at være flittig og stræbsom; at være krantes siges om én, der har været syg og er ved at komme sig, i Sydthy: er ved å kiier sæ; der siges også: Han bejser. (I Han herred siges om et kreatur, bremserne er efter: »den bejser«; men der vil en Thybo sige: »den beeser«). En støwtfærre er dånefærdig af træthed; én, der i Sydthy dør af hjerteslag, hå støwt. En godt skjæwt er en godt begavet til arbejde; hvem, der er gjæ'er o'e, er ivrig for noget; at være gyysmjælke er ironisk udtryk for at være gavmild; at være ruttet er at være ødsel; den, der er læhørre, er god til at høre; hvem, der skolmer, skotter efter noget; står han og bråner, stirrer han; og at stå og gowl om noget er at udbrede sig vidtløftigt om noget; at komme pillern er ironisk betegnelse for småtrav; om én, der spiser uforholdsmæssigt meget, siges, han i'der, så han krøkker (kryber sammen ved det).

Øvvekåstvejle er snestorm i meget høj grad, det kan også være en hvell knog eller en bak knog, en æ'el er en byge, i Han herred: kuul.

At være hjamsk er at have kvalme; at være flaaav er at være sulten; en hvellsig er svimmel, en nueden er kræsen, en verren kael er en dygtig og selvstændig tjenestekarl; en beskejjens jen er god til at svare for sig; en plæbber er et pjattet og snakkesaligt

menneske. En tåri er en dumrian, en tokki er en halv-idiot, en ståri kan være en gammel mand, der knapt har sin førlighed, en hwerregal er arrig.

Pjallern er ivrig kvindesnak; hvad, der er blønderet, er opblødt. En hægen er lækkersulten, og en hægbrå er en ædedolk, en øwsløs er en overgiven, en hjansel er en ubegavet ligeglad kvinde.

Å gå og dront er at gå og drive, å strææb er at skynde sig. En, der har høwwe sæ, har pyntet sig en smule. Å skjæwt sæ er at vaske sig, skifte tøj og gøre sig færdig. Å fææer sæ er at klæde eller pynte sig, taaer sæ er at vaske sig, at gå og ponni er at gå og pusle med noget; én, der prajjer om noget, tigger; én, der har røwn sæ, har flottet sig, og hvem, der læ wedd å go'e, siger besked om noget, og den, der opperre sæ i æ sææd, ranker sig i sædet for at gøre sig bemærket; men én, der er i en slem klemhærrk, er i knibe.

Å swiier eller swerre en ting er at vikle noget fast om; å blyw trajn færre kan være en utålmodig henstilling om at skynde sig. Verrles er straks, og weesværk er sikkert nok.

»Sikke en stafæ'r« siges om en latterlig påklædning. En poltring kan være en halvstor gris, men også en lille, kortbenet mand. En julegris skal helst være gi'en (smækfed).

Å aae er kæle for eller stryge over kinden; den, der er ååe wud, er for våd, i antiguer er i forgårs, og i antifywer er i forfjor; én, der er al'at, er kvik og påpasselig.

Baltworn er rabalder, å bjææl er at hyle, en bonnis er en tyksak, og en bown mand er kraftig og velbygget. At være brøsselworn er at være gnaven; å

bræssel er at rode, en bræsselhue er et uordentligt menneske. Billinger kan være små stykker tørv; det, der er bleddere, er utydeligt. Å blat ud er at blive flad; borer er grønjord i omdrift med korn; en bøl er en tyr (i Fjends herred er det en kastreret tyr). en børring er en byrde; en bri'chl er en mand med gå-på-natur.

Å dront er at falde i staver; å dråån er at drive eller sidde og glo, og å dejjn er at lægge dejg.

Fænng er indelukke til kreaturer; flattørre er lyngtørv. Fordrownhed er efterladenhed; men: »de fær-rer ve ed« er: det hjælper eller gør det færdig; fa-rensti er før; fesentier er at undersøge, å fli er at give; å fjææl er at gemme, og å fledder er at sladre.

Hvad, der er grossiworn, er gråagtig eller snusket. Grønninger er sødgrød med fedt og fedtegrever; gredel er skind på mælk. Grajlefolk er naboer (grandelagfolk); en gjæwt er en portion foder.

Å hwerre er at dreje rundt, en hwerrel (lukke ved dør); å höll er at dække; hölskle er et uldent lagen. Å hjassel er at sjuske, å hjadder er at pjatte; hjadder: pjat; å hjont er at gå kluntet og ujævnt; å hibs betyder at få fat i; hwitter betyder hvornår og hwans hvad; én, der er hwep, er fornærmet.

Å jonny op siges om at trække vand op eller at skænke kaffe. Knåtere kan småkager være, der ikke er sprøde; én, der er kullfrøsen, er kuldskær; veje, der er fyldt med kwadder (halvtøet sne), er kwad-dere; mad, der er krans, er for kraftig; knoflere er den jord, der er knoldet og ujævn; tøj, der er klaase, er fugtigt og snavset. Den, der er klahwet, er livlig og hurtig; å kiist en koldbøt: slå en kolbøtte; å kremmp gør maden, når den halvkoger; en kan'nis

er en vanskelig omgængelig person; kassesorr (caisse disordre) er en uordenskasse, der ophænges på væggen og har forskelligt indhold.

Å lii er at vente, li'ch er ventet; læbber er mudder; en lövting er en byrde. Han lenned ett, siges om en, der er blevet ved; å lenn er at aftage i styrke. kan siges om vejret og om smerter.

Na! kan betyde lad være! De narrest æ goer betyder: de nærmede sig gården. Nejle er nederlig, ovle er noget oppe.

Å plæbber er at sludre, å præåat at snakke, en præ't er en snak; en pe'rris er en lille tør en; profos er stolt; pro'mmer er oppustet og klinger hult, når man slår på det, f. eks. brød. En pompeltu'ch er en udvækst, knude eller knop.

Råleng er stuehus, råmp er rand i brød; ra'g tow er udskudsuld og ragn er levninger. Roflere er ujævn, ralte er pjaltet, swåer er god og omgængelig, sle'eg er indsmigrende og glat, og sta'kker er kort, slo'e: klam. Sloff er en sovekammerat; men sloof er møg-bør, skottørr: tørv. Å stekn er gøre kortere, å skranni er at le støjende, å slantt er at spilde vand, å slont er at gå ujævnt (især om vogne), det hår begyndt å strett: at småregne eller stænke.

Sell er bagetrug til at slå brød op i, sopper er brød, brækket eller skåret i små stykker, sjejsjer: en lille saks til at klippe skæg med; skold' mjelk er kogt mælk; i jen such' traw er i en fart; hvad der er smollere, er ikke sammenhængende, snallere er halvsnavset og uappetitlig, slitidaws er på sådan en tid; stro'nni er modstand, og stæ't er kirkegårdsport.

Tow er uld. Å ha trånt er at have travlt, toosle er toslået, tawlere: ternet. Wildbor er blodsuppe,

Sprø'ller er sprød, og wætte er det samme som vigtig.

I Thy kan endnu træffes den gamle form for ud-sagnsord i forbindelse med anden person: Du est, du skat, og du vedst: »Est du oben hue?« (Er du barhovedet?) »Når æ sejjer, du ska, så skat du!« (så skal du). »Vedst du ett det?« (Ved du ikke det?)

Nogle tillægsord gives i visse tilfælde følgende form, måske for bedre at få lejlighed til at dvæle ved ordene: en gjæwwe mand (en gæv mand), en rære kuen eller en galle kwenn.

Ordet ikke kan i visse forbindelser have mærkelige former: ek eller ekki, f. eks.: »Det er der ek fåe we« (ikke fare ved). »Nej, æ wel' ek«. »De wår eksålænnng«, det varer ikke så længe).

Som man ser, er der en række ord, der har en god klang blandt hjemstavnens folk. Det er ord, der tit er faldet let i munden, når man ville give ram-mende udtryk for mening og tanker.

For god hjælp ved indsamling af ordene til artik-len skylder jeg tak til højskolelærer Orla Myrup-Andersen, Uldum, fru Vigendorf, Lindholm Høje, og lærer Torsten Balle, Thorsted.

J. R.

Gamle veje i Ty

Af TORSTEN BALLE

(Fortsat fra forrige årbog).

Vejen fra Tisted til Hanstholmen

havde også betydning for handelen på Norge. Landingspladserne på nordsiden af Hanstholmen lå ret godt beskyttet mod vestlige og sydvestlige vinde i læ af de høje skrænter. Det har derfor tit været muligt at lande der, når blæst og bølgegang gjorde det umuligt at benytte Klitmøller som landingsplads.

Når der alligevel var større handel på Norge fra Klitmøller, kan en af grundene være, at bundforholdene ikke var så gode og stabile ved Hanstholmens landingspladser som ved Klitmøller. Den vigtigste årsag var dog sikkert, at afstanden til de frugtbare og tæt befolkede områder mod syd var større fra Hanstholm end Klitmøller. Disse områder var jo det egentlige udgangspunkt for handelen.

Mellem Hanstholmen og det øvrige Ty ligger der desuden lave eng- og kærstrækninger, der kunne volde færdselen vanskeligheder i gamle dage, da vandstanden var højere end nu. Om pastor Begtrup i Nors (1733—59) fortæller Wiberg således, at han kørte med fire heste for tilsogns, da han var så ual-

mindelig svær, og der ved Tved fandtes dybe moradser.

Fra egnene syd og vest for Tisted har man derfor foretrukket Klitmøller som handelsplads, og Hanstholmhandelens opland var således indskrænket til at omfatte Tved sogn, Hanstholmen og egnene øst og nordøst for Tisted.

En del af handelen foregik med købmænd i Tisted som mellemed, og vejen fra Tisted til Hanstholm var derfor en af handelens hovedveje.

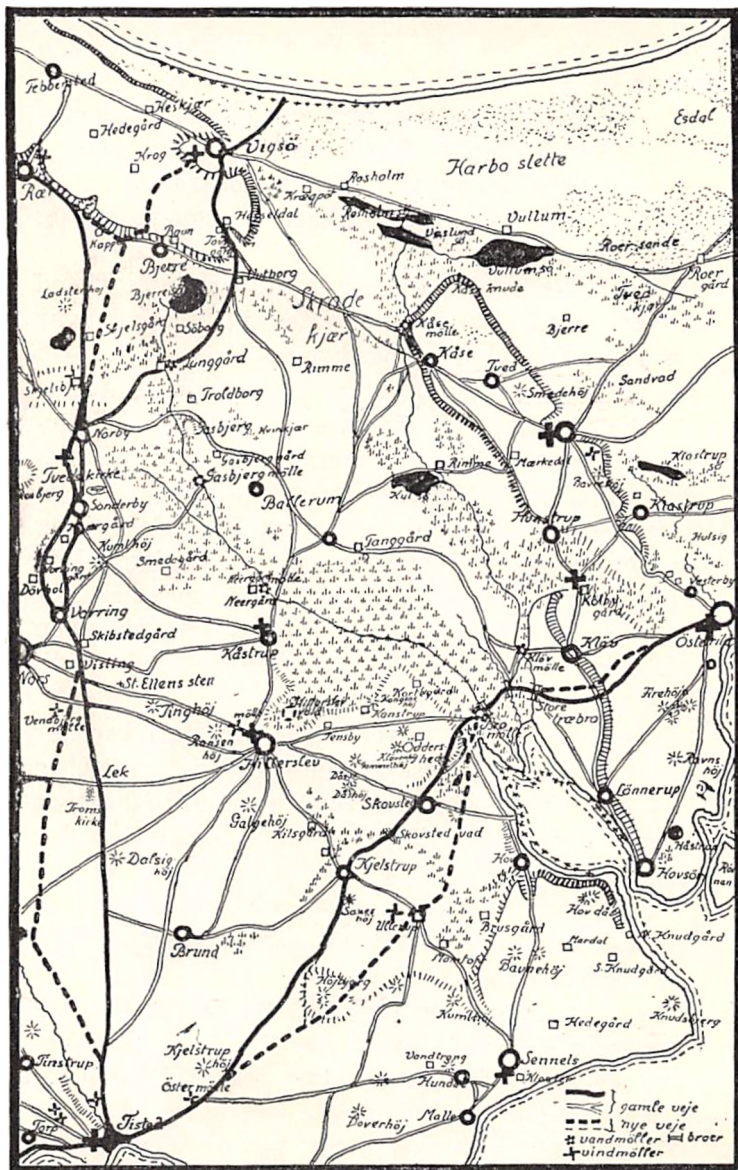
Fra Tisted gik vejen ud ad Nørregade, men ikke til Skinnerup som den nuværende landevej, der opstod ca. 1780 ved sammenlægning af de gamle Hanstholm- og Klitmøllerveje. I stedet fulgte den først på et stykke den samme linie som nu Hillerslevvej, og derefter gik den nordpå gennem den østlige del af Skinnerup bys jorder til *Læk* i Nors sogn. Her er dele af vejen i brug endnu, og gamle folk på egnen ved, at denne vej har været den gamle landevej til Hanstholm.

I nærheden af *Læk* lå ved vejen »*Tromskirke*«, der sikkert var en langdysse ligesom Troldkirken mellem Nibe og Ålborg. I gamle dage sagde man i Norge, at heksene samledes ved Tromsø kirke Sankt Hansdag og den samme folketro kendes fra Ty.

Stednavnet Tromskirke svarer altså egentlig til navnet Troldkirken og vidner samtidig om forbindelse med Norge.

Fra *Læk* fortsatte vejen mod nord lidt øst for den nuværende landevej. Noget vest for vejen lå *Vendbjerg mølle*, en af de gamle store møller. Dens plads er sikkert bestemt af vejen.

Hvor Nors stationsby ligger, var der dengang så lidt som ved *Læk* nogen bebyggelse. Den gamle færde-

1. Vigsøvejen og Ålborgvejen til Østerild.

selsåre ligger endnu som vej i den østlige del af byen, og tidligere fortsatte den herfra mod nord ind mellem de to gamle gårde *Visling* og *Skibstedgård*, hvoraf i hvert fald den sidste en tid var beboet af familier, der havde forbindelse med skudehandelen. Den ny landevej krydser her den gamles spor, idet den gamle vej herfra slog et sving ind gennem *Vorring by*, hvor den traf den endnu ældre vej fra *Sjørrind* til *Hanstholm* (se årbog 1948).

Imellem *Tisted* og *Vorring* lå kun de her nævnte tre beboelser, *Vendbjerg mølle*, *Visling* og *Skibstedgård*, ved vejen, som derved tydeligt viser sig at være en gennemgående færdselsåre.

Nord for *Vorring* er der spor af to veje, der følges ad mod nord med højst et par hundrede meters afstand. Den vestligste gik nordvest ud af *Vorring by* som nu vejen til *Hinding*. Ved gården *Døvhol* drejede den langs med en lang smal eng mod nord forbi *Vorringgårds* gamle tomt og *Kjærgård*, der vist også er flyttet østpå, og fortsatte så mod nord lige øst om *Tveds kirke*.

Den anden vej gik norden ud af *Vorring by* og fulgte omtrent samme linie som landevejen nu. På *Skjelsbjerg* norden for *Tveds* mødtes de to veje. Deres forløb tyder på, at den første er den ældste. Ved den lå jo *Vorringgård*, der engang var en meget stor gård (1558 16 tdr. hartkorn) og kirken. Det ligger nær at tænke sig, at sandflugten, der var hård ved denne egn, var skyld i, at færdselen og senere gårdene er flyttet mod øst.

Sandet dæmmede ofte op for afløbet fra engene, så både de og veje og marker omkring dem til tider blev oversvømmet. Således kan det også let være

gået med engen vest for Vorringgård. En del af engen er sikkert også blevet opfyldt med sand. Vorringgårds 18 tdr. hartkorn i 1558 var nemlig i 1664 svundet ind til 6 tdr. Længere mod nord har sandet lagt sig over vejen som store klitter, der nu helt omgiver kirken.

Nord for Tveds kirke stødte en vigtig vej til Hanstholmvejen. Den kom fra Sennels og passerede Ullerupgård, Kjelstrup og den gamle herredsby Hillerslev, der i middelalderen var midtpunktet i et særligt len, Hillerslev len. Medens vejen fra Sennels til Hillerslev endnu bruges, er der ikke levnet et eneste stykke af vejen fra Hillerslev til Tved, skønt denne vej engang var både tingvej og handelsvej. Man kan deraf slutte, at vejen havde tabt sin betydning, da man ved udskiftningen ca. 1800 omlagde byvejene.

Der, hvor denne vej mødte Hanstholmvejen, delte denne sig i to, hvoraf den ene gik lige vest om *Skjelsgård*, der var en gammel skudehandelsgård. Fra denne gård gik vejen i en næsten lige linie over de lave enge til *Rær* by, hvorfra man enten kunne køre op på Holmen til *Hansted* og *Febbersted* eller langs med foden af Holmens stejle skrænt til den gamle kongelige gård *Torp*. Den sidste vej er sikkert den gamle kongevej.

Nu går vejen ikke direkte fra Tveds til Rær. Den tager i stedet en omvej over Bjerre, hvorfra man kan komme op over Holmens skråning til Vigsø.

Denne vejføring har sin årsag i, at man også her søgte at sammenlægge to veje på så langt et stykke som muligt, nemlig den gamle vej til Rær og vejen til Hanstholmens vigtigste landingsplads *Vigsø*.

Denne vej gik fra det før omtalte delingssted nord for Tveds kirke mod nordøst til *Langgård*. På denne gård boede der i det 17' og 18' århundrede familier, som tog del i skudehandelen og havde slægtsforbindelser i Norge, hvor der endnu lever efterkommere af dem, således konsul Knut C. Langgård i Skien, Tistedes venskabsby.

Gården ligger yderst på et næs, som det høje land i syd skyder ud i de lave engstrækninger over mod det sydøstre hjørne af Hanstholmens faste kalkbjerg. Afstanden mellem de to »fastlande« er her mindst, og det var derfor naturligt, at færdselen søgte over engene fra dette sted. Tæt øst for Langgård lå Langgårds mølle ved den å, der dannede afløb fra Bjerresø. Både denne mølle og Gasbjerg mølle længere syd på ved den samme å nævnes endnu 1675—1700 i Tved kirkebog.

På den anden side af åen breder det lave land sig, men en del af dette må have været nogenlunde tørt og fast, så det kunne dyrkes. Der ligger nemlig herude en gammel gård, *Søborg*, der vistnok nævnes allerede 1418 (Trap). Nord for denne gård lå vejens laveste og vanskeligste stykke, men det var kun kort, og snart nåede vejen gården *Vutborg*. Endelsen -borg i disse to navne og i *Troldborg*, en gård sønden før Søborg, betyder nok en forhøjning, der dog ikke er høj nok til at kaldes bjerg som Gasbjerg, den ejendommelige kalkklippe længere mod syd.

Ved Vutborg møder vejen, der her endnu er farbar, en anden vigtig vej til Hanstholmen. Den kommer fra Hjardemaal, Hunstrup og Østerlid, de tre sognebyer på Østholmen, og har i den sidste by forbindelse med landevejen til Ålborg. Denne vej er

endnu ret stærkt befærdet og når Hanstholmhavnen kommer, vil den sikkert blive landevej. I gamle dage var den en af Norgeshandelens forbindelsesveje mod øst, idet Østholmens beboere også tog livlig del i skudehandelen. Selv præsten i Hjardemål, hr. Thomas Präm, ejede 1741 part i en skude.

Fra Vutborg søger vejen nu op på Holmens topflade. De høje skrænter kunne færdselen ikke klare, men nord for Vutborg skærer en smal, kileformet dal sig ind i bjerget, og gennem den kunne man uden større besvær komme op på »æ Holm«.

Ved dalen ligger de to gårde *Tousgård* og *Hessel-dal*. Den sidste har nok sit navn fra dalen, og dette navn er et af de få tylandske stednavne, der har forbindelse med trævækst. (Hessel = hassel).

Og så går vejen igen nedad forbi *Vigsø kirke* til den lille handelsby *Vigsø*, der ligger forholdsvis lunt i en lille dal, åben mod øst. Herfra var der ca. 1 km ned til stranden, hvor skuderne lå. Nu er der knap så langt. Havet har her som andre steder inderst i bugterne gnavet et godt stykke af kysten, om end ikke slet så meget, som man i almindelighed forestiller sig.

Norgeshandelen fra Hanstholm foregik hovedsagelig fra *Vigsø*, men den blev aldrig særlig stor. Der var aldrig mere end en halv snes skuder, der hørte hjemme her, ofte kun 4—5. Dette ringe tal er dog ikke noget sikkert mål for handelens størrelse. Mange af de skuder, der sejlede med varer mellem Norge og *Vigsø*, hørte nemlig hjemme på den anden side af »æ Narhaw«.

Handelen fra Holmen har sikkert været drevet fra gammel tid. De større kongelige gårde lå i regelen

på strategisk betydningsfulde steder, ikke i færdselsmæssigt afsides egne. Kongsgården Torp, hvorunder næsten alt jordegods på Holmen hørte, og den store, rigt udsmykkede korskirke i Rær, der må være opført før 1200, sandsynligvis på foranledning af kongen eller hans høvedsmand på Torp, synes at fortælle om, at denne egn havde en særlig betydning. Man tør vistnok slutte, at det, der gjorde Holmen til et betydningsfuldt sted, var handelen fra kysten. Denne må da have været i gang i hvert fald i 1100 tallet, og vejene til Hanstholm må have haft betydning som handelsveje mindst fra samme tid.

IV.

Landevejen til Ålborg og Vendsyssel

(Se kort 1 og 2).

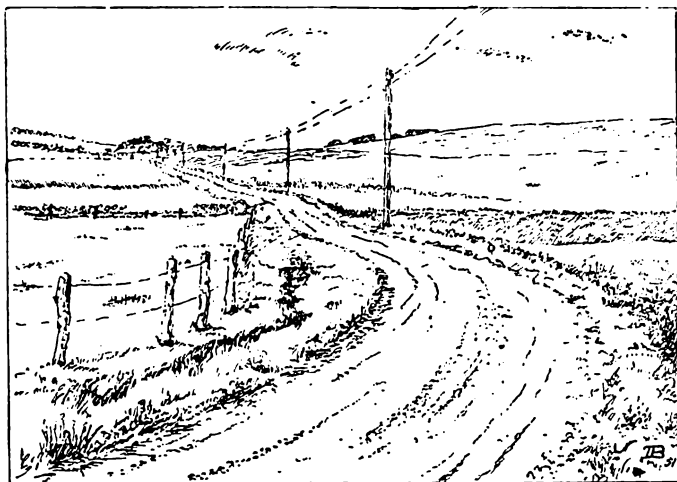
var Tistedes forbindelsesvej mod øst. Det fremgår af præsteindberetningerne 1625 og 1690, at færdselen på denne vej var stor. De præster, der boede i vejens nærhed, klagede da over det store gæsteri af vejfarende folk af alle stænder.

Folk, der omkring 1700 kørte ud på den lange rejse fra Tisted til Ålborg, måtte først snegle sig op ad Østerbakken, som vi gør endnu trods hovedvej 11. Derefter kørte de et kort stykke i samme retning, som vi endnu gør, men allerede vest for Vilhelmsborg skilles vore veje. Vi kører nu i buer og sving (ja, nu er det værste da endelig forsvundet), bakke op og bakke ned over Højbjerg og Ullerup, men vore forfædre holdt sig mere på det jævne.

En lille stump »skrå« vej mod nordøst vesten for Vilhelmsborg antyder endnu den vej, de tog.

De kørte herfra nordvest om *Højbjerg banke*, og hvis vi nu kører fra landevejen med Kjelstrupvej,

kommer vi der ind på deres landevej, der herfra kun er ændret lidt i tidens løb. Nord for Højbjerg er et sving rettet ud, men til gengæld var der indtil fornylig længere nordpå et par af de sædvanlige, vinkelrette bøjninger, der stammer fra udskiftnings-tiden. Da fik mange landsbyveje nogle dobbeltknæk, som de ikke siden har forvundet.

Gl. Alborglandevej ved Skovsted vad. (Set fra syd).

Så kom de vejfarende gennem *Kjeldstrup*, og de havde så efter de gamle opmålinger fra Lars Skomagers vognhus i *Kjeldstrup* til renden i *Skovsted vad* 390 favne, og herfra igennem *Skovsted* til nordøsthjørnet af laden ved *Bromølle* 1384 favne. Vi kan endnu køre ad denne vej, og gør vi det, lægger vi mærke til, hvor jævnt vejen glider af sted.

Der er heller ikke en eneste bakke, og man undrer sig over, hvorfor landevejen senere blev lagt over det

bølgede terræn længere mod syd. Det kan ikke have været til fordel for nogen — undtagen for Ullerups ejer og hans gæster. Men her ligger måske også hunden begravet.

Noget sydvest for Bromølle havde dog også den gamle vej et vanskeligt terræn at passere. De vejfarende måtte her enten sætte »sni øwer« det 20 meter høje næs, der fra Hillerslev rager ud i engene, eller snige sig uden om næsset langs skrænternes fod, hvor vandet kunne være generende. Det er tvivlsomt, hvilken af de to veje, der blev regnet for den rigtige landevej, måske er de begge blevet brugt af folk, der skulle østpå, så det afhang af føret — og af folks temperament — hvilken vej de tog.

Derefter kom man til de brede, lave enge ved *Bromølle*. Endnu står de tit under vand, men nu har vi da en fast og god vej, hvorfra vi med ophøjet sindsro kan beskue vandmasserne og moradset. I gamle dage måtte de sølle folk lige ud i det. Man gyser ved tanken.

Og så var der tre åer, man skulle over. Den første kommer fra Bjerre sø og løber gennem Tveds og Kåstrup enge forbi Bromølle. Foruden denne mølle trak den også Langgårds, Gasbjerggårds og Neergårds møller, så den må have været meget vandrig. Længere mod øst førte *Lille Træbro* over en mindre å, og derefter kom man til *Store Træbro* over *Kløv å*. Denne å kommer fra klitsøerne østen for Vigsø (Rosholm, Vaslund og Vullum søer) og den havde to møller at trække, Kåse mølle og Kløv mølle.

Store Træbro nævnes allerede 1533 i et åbent brev, hvorved fra Kirsten Hvas, Niels Krabbes efterlevereske til Tandrup gør vitterligt, at hun under og op-

lader til Jens Hvas til Kås »de brogæs, som årlig plejer at gives og skal gives for Hillerslev bro at holde færdig« og derefter i et tingsvidne, udstedt i 1556 på Hillerslev herredsting, hvor otte dannemænd vidner, at de mindes først udi salig Niels Munk og Svend Munk og Jens Hvas deres tid, at hver mand i de tre sogne på Hanstholm, i Tveds og i Kåstrup sogne har givet brogæs, hvert år en ung gås ved Mikkelstid, for Store Træbro at holde færdig »som er Kongens Alfar Wey«. (Indført i Hillerslev herredstingbog 1714 s. 145 f.).

1788 lå der ved Store Træbro et brohus. Da blev broerne holdt vedlige for de bropenge, som bromanden skulle opkræve af de vejfarende.

Fra Store Træbro var der ikke lang vej til *Østholmen*, der ligesom Hanstholm hæver sig over det flade land som en ø med ret jævn topflade, men med bratte skråninger ned mod engene. For at komme op på holmen, måtte man sno sig op ad den berygtede *Kløv bakke*, en skræk for alle kørende. Det var ikke sjældent, at et læs her tog magten fra kusk og heste og lavede ulykker. Det var en hel lettelse, når man havde nået toppen, at kunne rulle i mag ad god vej hen mod fjordbyen *Østerild*.

Østerild sogn var i de gode gamle dage, da fjorden var fersk, et rigt sogn på grund af det gode fiskeri. I 1821 fangedes omkring Østerild fjord 82040 stk. Helt foruden utallige af de andre ferskvandsfisk, som det vrimlede af i fjorden. Da havet i 1825 brød ind i Limfjorden ved Agger, og fjorden blev salt, fik det rige fiskeri en brat ende, og Østerild blev en fattig by. 30 familier, der før havde fundet deres føde på fjorden, måtte under forsørgelse af fattig-

væsenet (Ålborg stiftstidende 21. nov. 1829). Man forstår, at folk siden sagde: »Æ æ fræ Østerild deswar'«.

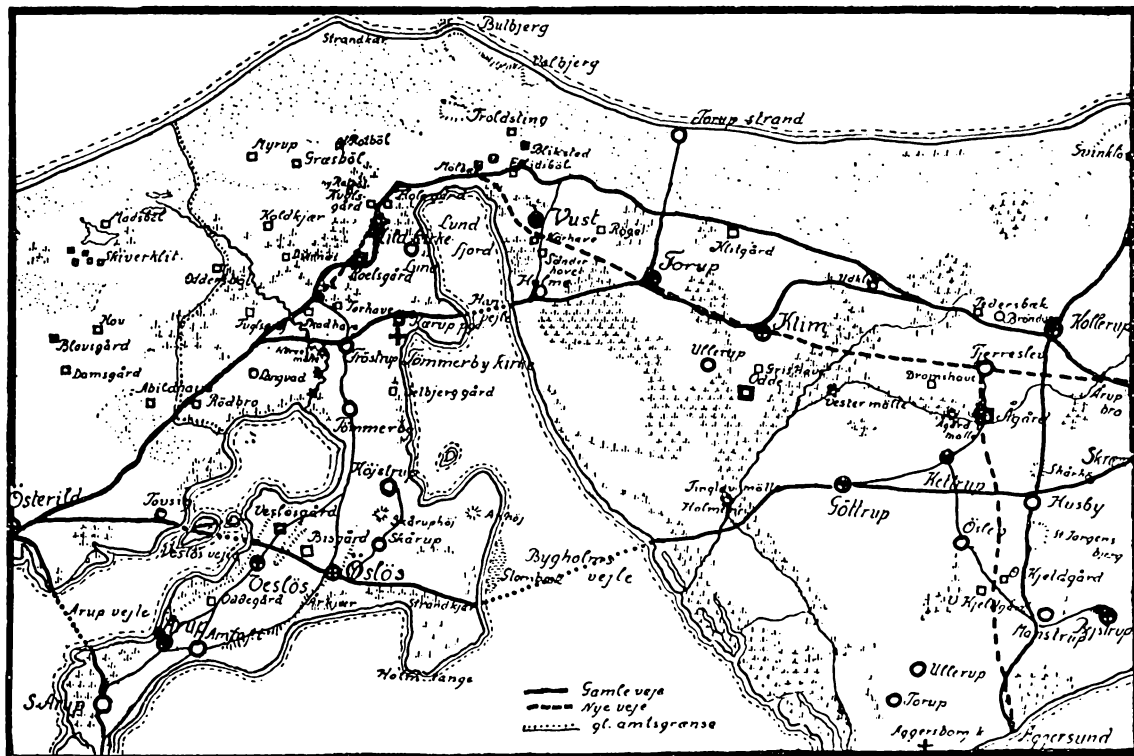
Når de rejsende kom til Østerild, måtte de til at tælle på knapperne. Skulle de tage den lange, lange ensomme og trælse vej over Østerild hede nord om Tømmerby og Lund fjord, eller skulle de vælge den kortere, men farlige — og spændende — vej over vejlerne gennem det skønne Hannæsland i nær kontakt med den elskede Limfjord.

De, der kender Tyboernes temperament, er ikke i tvivl om, at de foretrak den sidste vej, når vejret var nogenlunde. For de rejsende, der skulle til Hannæs eller Mors var det en selvfølge, at de satte over vejen. Den lange omvej over Tømmerby tog de kun til, når de var nødt til det.

Over vejlerne.

Over *Østerild fjord* kunne man komme på to steder. *Arup vejle* (vejle=vadested) førte til Arup, hvorfra man kunne komme til Feggesund, men også mod øst til *Øsløs*, og over *Vesløs vejle* gik hovedruten forbi *Vesløsgård* til *Øsløs*. Fra denne gamle skipperby var der livlig trafik på Limfjorden, og det er ikke usandsynligt, at en del af varerne fra Norge spredtes herfra over Limfjordsegnene. Beboerne i *Øsløs Bisgård* havde i hvert fald forbindelse med Norgeshandelen.

Østen for *Øsløs* kom man forbi *Strandkier* (læs Johan Skjoldborg: Pe Hywers sommerdag) til *Bygholms vejle*, den længste og farligste af vejlerne. Ved vestenden af vejen stod en høj stage med en tønne på toppen. En lignende kunne man skimte ved fjor-

2. Alborgvejene fra Østerild mod øst.

dens østside, og på en holm midt i fjorden var der også rejst et mærke. Så havde man noget at styre efter. Måske var der også her som ved Vesløs vejle rejst store sten på bunden langs med vejen. Det kunne nok behøves, for på den ene side lå Limfjordsdybet og på den anden bundløse dyndhuller. I det berygtede hul *Glombak* satte mange livet til.

Farligst var vejlen, når vejret pludselig slog om. Den kunne ligge så tør, at bunden støvede, og så kunne vinden pludselig rejse sig og presse vandet ind over vejen, så folk snart kørte i vand til hjulnavene. Strømmen kunne da blive så stærk, at både vogne, folk og heste blev presset ud i dybene. Tåge og mørke kunne også overraske de rejsende, og når man ikke kunne se en hånd for sig, nyttede stager og sten jo lidt. En del af ulykkerne skyldtes vist desværre den kendsgerning, at de rejsende af anden grund var lidt omtågede. 1702 druknede en mand på Vesløs vejle. Hr. Michael sukker (kirkebogen): Bare han ikke var fuld.

Ved højvande kunne man slet ikke komme over vejlerne, og enten måtte man da bide i det sure æble og snegle sig ud ad den nordlige vej, eller også måtte man vente, til vandet sank. I ventetiden hjemsøgte man præstegårdene, som skulle give de rejsende herberge. Præsten i Hunstrup beretter 1625, at der før påske det år var på een gang 250 vejfarende i hans gård, og lignende klager kommer fra præsterne i Han herred, hvor *Kettrup præstegård* var særlig hjemsøgt af folk, der skulle over vejlerne.

Vejen på denne side er beskrevet i C. Klitgårds: Vendsysselske veje, hvortil der henvises.

Norden om.

De, der af forsigtighed eller på grund af vejret valgte denne vej, var ikke udsat for nogen fare, men vejen var afskyet på grund af dens dårlige tilstand og dens længde.

Fra Østerild til *Langvad* var der godt og vel en mil over den triste hede. Kun to beboelser lå nær vejen, gården *Rødbro* ved den bro, der lå i skellet mellem Hillerslev herred i det gamle Ørum amt og Hanherrederne, og *Abildhave* (et mærkeligt navn midt på heden, måske ironisk ment).

Ved *Langvad* kunne man i stedet for at fortsætte nord om *Lund fjord* dreje ned mod *Tømmerby* og *Kærup* præstegård. Herfra kunne man komme over *Han vejle* til *Vust holme* og *Torup*. Præsten i *Kærup* melder 1625, at »denne præstegård ligger ved en farlig vejle, udi hvilken mange er faret ilde og en part af dem fordruknet, og ikke uden lang omkøring kan de godtfolk i Ty, Mors og Harsyssel, som vandrer deres vej til Vendsyssel, Hanherred og Himmersyssel, komme forbi, hvorfor de venter på lejlighed til at komme over, og af den årsag skal mange godtfolk logeres her i præstegården, så den er meget besværet med fremmede vandrende folks gæsteri«. Hvis man skal tro præsten, var denne vej altså heller ikke ufarlig, men der var dog ikke ret lang vej over (ca. 1 km mod 5 km ved *bygholms vejle*) og faren for, at de rejsende skulle blive overrasket af højvande, tåge og mørke kan ikke have været af nogen betydning. Men var der højvande, tåge eller mørke, når man kom til vejlen, var det naturligvis voveligt at begynde overfarten.

Nogle foretrak da sikkert at fortsætte norden om fjorden. Landevejen går jo nu over *Bjerget* bakke,

men det gjorde den gamle vej ikke. Efter hvad der fortælles, skal det være vor gode gamle enevældige amtmand Faye, der lagde vejen op over bakken for at folk skulle nyde den pragtfulde udsigt. Den gamle vej svingede forbi *Roelsgård* (forhen beboet af adelige, se årbog 1950) op til *Lild* kirke og videre mod nord forbi den forsvundne gård *Kvolsgård* (se årbog 1943) og *Holegård*.

Og endelig var vejen da nået så langt, at de vejfarende kunne dreje mod øst langs nordsiden af Lund fjord og tage retning mod Ålborg. Ved fjorden udfoldede der sig i oldtiden et rigt kulturliv, sikkert knyttet til den lavvandede fjord med dens rigdom på fugle og fisk. Ved *Troldsting* mellem fjorden og Bulbjerg ligger store bopladser fra sten- og bronzealderen, og det skal nævnes, at Danmarks smukkeste flintpilespid er fundet ved *Mølbæk* nær fjordens nordøsthjørne. Den gemmes i Tisted museum og er et imponerende fint stykke stenkunst.

Man har gættet på (Trap), at der der i middelalderen skulle have været forbindelse mellem Limfjorden og Vesterhavet, idet Vust i Valdemars Jordebog 1231 nævnes som en ø med et kongeligt hus. Det er dog ikke sikkert, at det forholder sig således. Omkring Vust er der lave engdrag, der nok på den tid kunne have udgjort en del af Lund fjord. Den banke, hvorpå Vust ligger, ville da blive en Limfjordsø, og det er således ikke nødvendigt at antage, at havet og fjorden har haft forbindelse.

Måske er der i jordebøgerne slet ikke tale om Vust by, men om Vust holme, der jo ligger ved østsiden af Han vejle, det gamle vadested over Lund fjord. Ved vestsiden lå de kongelige ejendomme ved Tøm-

merby, som også nævnes i Valdemars Jordebog. Den store, særlig rigt udsmykkede kongskirke vidner om, at disse ejendomme var af betydning. Man kan tænke sig, at den gamle hovedfærdselsåre, kongens hærvej, gik over Han vejle, og at kongen derfor har sikret sig besiddelsen af begge ender af det vigtige vade-sted. Det kongelige hus på øen Vust kan da også have været brugt som et herberge, hvorfra man kunne af-vente gode overfartsmuligheder.

Omkring 1700 gik landevejen nord om fjorden ikke til Vust og Torup. Den fortsatte fra Mølbæk forbi *Ellesbøl* mod øst omtrent der, hvor Torup plan-tage nu har sin sydgrænse. Derefter passerede den *Vester og Øster Klitgård*, gården *Udklit* og *Brøndum by* og nåede så *Kollerup*. Præsten der beretter 1690, at hans præstegård lå »på den alfare landevej midt udi en alfar korsvej på landstrøget for vejfarende imellem Tyland og Ålborg, såvel som imellem Aggersund og strandvejen til Vendsyssel«. De vejfarende fra Ty kunne altså fra Kollerup tage mod nord til strandvejen og ad denne nå Vendsyssels vestlige egne.

Ved *Årup bro* sydøst for Kollerup nåede landevejen skellet mellem Øster og Vester Han herred, og dermed forlod den det område, der nu udgør Tisted amt. Den øvrige del af vejen er beskrevet i C. Klitgårds: *Vendsysselske Veje*, hvortil der igen hen-vises.

Vejenes vedligeholdelse

kræver en kort omtale, da man ofte hører den på-stand fremsat, at der aldrig blev gjort noget ved vejene. Det gælder i hvert fald ikke landevejene om-kring 1700.

Ifølge de nedennævnte kilder var disse veje ind-delt i stykker, således at hvert sogn havde sit stykke at vedligeholde.. Vejene skulle indgrøftes og påføres sten, ør og grus, hvor det var nødvendigt, ligesom broer og stenkister skulle »holdes færdig«. Der blev jævnlig afholdt syn over vejenes tilstand for at sikre, at de var i orden.

Opmålingen af vejene blev foretaget af bønder, vistnok sognefogderne. Som eksempel på resultatet af deres arbejde anføres her et bilag fra amtsarkivet, skrevet af sognefoged Laurs Pedersen Frost i Søndergård i Tilsted.

»Rigtig optegnelse, hvor mange schafft der er Imelem Vilsund och Dragsbech.

Først fra Sunden til den lee Sønden for Aass 740 schafft, fra Same lee och til nordeste Aff Aass march 1185 schafft. Der fra och til nordeste Aff schioldborig march 240 schafft. Der fra til tomiiss Nielssøns lade i Silstrup 700 schafft, fra tomiisses lade til Povels Hovdige som er nordest Aff Silstrup march 380 schafft. Fra Povels Hov Dige och til Dragsbech 980 schafft,

at det saa Rigtig er bechinder vi med egen Hender vnderschreven.

Tilsted, den 8. Augusti 1691.

Laurs Pedersen Frost.

Anders Jensen.

Eg. handt.«

Kilder:

Dokumenter angående vejevæsenet 1685—1791 i Dueholm, Ørum og Vestervig Amtsarkiv (Landsarkivet i Viborg).

Forarbejder i 1:20000 til Videnskabernes selskabs kort, udarbejdet 1788—90. (Geodætisk Institut).

Udskiftningskort og ældre originalkort (Matrikulsarkivet).

Taksationer til Brug ved udskiftning, udstykning o. l. (i dokumenter til justitsprotokollerne ca. 1790—1800 (Landsarkivet).

Diverse dokumenter ang. told og konsumtion m. m. i Ålborg og Viborg stifter 1704—60, (Rigsarkivet).

Danmarks og Norges oeconomicke magasin 1760 s. 79 ff. Mundtlige meddelelser.

Slaget paa Rheden og Thylands Præster

Af F. ELLE JENSEN

SOM BEKENDT vakte den Tapperhed, hvormed der d. 2. April 1801 var blevet kæmpet paa Københavns Rhed, stor Jubel over hele Danmark. Det var ikke alene i Hovedstaden, Begejstringens Bølger gik højt, det samme var Tilfældet rundt om i Landet, hvor man med Rette følte, at der hin Skærtorsdag var øvet en Bedrift, som hele Folket havde Grund til at være stolt over, og det var derfor heller ikke sært, at den patriotiske Stemning gav sig Udslag paa forskellig Maade. Ikke blot indkom der betydelige Beløb til den Embedsmandskommission, der ved et kgl. Reskript allerede d. 5. April blev nedsat til at forestaa en Indsamling til de saarede og de faldnes efterladte, men der var ogsaa Offervilje overfor de Bestræbelser, som fra mere eller mindre privat Side udfoldedes for at hidføre en Styrkelse af Rigets Forsvar.

I Aalborg virkede den kommanderende General for Nørrejylland, Grev *A. L. Moltke*¹⁾ ivrigt for

dette Formaal. Ikke blot fik han dannet en frivillig Kystbevogtning og Borgervæbninger oprettet i Købstæderne, men i Kraft af det udmærkede Forhold, hvori han stod til Befolkningen, lykkedes det ham ogsaa at interessere mange for en patriotisk Gave til det offentlige, hvoraf det meste blev anvendt til Opførelse af et Tøjhus i Randers, saa Landsdelens Forsyning med Krigsmateriel derved kunde sikres.

Blandt de Bidrag, der indløb, var ogsaa et fra Provst *Røst*²⁾ i Hassing, der paa sit Herres Vegne tilstillede Generalen 268 Rdr. 65 Sk., hvoraf de 100 Rdr. tilfaldt Understøttelseskommissionen i København, mens Resten gik til Randers Tøjhus. Hvorledes de to Mænd er kommet i Forbindelse med hinanden, og hvordan Indsamlingen i det hele taget er foregaaet, ses ikke, men da der ikke hentydes til den i de andre Præsters nedenfor anførte Udtalelser, tør man gaa ud fra, at Provsten har været den eneste i Thy, der har arbejdet for Generalens Planer. At Moltke paa sin Side har været glad for den Støtte, han her fik, fremgaar af, at han med Fremhævelse af Røsts Indsats har indrapportéret Sagen til Kronprins Frederik, med hvem han stod i nøje Forbindelse, og denne befalede ham derpaa at udtale hans Tilfredshed og Velbehag over de patriotiske Ytringer, som Provsten over Hassing Herred havde vist ved fra saa lille et Distrikt at samle saa betydelig en Kapitaltil »det almene Brug og bedste«.

Paa General Moltkes Anmodning underrettede Biskop *Studsgaard* derefter Provst Røst om Kronprinsens anerkendende Ord. Det var, skrev han til ham, »med den sandeste Fornøjelse«, at han bekendtgjorde ham dette ærefulde Bevis paa hans kgl. Høj-

heds Skønsomhed, og han haabede, at »dette skønne Eksempel« maatte opmuntre andre Fædrelandsvenner til at støtte den milde danske Regerings højpriselige Hensigter og vise sig erkendtlige mod hine Hertes efterladte. »Til Lykke da med saa mange skønne Frugter af Deres Handling!«³⁾)

Biskoppen lod det midlertid ikke blive herved. Idet han i et Cirkulære, som gennem Provsterne skulde omsendes til alle Stiftes Præster, omtalte den Hæder, der var vederfaret Provst Røst, udtalte han samtidig som sin Overbevisning, at han ikke kunde tro, at man vilde overlade Hassing Herred alene den Ære ved frivillige Bidrag at have gjort sig fortjent til Kronprinsens Velbehag. Snarere mente han, at mange af Fædrelandets Venner vilde lade sig opmuntre af dette skønne Eksempel til at vise lige saa ædel Fædrelandsgejst, og han ansaa det derfor for sin Pligt at henstille denne gode Sag til Præsterne, saa de baade selv gav en frivillig Gave til det almene Vel og Statens Kasse og tilskyndede deres Menigheder til det samme, saafremt en Indsamling ikke allerede havde fundet Sted. De indkomne Beløb kunde tilstilles Generalens eller indsendes direkte til Komiteen i København (27. Juli 1801).

I Thisted Amt var der imidlertid allerede foretaget en Indsamling, idet Amtmand *Ferslev*⁴⁾ sidst i April havde sat sig i Spidsen for en saadan ved at henvende sig til Embedsmænd, Proprietærer og velstaaende Bønder om et Bidrag, som de paagældende da havde indbetalt gennem Byfoged Brøndlund i Thisted. Hvor meget den indbragte, kan jeg ikke oplyse, men det siger sig selv, at den i høj Grad maatte skade Biskop Studsgaards Aktion, der fandt Sted kun et Par Maaneder senere.

Det fremgaar da ogsaa af de Bemærkninger, som Præsterne gjorde paa de dem tilstillede Rundskrivelser, at de saa paa den nye Indsamling med temmelig blandede Følelser. De fleste af dem havde i Forvejen støttet Amtmandens og mente dermed at have gjort deres Skyldighed, og hertil kom, at de ikke ventede noget større Resultat af en almindelig Henvendelse i Sognene, fordi Bønderne i Reglen sad haardt i det og ikke havde noget at give af. Adskillige efterkom ganske vist deres foresattes Ønske ved at forelægge deres Menigheder den biskoppelige Opfordring, men faa har aabenbart lagt noget videre Pres paa dem, fordi de forstod, at man paa Grund af Forholdene kun kunde vente beskedne Bidrag.

Hverken Provst *Hvass* i Nors eller Provst *Rasbech* i Helligsø viser nogen Begejstring for Tanken. Den sidstes Anbefaling er oven i Købet temmelig problematisk, og det er ikke udelukket, at dette har faaet Refs Herreds Præster til mer eller mindre aabenlyst at gaa imod. Mest imødekommende er Provst *Carstensen*⁵⁾ i Thisted, thi selv om ogsaa han mener, at Hundborg Herreds gejstlige har været med i Amtmandens Indsamling, henstiller han dog til dem »at gøre for denne Efterhøst, hvad de kan. Saa vil jeg!«

I det følgende vil Præsterne selv tale⁶⁾. Som antydet har de utvivlsomt alle været enige i at betragte Biskoppens Opfordring som umotiveret, skønt naturligvis ingen siger det med rene Ord, men den Maade hvorpaa de søger at forklare deres Holdning, er ikke uden Interesse, idet der derigennem gives et Bidrag dels til Oplysning om Almuens økonomiske Forhold omkring Aarhundredskiftet, dels til en Ka-

rakteristik af de paagældende gejstlige selv. Det er Oplysningstidens Aand, vi her møder, hvad enten den nu giver sig Udslag i højstemte Talemaader eller i nøgterne og prosaiske Ræsonnementer, men vi faar ogsaa et Indtryk af, at Præsterne har været brave og rettænkende Mænd med Forstaaelse for deres Sognefolk, som de ikke for at tækkes deres Biskop vilde nøde til at give mere, end de var i Stand til.

Præsternes Udtalelser til Cirkulæret er fra August og September 1801. Fra Hassing Herred findes ingen Redegørelse, men derfra var der jo allerede aflagt Regnskab overfor General Moltke.

Hillerslev Herred.

Provst *Hvass* i Nors:

»Mit efter mine Omstændigheder passende Bidrag saavel som nogle af de formuendes i Sognene til de kvæstede og døde efterladte d. 2. April er forlængst efter Amtmandens Ordre afgivet til Hr. Byfoged Brøndlund i Thisted. Skulde mere efter Deres Højærværdigheds Promemorias Bekendtgørelse indkomme, skal dette blive anmeldt og indberettet.

Niels Eeg i Vesløs (1773—1819):

»Det er langt fra, at Hillerslev Herreds gejstlige nogen Sinde har været de sidste, saa at de behøvedes at opmuntres ved andres Eksempel, naar det kom an paa at vise deres Offervillighed i at bidrage til det almindelige Vel. De har heller ikke været uden Følelse ved Tanken om den sidste hæderfulde Dag den 2. April for Dannemark. Bidraget til de paa den Dag kvæstede og efterladte af Vesløs og Østervandet Sogne, der var paa 59 Rdr. 2 Mk., hvortil jeg som Præst lagde 10 Rd., ialt 69 Rdr. 2 Mk., er allerede

d. 17. Juni efter Anvisning af Amtmand Ferslev indsendt til Hr. Byfoged Brøndlund i Thisted.«

Kapellan *J. Kabell* i Thisted (1799—1816):

»Allerede i April Maaned har jeg med Thisted By bidraget til det almindelige Vel, ligesom jeg desuden har indsamlet 25 Rdr. 1 Mk. til en Enke i Skinnerup efter en falden Soldat af 2. April.«

Fr. Math. Thestrup Hopp i Sennels (1794—1803):

»Til de ved Søslaget d. 2. April kvæstede og døde Arvinger har jeg, Præst i Guds Navn i Sennels, givet 10 Rdr. og efter Hr. Amtmand Ferslevs Anvisning leveret dem til Hr. Byfoged Brøndlund i Thisted d. 10. Juni 1801. Men Beboerne i Sennels By tænkte jeg ej nyttede mig at opmuntre til disse Gaver, uden der før derom kom gejstlig eller verdslig Øvrigheds Ordre dertil, som kunde forestilles Menigheden offentlig, allerhelst da næsten alle er Hoveribønder og den største Del uformuende. Men da denne hs. Højærværdigheds Paamindelse i Dag kom til mig, som jeg stod at gaa ud til Kirken, gjorde jeg nu straks med det samme af Prædikestolen med bedste Vilje Opmuntringen dertil, som jeg efter denne Lejlighed kunde.«

Chr. Vendebo Brasch, Hillerslev (1783—1818), kendt som en aandrig Taler, filosofisk interesseret og en dygtig Sprogmand:

»Horats Carmina. Lib. IV, Ode IX:

Paulum celatæ distat inertiae — celata virtus⁷).

Det harmer mig meget paa egne og Medborgeres Vegne, at Hillerslev Herreds gejstlige skulde anses som ligegyldige ved de kække Krigeres Daad, der faldt eller saaredes, idet de værnede for Fædrelandets Fred og Frihed. Vi har forlængst her i Herredet

ved betimelige Bidrag til de saarede og de faldnes Enker ytret paa en anstændig Maade vore Erkendtligheds Følelser. S. T. Hr. Byfoged Brøndlunds Kvittering af 17. Maj dette Aar beviser, at jeg har betalt for min Del 10 Rigsdaler. I S. T. Hr. Amtmand Ferslevs opfordrede Cirkulære til denne Kredses Borgere, var de endog af Bønder, nævnte(s de,) som man tiltroede Evne til at gøre noget Bidrag: Jeg opbød omhyggelig Beboerne i Kaastrup, hvis Vilkaar jeg ansaa for gode til Deltagelse i denne ædle Handling. Følgerne ved jeg ikke. Her i Hillerslev Sogn har jeg hverken gjort Opfordring eller finder det passende at gøre den, da Beboernes sær slette Vilkaar og deres mere voksende Byrde gør det møjsomt nok at udrette det uundgaaelige.

Vor Stifts elskværdige Biskopp vil glæde sig over at meddeles den erholdende Oplysning fra Hillerslev Herreds gejstlige om vores Forhold i bemeldte Begivenhed til S. T. Hr. General Moltke, at ikke Tavshed skal tildrage os ufortjente Bebrejdelser og forringe vor Agtelse hos denne udmærkede Fædrelandets Ven.«

Jørgen Berg Stampe i Hunstrup (1773—1804).

»Ligesom andre mine Medborgere her i Herredet har jeg under 17. Juni afgivet til Hr. Byfoged Brøndlund et med min Forfatning passende Bidrag til de kvæstede af 2. April, ligesom jeg ej heller paa-tvivler, at de af Hr. Byfogdens Cirkulære udmærkede her i Sognene til samme Tid indleveret deres frivillige Bidrag. For de mindre formuende skal Hr. Biskoppens Promemoria blive bekendtgjort«.

Laur. Fuglsang i Hjordemaal (1785—1807):

»Efter min svage Tilstand i dette lidet Kald har

jeg d. 17. Juni h. a.^s) leveret Hr. Byfoged Brøndlund mit passende Bidrag til de af 2. April kvæstede. Her i dette fattige Sogn er ingen udmærkede formuende (saa vidt jeg ved). For de mindre formuende skal Hr. Bispens Skrivelse blive kundgjort, men jeg frygter for et godt Udfald, da de fleste her er Hoveribønder, der tillige med de andre er tungt nok bebyrdet i den haarde Dyrtid, som trykker enhver af os saa meget«.

Tidemand Lend i Rær (1798—1803) :

»Jeg var ikke ligegyldig ved at tænke paa de kække Helte, som under hin uforglemmelige 2. April saa drabelig kæmpede mod britiske Voldsmænd og gik af Kampen, blødende for Fædrelandet, saarede og kvæstede, og hvem vilde ikke ærligen bidrage til at formilde Enkers og faderløses Kaar og at gøre disse saa taalelige som muligt? Redebon ofrede jeg derfor min Skærv paa saa helligt et Alter, ofrede den med det villigste Hjerte, ja, havde bestemt mig hertil, endog førend jeg blev opfordret. Ogsaa de mere formuende her i Sognet har bidraget deres, de øvrige har ikke manglet Grunde. Følgerne heraf ved jeg ikke, men det ved jeg, at Fattigdom og Armod trykker Mængden; Tvangsmidler kan jeg ikke bruge. Jeg tror altsaa at have gjort i denne Henseende, hvad jeg kunde, og det hedder jo: Ultra posse nemo obligatur⁹)«.

Refs Herred.

Provst *Rasbech* i Helligsø bemærker i Anledning af Biskoppens Cirkulære, at da der endnu 16. Maj ikke var kommet nogen Skrivelse fra denne, havde han som nogle andre Præster støttet Amtmandens

Indsamling. Han havde egentlig tænkt paa at udsende en Opfordring til Præster og Menigheder om Sagen, men opgav det for ikke at synes at ville tildrage sig Opmærksomhed. En Indsamling i hans egne Sogne vilde give meget lidt, da mange i denne haarde Tid var nær ved at spørge i Angstens Sprog: Hvorfra skal nogen her mætte Mennesker med Brød? De andre vilde selv behøve, ej give Hjælp, og af Aviserne saas, at der var indkommet mange og anselige frivillige Gaver, saa en Snes Rigsdaler herfra vilde være noget ubetydeligt og desuden give Folk det Indtryk, at der vil komme ekstraordinære Paabud bag efter. Provsten vil derfor stille Sagen i Bero, men har selv givet 6 Rdr., ligesom 3 af Beboerne i hvert Sogn har givet 2 Rdr., ialt 12 Rdr. Han beder Præsterne anføre deres egne og deres Sognes Bidrag til Biskoppens Eftersyn, »saa det deraf behageligst vil erfares, at vi og flere Fædrelandets Venner i Refs Herred allerede har vist patriotisk Hjælp«. Men da der i Forvejen er ydet Bidrag fra Herredet, maa der en énstemmig Opmuntring fra dem til for at der nu kan indkomme en klækkelig Sum til h. kgl. Højhed Kronprinsens Tilfredshed og Velbehag.

Af Præsterne fik først den kraftige og principfaste *P. Chr. Bendix* i Vestervig (1799—1833) Ordet:

»Aldrig gør jeg det til min Sag at smigre nogen, men her maa jeg aabenhjertigen tilstaa det, min Aand bøjer sig med Ærbødighed for den værdige Provst Rasbechs Tænkemaade, der paa et Tidspunkt, da Regeringens Opmærksomhed og fortrinlige Bevaagenhed kunde være ham saa ønskelig og af saa megen Vigtighed, har fundet det aldeles under sin Værdighed at insinuere sig og hæve sig paa andres

Bekostning. Der findes smaa Sjæle nok, som med Begærlighed griber en saadan Lejlighed og véd paa deres Maade at sætte Landet i Skat. Priselig er i den Henseende vor erfarne og indsigtsfulde Biskop, der har tiet saa længe — ej ubekendt med, hvad der er alt for velkendt af os, at Fattigdøm og Armod er de fleste Landboeres Lod. Thi at der paa de Steder, hvor Kornet (som vi ser af forrige Aars Kapiteltakst) ej har kostet mere end Rug 6 Rdr. 2 Mk. og Byg 21 Mk., kunde være Forraad og Evne til maaske at opofre noget, vil jeg vel tilstaa, men her hvor de uhyre Kornpriser, Rug 8 à 9 Rdr. Td. og Byg 28 à 30 Mk., har været almindelige lige fra sidste Efteraar, har Bonden intet at give, han har næppe dagligen sit tørre Brød til sig og sine. Og nu opmuntre saadanne Mennesker, aftrygle og afliste dem deres sidste Skærv, den de maaske højlig behøver til næste Dags Fornødenhed, og indbilde dem, at vor ædle Kronprins ellers ej var saa vel fornøjet med dem — nej, den Hæder vil jeg — ej fortjene!!!

Saa længe jeg er retskaffen Embedsmand og god dansk Borger, har jeg det glade Haab baade at fortjene og besidde h. kgl. Højheds Velbehag. Og fra den Side skal jeg endog, tror jeg, være den værdig, at jeg aldrig skal lade mig bruge som Redskab til at forestille ham sine Undersaatter — Landmændene i Særdeleshed — som mere glade, lykkelige, rige end de virkelig er.

Ellers har man dog ogsaa i dette Sogn bevidnet Fædrelandets Forsvarere sin Agtelse ved at tegne sig paa Hr. Amtmandens ovennævnte Cirkulære, jeg for 5 Rdr. og adskillige Selvejere for 19, ialt 24 Rdr. Og mere kan man i den Anledning herfra hverken haabe eller vente som frivilligt Bidrag«.

Laur. Bartholomæus Deichmann i Boddum (1785—1811):

»Hvad ovenfor er anført, gælder og, saavidt Boddum og Ydby Sogne angaar, da Trangen i dette Aar er almindelig, og jeg maa derhos tilføje, at ligesom jeg ved lignende Lejligheder tilforn er blevet overbevist om en stor Del af disse Beboeres gode og villige Sindelag, saa har jeg og maattet erfare, at nogle er saa tilbageholdne, at man saa godt som har maattet tigge eller true sig Gaver til (begge Dele ubehagelige Kommissioner). Ikke desto mindre, da jeg af Aviserne ser, at der alle Vegne fra indløb Gaver til Hjælp for de saarede og kvæstede, proponerede jeg ved en vis Lejlighed Sognemændene, om de ej vilde følge disses rosværdige Eksempel. Svaret blev, om jeg i saa Fald turde forsikre dem om Befrielse for Skattepaabud i den Anledning; de havde maattet medgive deres Børn og Tjenestetyende Forstærkning, medens de værnede om Fædrelandet, og desuden i dette Aar erlagt en betydelig Skat, da Regeringen affordrede deres Korn for 16 Mk. Tønden, hvilket de for det meste havde maattet købe og betale med 28 a 30 Mk., og dertil i dets Anledning køre 2 lange Rejser. Jeg mærkede da, at her intet vilde kunne udrettes uden højere Ordre. Jeg tror, Hr. Amtmanden i Betragtning af disse Omstændigheder har anset det unyttigt at ville bebyrde Landalmuen med noget Sammenskud, thi hans Indbydelse skete ej til andre her i Sognene end Hr. Hansen paa Boddumgaard, Hr. Milsted og mig. Hr. Milsted lod sig tegne for en Gave af 5 Rdr., jeg for 10 Rdr.; om Hr. Hansen har kontribueret noget, er mig ubekendt.

Imidlertid, naar jeg med Vished kan forsikre vedkommende om Befrielse for Paabud i Anledning af

Affæren af 2. April, og jeg udfærdiges Øvrighedens Ordre, skal jeg med al Flid antage mig denne gode Sag — i andre Fald indser jeg, det nytter ej, om jeg endog vilde udsætte mig for vedkommendes Mistilid og ufordelagtige Omdømme, hvilket jeg altid vilde anse for betænkeligt, om jeg endog var færdig at forlade dem og ej videre behøvede at staa i Forbindelse med dem«.

Chr. Gierløf, Hvidbjerg (1785—1811):

»Da mine Herrer Medbrødre har berørt alt, saa er intet levnet mig uden dette, at jeg i eet og alt kan henføre mig til deres Ord. Ikke havde jeg nogen Sinde tænkt at ville vedgaa det, jeg havde bestemt for mine saarede Medbrødre, men da jeg nu opfordres, saa er 10 Rdr. den Sum, som under et skjult Navn skal blive indsendt af mig til Kommissionen. Om nogen af mine Tilhørere paa Hr. Amtmandens Opfordring har givet noget, er mig aldeles ubekendt. Jeg har ingen opfordret, da jeg kendte den almindelige Trang endog paa de første Fornødenheder og vidste, at enhver havde Byrder nok og maaske kunde vente flere. Det kunde heller aldrig have fældet mig ind at vise min Nidkærhed, mindre indlægge mig nogen Ære, thi foruden at hin havde været ulidelig og frugtesløs, saa havde denne været laant og altsaa af saare liden Værd«.

Niels Bjerregaard Wilse i Søndbjerg (1774—1807):

»Omendskønt Trangen til Livets Fornødenheder i disse dyre Tider har ej været mindre i mine Sogne end nogenandesteds, saa er jeg dog redebon til at opfordre og opmuntre mine Sognes Beboere til at vise Goddædighed imod de i Slaget d. 2. April saarede og

faldnes efterladte, Enker og Børn, naar mine Herredsbrødre er enige i at gøre det samme.

Imidlertid har jeg paa Hr. Amtmand Ferslevs Opfordring af 28. April d. A. givet i samme Hensigt 10 Rdr., som straks blev ham tilstillet mod Kvittering, og flere i mine Sogne blev ikke opfordret«.

Ole Jørgen Sadolin, Hurup (1797—1809) :

»Straks efter Slaget d. 2. April sendte jeg til en af mine bekendte, som blev kvæstet i Slaget, den Hjælp, jeg formaaede at afgive, nemlig 2 Rdr.

Efter Amtmandens Opfordring gav Madam Willemoes her af Sognet 2 Rdr., ialt af Hurup Sogn 4 Rdr. At opfordre til Godgørenhed en forhungret Almue, hvoraf saa mange i dette Aar har maattet forlade deres Hjemsted og møjsommeligen ledet efter Brødet, der ikke har været paa 4 à 5 Mile at faa for Penge, og som ganske afmejer den ikke her endnu modne Sæd for at redde sig med eget, er saare ubehageligt. Dog naar mine Herrer Medbrødre i Herredet finder, at Opmuntring til Menighederne om frivillige Bidrag kan ske med Held, er jeg lige saa redebon som pligtskyldigst til at gøre det samme«.

Til Slut melder Provst Rasbech om det tidligere indkomne, mens den af Biskoppens foreslaaede Indsamling slet ikke berøres:

»Naar foranførte virkelig indleverede Bidrag af Sognene i Refs Herred tilsammenlægges, udgør de den Summa: 65 Rdr.

Fra Hvidbjerg Sogn paa Thyholm, hvor foruden Sognepræsten Ejerne af Hindsels, Helligkildegaard og Borre var i Amtmandens Cirkulære opfordret til Bidrag, tror jeg vist, noget maa være indleveret.

Til Jegindø strakte sig ej Amtmandens Indbydelse

for dette Herred, da denne Ø i det civile henhører under Sønderherred paa Morsø«.

Hundborg Herred.

Fra dette Herred er de præstelige Udtalelser om den »Efterhøst«, Provst Carstensen opfordrede til at tilvejebringe, lidet betydende, og der skal derfor kun refereres et Par af dem. Men det lader til, at der har været samlet ind i alle Sogne.

Knud Aagaard i Skjoldborg (1799—1806) melder, at der i hans Pastorat er indkommet i alt 23 Rdr. 12 Sk. og tilføjer:

»Da nu næsten enhver har givet noget undtagen de, som i Forvejen efter S. T. Hr. Amtmand Ferslevs Indbydelse har indleveret sit Bidrag til Hr. Byfoged Brøndlund, saa er det ikke at formode, at mere skulde indkomme af disse tvende ikke velhavende Sogne, hvorfor jeg ufortøvet skal indsende bemeldte Summa til Hr. Provst Carstensen«.

Joh. Ludvig Matthiesen i Hundborg (1790—1810) kan melde om 28 Rdr. 3 Mk. 13 Sk. fra sine Sogne, foruden hvad der er indbetalt til Amtmanden og 20 Rdr. fra Justitsraadinde Bruun, Ulstrup, som hun til samme ædle Formaal har givet under sit Ophold i København. »Kunde dette Bidrag ikke blive større formedelst Beboernes usle Kaar her i Sognene, saa er jeg dog vis paa, at de har gjort det med velvilligt Hjerte, som oprigtig elsker Konge og Fædreland«.

Fra de øvrige Pastorater indkom iøvrigt: Fra Nørhaa 17 Rdr. 1 Mk. 13 Sk., fra Vang 18 Rdr. 3 Mk. 4 Sk., og fra Sjørring 39 Rdr. 2 Sk., men der er ingen Grund til at dvæle ved de paagældende Præsters kortfattede Bemærkninger. De indeholder intet særligt.

Til sidst indberetter Provst Carstensen om Udfaldet af de foretagne Indsamlinger:

»Foruden det, at Hr. Oberstløjtnant Ferslev til forbenævnte Øjemed har indsamlet og indsendt af Thisted Købstad 140 Rdr. og af Gejstligheden her i Hundborg Herred og nogle faa Bønder 30 Rdr., er endnu efter hs. Højærværdighed Hr. Biskop Studsgaards Invitation indsamlet af disse i Thisted og Tilsted Sogne paa Landet 27 Rdr. 25 Sk., og en liden Efterhøst af Thisted Købstad 5 Rdr. 3 Mk. 8 Sk., ialt 32 Rdr. 3 Mk. 10 Sk., som med det ovenbenævnte indsamlede i Herredets øvrige Sogne udgør den generale Sum 159 Rdr. 2 Mk. 6 Sk., hvilke eet Hundrede og halvtreds og ni Rigsdaler 38 Sk. af undertegnede i Dag afleveres paa Postekspeditionens-Kontoret til Afgang med agende Post til S. T. Hr. Biskop Studsgaard«.

-
- 1) *Adam Ludvig Moltke* († 1810) nød almindelig Anseelse i sin Samtid som en sjælden human og dygtig Officer. Han grundlagde Anlægget Frederikskilde i Aalborg.
 - 2) *Simon Røst*, Præst i Hassing-Villerslev 1794—1801, derefter i Aasted-Skærum. Provst 1797.
 - 3) Biskoppens Kopibog ^{23/7} 1801. Aalbg. Bispemark.
 - 4) *Niels Ferslev* († 1803) var fra 1793 Amtmand over Dueholm, Ørum og Vestervig Amter. Han var desuden Landvæsenskommissionær og Bataillonschef ved Landeværnet.
 - 5) *Anders Eriksen Hvass* (1780—1808, Provst 1786. *Joh. P. Rasbech* (1793—1802, Provst 1800). *C. C. Carstensen* 1789—1831, Provst 1791).
 - 6) Eventuelle brugbare Dokumenter. Aalbg. Bispemark.
 - 7) Horats' Sange, IV Bog, IX Ode: Den skjulte Dyd er ikke meget bedre end den skjulte Magelighed.
 - 8) hujus anni = i dette Aar.
 - 9) Ingen er forpligtet ud over sin Evne.

En bortløben Skoleholder

Ved Postmester C. KLITGAARD

DET er bekendt, at Skolevæsenet mange Steder var i en ussel Forfatning før Skoleloven af 1814, da Degneinstitutionen afløstes af Skolelærer- og Kirkesangerinstitutionen, selv om vore første Skolelove 1739 og 1740 havde søgt at faa oprettet et ordnet Skolevæsen paa Landet og ogsaa adskillige Steder havde opnaaet det. Interessen for Skoleundervisning var som oftest kun ringe og Offerviljen ligeledes, hvortil kom, at Bøndernes økonomiske Forhold var trykkende; man søgte derfor at slippe med de mindst mulige Udgifter til Skoleholdere og antog ofte som saadanne mere eller mindre havarerede Eksistenser eller store Dreng, og Stabiliteten i Undervisningen blev selvfølgelig derefter.

I Kjettrup-Gjødtrup Sogne var 1771—72 den senere saa bekendte Biskop *Nicolai Edinger Balle* («Balles Lærebog») Sognepræst, og han interesserede sig meget for Skolevæsenet, hvilket maaske ogsaa var Tilfældet med hans Efterfølger *Jens Jesse Jessen*, som 1772 kom hertil fra Hjørdemaal og blev her til sin Død 1799.

I »Jydske Efterretninger («Aalborg Stiftstidende») Nr. 28—1788 har han ladet optage følgende Efterlysning.:

»Skoleholderen i Gjøttrup, *Henric Nielsen Gjøttrup* har ulovligt absenteret fra sin Skole uden Tilladelse fra sin Sognepræst og nærmere Øvrighed uden Reise pas. Han er meget liderlig og ingen Barmhjertighed værd, siden han har en meget god Landsbyskole og er desuden Skrædder. Hellere bør han som Løsgænger paagribes, om han og selv har skrevet et falsk Pas. Han er kiendelig deraf, at han stammer og har enten et Plaster paa eller et lidet Hul igiennem den ene Kind, og i Almindelighed gaar han med Lommen fuld af Leilighedsvers.

Kjettrup, 5. Juli 1788«.

Ulykken ved Oddesund

Tirsdagen den 6te Oktober 1874, hvorved Færgekarr,
Peder Jensen Nielsen tilfattede Livet og flere Studer
drukned, medens Færgens Eier Kritzan med tilsyn-
ladende Livsfare rask reddede de øvrige Karle og en
Studedriver.

Sorfattet af R. J. Petersen,
Gemmeiler pr. Æbeltoft.
Sorfatterens Sorlag og Eiendom.
Pris 4 Skilling.

En ny og sørgelig Vise

Mel. Naar mit Øie er lukt.
Eller Melodien om Giftblander-Præsten.

Du i „Thisted Avis“
Vel har seet det Sorlis,
Som der nylig skete paa Vandet.
Det var i Uveirftund,
Færgen fra Oddesund
Sornyglig jo seiled' fra Landet.

Vinden blæste saa fast,
At ved Bølgernes Kraft
Vandet gik op i vor Særge,
Der var ei langt fra Land
Paa det oprørte Vand
Og Ingen det kunde afværge.

Vi maa huske paa det,
Den var beskæftiget,
Med at overføre en Deel Stude.
Der urolig' var' ombord
Paa den oprørte Sjørd
Hvorfor ville synke vor Skude.

Sor at frelse sit Skib,
Særgekarlen gav slip
Paa sin Fragt, og han kasted' i Vandet,
En Deel Stude overbord,
I den oprørte Sjørd,
Mens den Særge var tæt under Landet.

Med en Stud overbord,
I den oprørte Sjørd,
Særgekarlen blev stødt ud i Vandet.
I den oprørte Sø

Peder Jensen sin Død
Sandt, og kom ikke mere til Landet.

I omtrent et Kvarteer
holdt han sig, om ei meer,
Paa en Studs Ryg blandt fraadende Bølger,
Men derefter han soandt,
Og hans Sig de ei fandt,
Derom Underretning ei følger.

Særgens Eier Kritzan
Som der bjerged' iland,
Fler' Karle og en Studedriver,
han er Omtale værd,
Derfor roses han her,
Af Alle han æret jo bliver.

Saren ændsed' han ej,
 Paa saa livsfarlig Vej,
 I en Pram han saa snarlig kasted'
 Denne Plan den var vel,
 Og blev kronet med held,
 Da med flere til Landet han hasted'.

R. J. Petersen,
 Femmøller pr. Æbeltoft.

Paalidelig og udførlig Beretning

Om Kæntringen af Særgeren, der fandt Sted den 6te Oktober, bringer „Thisted Amtsavis„ følgende nærmere Meddelelse: Begge Særgerer var beskæftigede med at overføre Studene, og den ene Særger var lykkelig kommen til Land og den anden var tæt ved Land, men da Veiret var temmelig strengt, og Studene blev urolige, saa gik Vandet op i Særgeren, og den begyndte at synke, hvorfor Særgerkarlen Peder Jensen Nielsen gav sig til at løsne Studene og saa dem overbord, og da han næsten var færdig med dette Arbejde, blev han stødt overbord med en Stud og uagtet han holdt sig i længere Tid — der angives $\frac{1}{4}$ Time — paa en Studs Ryg, saa blev det ikke mulig at redde ham og han forsvandt i Bølgerne; hans Lig er endnu ikke fundet. Særgeier Kritzan bjergede de andre Karle og en Studedriver i en Pram, og han fortjener hæderlig Omtale, fordi han, endogsaa med tilfølneladende Livsfare, saa rask reddede disse Mennesker; kun maa det beklages, at der ikke bruges den Forsigtighed at ledsage Særgerne med en Pram, især i saa ugunstigt Veir. Der siges, at der druknede 5 Studene.

Gammel Overtro og Leve- regler fra Nordthy

Samlede af ANDERS OVERGAARD

Naar to tager i Dørhaandtaget samtidig hver paa sin Side, saa klemmer de en ihjel.

Naar man spiste Sjælen af en Sild, fik man »Reer-sygg« — Koldsyge.

Man maatte ikke staa med udstrakte Arme i en Dørkarm.

Naar der var mange, der »krykkede« sammen (giftede sig) om Efteraaret, fik vi en streng Vinter.

Naar man smed de gamle Halmvisker, spyttede man først paa dem, ja, de skulde ogsaa helst løses op med det samme, saa var man sikret mod Uheld, som ellers let kunde komme i den Anledning.

Naar man havde kernet Smør, lavedes der med Smørskeem et Kors paa den færdigæltede Klump.

Før man begyndte at skære af en ny Kage, gjorde man med Kniven Korsets Tegn over Enden af Kagen.

Mange brugte ogsaa at sætte et Kryds paa den ene Ende af Kagerne, naar de var slaaet op, og naar man saa fik Brødet i Ovnen og Døren lukket, blev der med et »i Guds Navn« slaaet Kors for Døren.

Man maatte ikke se Nyaarsnyet igennem Vinduet, saa blev man slem til at slaa i Stykker dette Aar.

Den, som gerne i Himlen vil være, maa sine Negle om Fredagen afskære.

Naar Katten sidder i Vinduet og slikker sig, faar vi fremmede.

Naar Hanen galer meget, især for Forstuedøren, faar vi fremmede.

Naar Hunden æder Græs, faar vi Regn, og naar den triller sig i Græsset, faar vi Blæst.

Naar en Kniv eller Saks faldt paa Gulvet med Spidsen nedad, blev der Spektakler i Huset.

Man kunde sende sine Vorter med de Døde. Var det en Kvinde, der havde Vorter, skulde hun sende dem med en død Mand. Hun skulde da tage den dødes Haand og sige: Tag mine Vorter med i Graven. Var det en Mand, der havde Vorter, skulde de paa samme Maade sendes med en Kvinde.

Naar en Mand eller Kvinde var død, kunde man faa sine Vorter sat væk ved at sige: Nu er den Mand eller Kvinde død (saa nævnes den døde ved Navn), saa er alle mine Vorter ogsaa døde.

Et andet Middel til at sætte Vorter væk var, at den, der havde Vorterne, skulde stjæle et Stykke Flæsk, hvormed disse skulde smøres, og Flæsket graves ned; hvor ingen kom.

Naar Knive og Gafler ligger over Kors, siges der, at man »spø Lig« (spørger Lig).

Naar man hikkede, og det gjorde ondt, var der nogen, som talte ondt om en.

Naar Ilden falder ud paa Gulvet, kommer der fremmede.

Naar en Edderkop spinder ifor ved een, bringer

det Lykke, ligesom en Hestesko over Indgangsdøren ogsaa bragte Lykke.

Naar det klør i venstre Haand, skal man snart tage Penge ind.

Naar det venstre Øje klør, oplever man snart en stor Lykke, men er det i højre Øje, faar man Uheld eller Sorg.

At bære fundne Pengestykker hos sig, bringer Lykke. (En Lykkeskilling).

Naar der i en Kvindes Kjole vendte et Læg op, (vendte Vranken ud) blev hun vred den Dag.

At tælle sine Penge under Kortspil bragte Uheld.

Det var ogsaa uheldigt at sidde under en Bjælke, naar der spilledes Kort.

Den, der var heldig i Kortspil, blev ikke saa heldig i Kæresteri.

For at blive af med Bylder skulde man en Torsdag Aften fange en Kat og vende den i en Ovnkrog, hvæste Katten, saa gik Bylterne væk.

Naar man vendte tilbage efter noget, man havde glemt, fik Vedkommende ikke noget Held af sit Ærinde.

En Ballie maatte Børnene ikke bære oven paa Hovedet, saa blev de ikke større, end de var.

Man maatte ikke tage Linned ind udefra paa Kroppen, saa fik man Natild.

Børn maatte ikke synge tidligt om Morgenen, saa kom de til at græde inden Aften.

Naar Børn mistede Mælketænderne, skulde de putte dem i et Musehul og sige: »Bette Mus! Bette Mus! Gi mæ en Bientænd fu en Guldtænd«.

Ved Barnedaab skal, naar der er flere, der skal døbes, Drengbørnene først ind, for ellers faar Pigerne Skæg.

Heldigst var det, naar den lille var i Kirke, at det var en rigtig Skraalhals, saa blev den god til at synge.

Naar den unge Pige var god ved Hunde og Katte, saa fik hun godt Vejr paa sin Bryllupsdag.

Lige saa mange Huller, der blev i Brudens Slør, lige saa mange Børn blev der i Ægteskabet.

En Kvinde, der var frugtsommelig, maatte ikke se ud gennem en Sprække, saa blev Barnet »Ven'yvve« (Skeeløjet).

Hun maatte ikke gaa baglæns gennem en Dør, saa blev Barnet baglæns født.

Hun maatte ikke gaa over en Vonstjert, se Dyr trækkes med Døden, køre baglæns, gaa over en Vej, inden hun havde haft Kirkegang, eller se Ildebrand.

Man maatte ikke kaste noget hen paa en Kvinde, der var frugtsommelig, saa blev der hver Gang en mørk Plet paa Barnet.

Tager man noget tilbage igen, man engang har givet bort, saa faar man sorte Børn.

I Juleugen maatte ingenting løbe rundt, f. Eks. Rok, Garnvinde og deslige, man maatte heller ikke skære Hakkelse.

Der maatte ikke syes eller stoppes i Juleugen, saa blev man i det kommende Aar slemt plaget med buldne Fingre.

Man skulde have Ploven i Hus inden Juleaften, ellers kom Jerusalems Skomager og satte sig paa den.

Der maatte ingen fremmede gaa ud af Huset i Julen, uden at vedkommende havde faaet en Skænk (et Glas Godtøl og en Kage) ellers bar man Julen ud.

Naar en Gaardhund bliver over 10 Aar, lever den paa Mandens Alder.

En grøn Jul giver en hvid Paaske og en fed Kirkegaard.

Tuder Hunden om Natten, vil der snart spørges Lig.

Den, der taber et Stykke Smørrebrød med Bagsiden opad, maa ikke saa snart faa nye Klæder.

Naar Hønsene »skræber« (skræpper op) faar vi Blæst og Uvejr.

Naar man spiser af to Stykker Mad samtidig, saa har vedkommende en sulten Ven.

Man skal ikke tage en funden Ting op uden at spytte paa den.

To Søstre maatte helst ikke blive gift samme Dag, saa tog den ene Lykken fra den anden.

Det varsler heller ikke godt, om der samtidig er Dødsfald, særlig i Familien.

Der maatte ikke blive »Slep« eller Ophold i en Brudeskare eller Ligskare, og Brudeskaren skulde helst køre saa rask, at det kneb de bageste at følge med.

Naar en ung Pige var slem til at spilde Vand paa sig, f. Eks naar hun vaskede, fik hun en fordrukken Mand.

Den Pige, der spiser det sidste Brød eller Kage paa en Tallerken, eller binder det sidste Neg op, faar en Enkemand.

Sætter een en Bid Mad fra sig og glemmer den, saa har vedkommende en sulten Ven.

Hvad de gamle fortalte

Af N. SODBORGS efterladte Optegnelser.

FISKER Jens Peter Stærk, Feggesund, har engang fortalt om sin Barndom. Han var født 1857 i Feggesund, hvor Faderen var Krejler. Da han var fem Aar gammel, blev han anbragt hos sin Bedstemor, Bente Mari', som var Enke og noget svagelig; hun maatte altid gaa med Kæp og var bange for at være alene. Hos hende var han i syv Aar, og da han kom til at gaa i Skole, lavede hun om Aftenen, før hun gik i Seng, Mellemmader til ham til næste Dag, og de blev saa sat paa en Fjæl ved Sengen, men tit aad Musene baade Smør og Paalæg om Natten.

Om Vinteren gik Hønsene inde i Stuen, hvor der var Lergulv, de havde deres Sæde paa en Fjæl mellem Alkoven og Bilæggerovnen, og under Lænestolen lagde de Æg. I Vestenden af det lille Hus var et ganske lille Bryggers, i den østre Ende var der Faaresti, hun havde nemlig to Faar. Midt i Huset var der en Stue, og Køkken og Forstue var i et; der var Trælyre paa Taget oven over det aabne Ildsted. Engang var de føget inde i tre Døgn og maatte brænde Lys om Dagen, og hans Fader havde fortalt, at en-

gang, da der var en Masse Sne, havde de maattet sætte en Stage ovenud af Lyren, for at Folk ikke skulde køre paa Huset.

Da Jens Peter var ni Aar, kom han til at tjene hos Smed P. Knudsen i Arup; første Sommer tjente han kun Føden, næste Sommer fik han dog 4 Kr. i Løn. Da han var 13 Aar, kom han ud at sejle med sin Farbroder, som var Skipper og sejlede omkring i Limfjorden, første Sommer ingen Løn, men næste Sommer 10 Kr.

Engang reddede han en stor Dreng fra Arup fra at drukne i Aalborg Havn. Drengen var Søn af Niels Vendelbo, som boede lidt Nord for Arup Kirke, og som ogsaa havde en Skude. Hans to Sønner, Ole og Jens, sejlede engang alene til Aalborg, og i Havnen faldt Jens udenbords. Jens Peter Stærk stod paa sin Skude og saa det og tog straks en Pram og roede hen og reddede Dengen, men han havde nær ikke faaet ham op, da han havde faaet sine Fødder ind under Baadens Køl og krampagtigt holdt dem fast der. Senere kom Jens Peter til at sejle sammen med sin Far og boede gennem hele sit Liv ved Feggesund som Fisker.

Af andre gamle Mennesker her paa Hannæs, som har fortalt mig om gamle Dage, skal særlig nævnes Erik Tømmermand i Øsløs, som blev over 93 Aar og ligeledes hans Datter Ane Eriksen, som ogsaa fortalte udmærket.

Der var ikke saa lidt Overtro her paa Hannæs for flere Aar tilbage, f. Eks. troede mange, at der var nogle, som kunde kaste Utøj paa Folk, og det var der maaske ogsaa. I et lille Hus ikke langt fra Øsløs Strand boede der engang to Søstre, Jan Mari' og

Stin' eller Johns Piger, som de blev kaldt. De havde en Ko og klarede sig helt godt. Særlig Stin' var om sig og kom meget rundt i Gaardene og saa helst, at man saa gav hende lidt med hjem. Engang var hun blevet fornærmet i Gaarden Bundgaard, fordi hun syntes, de havde givet hende for lidt.

Da hun sa gik ud derfra, hang der en hel Del rent Vasketøj til Tørring i Gaarden, men da Konen senere kom og vilde tage det ind, opdagede hun straks, at det var overfyldt med Lus, »hver Høved saa stuer, saa stuer«, og der var ingen Tvivl om, at det var Stin' Jonster, som havde forvoldt det for at hævne sig.

Jan Mari' blev gift og fik en lille Dreng, men døde snart efter, og hendes Mand rejste bort og lod Stin' beholde Drengen. Skønt han baade fik Skænd og Bank, kom Stin' alligevel til at holde af ham. Engang var Drengen gaaet hen til en Mand, som blev kaldt skævhovedet Niels Bro, og bad om en Murred (Gulerod). Men Niels Bro blev gal og sagde: »Nej, go din Vej, din Fandens Knægt«. Men fra den Dag af vilde hans Ko ikke give Mælk. Han gik saa over til Himmerland til Maren Haaning og fortalte hende det og sagde ogsaa, at de havde siddet Vagt ved Koen og var sikre paa, at ingen malkede den. Men Maren var klogere. »Jo«, sagde hun, »Koen bliver nu malket alligevel, for der er en, der stikker Strikkepinde i Bjælken hjemme hos sig selv, og paa den Maade kan hun malke sin Spand helt fuld, og vil du ha' hende at se, kan du gaa med ind i Kammeret her«. Men det turde Niels Bro ikke. »Ja, du skulde jo et ha' nægtet den bette Dreng den Gulerod den anden Daw«, sagde Maren, og Niels Bro gjorde store

Øjne, at Maren ogsaa kunde vide det, men nu vidste han altsaa Besked.

An' Skaarup, som havde været gift med Degnen Langballe i Øsløs, boede, da hun blev Enke i Skipergade. Hun brugte Tranlampe, en lille Skaal af rødt, brændt Kar med Tip. Til Væge brugte hun det inderste af et Siv, som hun tørrede og stak ned gennem Tippen. Der fortælles om hende, at hun spøjede i Søndergaard i Øsløs, hvor hun havde tjent som ung, og hvor hun skulde have født et Barn i Dølgemaal og dræbt det. Tidlig hver Morgen blev Hestene og Hundene saa urolige, naar Spøgelset kom. En Pige i Gaarden vilde prøve at komme det til Hjælp og raadførte sig med Pastor Lund derom, og han sagde, at hvis hun havde Mod, kunde hun maaske nok hjælpe det, den hun maatte være stærk i sin Tro. Men da hun saa mødte Spøgelset og spurgte, om hun kunde hjælpe det, for saa vilde hun gerne, hvis det kunde ske i Guds Navn, kunde hun alligevel ikke holde Synet ud, men faldt om og fik Krampe.

Overtro var der som sagt ikke saa lidt af paa Hannæs i gamle Dage. Saaledes var der nogle, der troede, at man kunde vænne Duer ved at fremsige følgende Vers:

»Huset er øde,
Folkene er døde,
her skal I have jer Føde«.

Samtidig tog man en Due i Vingerne og lod den skrabbe med Klørerne over Ildstedet (æ Pald), saa skulde den nok blive. Det gjaldt ogsaa andre Fugle, man vilde vænne. Men det var nu ikke alene Fugle, man troede at kunne vænne, men ogsaa Mennesker. En Pige i en af Byerne paa Sydhannæs, som var

kommet til at staa i Forhold til en gift Mand, troede fuldt og fast, at hun var »væn«. Hun sørgede og græd derover og bestemte tit, at nu vilde hun aldrig tage imod ham mere, men naar han saa kom og bankede paa hendes Dør, kunde hun ikke staa imod, hvad det saa skulde koste.

Om en Mand i Kærup i Tømmerby er det fortalt, at han havde en Ko, som absolut ikke vilde æde andet end Halmvisken i hans Kones venstre Træsko, kun den venstre. Den maatte jo absolut være forhekset, og han søgte Raad hos Maren Haaning, men om det hjalp, meldes der intet om.

En ung Pige var kommet tidlig ud at tjene, og hun længtes saadan, at hun næsten ikke kunde holde det ud. Men hendes Mor vidste Raad; hun tog nemlig nogle smaa Sten, vistnok 7, og syede dem ind i Underkanten af hendes Særk.

En Kone fik Besked om, at hendes Broder i København var meget syg og vist laa for Døden. Efter et lille Ophold sagde hun: »Ja, han dør, for æ Mus haar i Vinter væt saa slem' ve' vor Tøj!« Og han døde da ogsaa. — Naar der var Nymaane, maatte Nyet ikke gerne ses før tredie Dag og ikke senere end niende Dag, for saa vilde Vejret blive daarligt; »yngre end 3 og ældre end 9 er skidt«, sagde man, og ligeledes: Mandags Ny er sjælden god og Lørdags Ny er aldrig god. Om Lærken sagde man, at lige saa mange Dage, den synger før Kyndelmisse, lige saa mange Uger skal den tie efter. Hvis et Knippe Ærtehalm ved Ladedøren blæste fra Kyndelmisse Dag, saa betød det, at Foderet vilde slaa godt til, men blev det liggende, skulde der spares og passes paa. Det var ogsaa meget uheldigt at spille Kort i de Maaneder, hvis Navne der intet »r« var i.

Til Medlemmerne

Den aarlige Generalforsamling afholdtes paa Museet den 31. Maj. Formanden, Læge Toft, Vestervig, oplyste, at Samfundets Medlemstal nu var over 900 og haabede paa yderligere Tilslutning, men da Udgifterne ved Aarbogens Fremstilling var stadigt stigende, vilde man appellere til Sogneraad og Sparekasser om Støtte. I andre Amter giver mange Sogneraad Støtte til de historiske Samfund. Kassereren, Red. Lustrup, oplæste Regnskabet, der balancerede med 6542 Kr. (se iøvrigt Side 267). Samfundets Samlinger af Aarbøger fra andre af Landets historiske Samfund er blevet afgivet til Centralbiblioteket, hvorfra Udlaanet fremtidig sker. Efter en Redegørelse for Indholdet af den kommende Aarbog aflagdes Beretning om Museets Arbejde, som nærmere findes omtalt Side 268. Aarskontingentet, der nu er 3,50 Kr., bliver det sikkert nødvendigt at forhøje yderligere paa Grund af de stigende Priser. Der var ikke Valg til Bestyrelsen; det finder først Sted næste Aar. — Sluttelig drøftedes den aarlige Udflugt sammen med Turistforeningen, og man var enig om at forsøge at aflægge Besøg ved Udgravningerne ved Aggersborg og muligvis lægge Hjemturen over Bulbjerg.

Som planlagt fandt Udflugten Sted den 9. September i det mest straalende Vejr. Der var ialt ca. 100 Deltagere i »Busser« og Privatbiler. Paa Udturen besøgte først Gøttrup Kirke, hvor Lærer Mortensen foreviste og fortalte om den gamle romanske Kirkes Historie. Herfra gik Turen ad Veje, der sikkert var ukendt for de fleste af Deltagerne til

Aggersborg. Her fortalte Udgravningernes Leder, stud. mag. Olsen, om Stedets Historie, hvorefter han sammen med Arbejdsformand Søndergaard viste de Udgravninger, der for Tiden er under Arbejde. Dernæst gik Turen til Fjerritslev. Ved Kaffebordet talte Hist. Samf.s Formand, Læge Toft, der takkede for det gode Samarbejde med Turistforeningen og haabede, at det fremdeles maatte lykkes at finde interessante Steder til fremtidige Besøg.

Overbibliotekar Grønkjær gjorde opmærksom paa, at det var Forfatteren Jakob Knudsens Hjemegn, man havde besøgt, og som ofte kan spores i hans Digtning.

Lærer Jens Rolighed underholdt dernæst med Oplæsning af Jeppe Aakjærs og Jakob Knudsens Digtning. Paa Hjemturen foretoges en Afstikker til Bulbjerg, hvor man nød Udsigten over det pragtfulde Landskab.

Historisk Samfunds Regnskabs- oversigt for Aaret 1950—51.

INDTÆGT:

1. Kassebeholdning fra forr. Aar.....	Kr.	1946 86
2. Statstilskud	„	700 00
3. Thisted Amtsfond	„	250 00
4. Fra 6 Sogneraad	„	60 00
5. Solgte Aarbøger	„	134 67
6. Pengegave 200,00 og Renteindtægt 56,32 ..	„	256 32
7. Kontingentrestancer	„	66 50
8. Medlemsbidrag for 1950 (897 Medl.).....	„	3128 50
<u>Ialt Kr.</u>		<u>6542 85</u>

UDGIFT:

1. Aarbogen, Trykning m. v.	Kr.	2135 00
2. Honorarer for Bidrag til Aarbogen	„	343 00
3. Tilskud til Museet i Thisted.....	„	500 00
4. Aarsmødet og Udflugten	„	64 47
5. Medhjælp	„	110 00
6. Clicheer og Tryksager	„	392 65
7. Dansk-historisk Fællesforening	„	60 00
8. Porto o. a. Udgifter	„	170 05
9. Kassebeholdning	„	2767 68
<u>Ialt Kr.</u>		<u>6542 85</u>

Thisted, 23. April 1951.

J. J. LUSTRUP

Thisted Museum

Oversigt over Museets Erhvervelser fra 1. Juni 1950
til 31. Maj 1951.

OLDSAGSSAMLINGEN:

Af Fundene, som Museet i Aarets Løb har erhvervet ved Udbetaling af Findeløn, skal nævnes 3 smukke tilhuggede tyndnakkede Flintøkser, den længste 36,5 cm, som alle er fundet i Lille Todbøl Mose, samt en lignende Økse fra en Skelgrøft i Skaarup. Som Gave er modtaget en Række forskellige Sager af Flint fra Gaardejerne Anders Pedersen, Heltborg, P. Pedersen, Hurup, og Jens Kjær, Skyum. Fra V. D. Larsen, Svankjær, en Samling Lerkarskaar (rom. Jernalder); de er fundet ved Vejanlægget i Hvidbjerg v. Aa. Fra Joh. Bojer Thomsen et lille Lerkar, ligeledes fra rom. Jernalder, fundet i Hundborg Mose. Ved Dræning i Engkjær Mose i Stagstrup fandtes Kraniedele af Urokse, som overgaves Museet af Theodor Kibsgaard, fra Holger Pedersen, Sønderhaagaard, Skeletdele af Dyr fundet ved Dræningsarbejde. P. Pedersen, Hurup, skænkede Samlingen en Bronzeøkse (Paalstav), som er fundet i Refs.

TIL HUSHOLDNINGEN:

»Gode Raad« Jern (Elise Foget, Thisted), Hakke, Saks (Frands Vinter, Øsløs), Smørtrug (A. Overgaard, Hillerslev), Bakke af Træ, Flødekande, Sukkerskaal og Smørskaal af Glas (A. Pedersen, Heltborg).

VÆRKTØJ o. s. v.:

Brandhage (Snedker Odde Pedersen), »Klivpind« (Knud Mortensen), Stempel af Træ (A. Pedersen, Heltborg), »Speskpind« (Bogbinder Christensen), Haandten, Vindepind (Trykker Jensen). Fyrstaal, Bismær (P. Pedersen, Hurup), Skærekiste (Th. Østergaard, Vildsund), 1 Sæt Kaneklokker forfærdiget af Gørtler Bunck (Fru Bjerregaard).

DRAGTDELE:

Benklæder og Vest fra ca. 1830, som har tilhørt en gammel Thisted-Borger (Fru Læge Nordentoft Nielsen, Sindal), Lommetørklæde, Forklæde af Taft (Elise Foget), Krave med hækket Kant, 2 Par Manchetter, Nakkebaand (Fru Svalgaard), Navneklud (Fru Marie Nielsen, København), Perlepung (L. Chr. Larsen), 1 Par Træsko (Postbud Hyldig).

ANDRE ERHVERVELSER:

Til J. P. Jacobsen-Samlingen har Museet modtaget fra Fru Kaja Pindstrup, Aarhus, Bøger, som har tilhørt Digteren. Endvidere fra Fru Astrid Marschall, Virum, afdøde Apoteker Marschalls Optegnelser vedrørende Tømmerby-Lild Sogne. Ligeledes har Forpagter M. Billeskov Jansen, Gilleleje, skænket sin Fader, Overretssagfører Billeskov Jansens Sam-

linger af Arkivalier o. s. v. vedrørende Thy og Thisted. Fra Direktør Mikkelsen modtoges Protokoller fra Thisted Syge- og Begravelsesforening. Fra Museumsforst. H. P. Hansen, Herning, Regnskabsbog fra Ø. Vandet. Frk. Karen Bruhn, Ringkøbing, har sendt en Model af den nu nedrevne Kjølbygaards Hovedbygning samt en Række Billeder og Fotografier vedrørende Gaarden. Bøger og Tryksager fra Togfører Svalgaard, Fru Emilie Nørby, Fru Kvejborg, Hørdum, Frands Vinter, Øsløs, Skøder fra Joh. Smitt, Silstrup. Fru Marie Nielsen, København: Poesibøger o. s. v. (1808—1814), som har tilhørt Kirstine Lillelund, Kovstrup. Elise Foget: Spaamandsbog med tilhørende Terningebæger.

Møntsamlingen er forøget ved Køb af enkelte Mønter og Medaljer. Signet af Sølv, Piberenser og Mærke fra Guldsmed Henningsen, Øresprøjte af Ben fra Henrik Kristensen, Hassing, forskellige Medlems-tegn og Brandskilt fra Redaktør Kjeld Jensen, Vækkeur fra Hans Jensen. Endvidere er modtaget Thisted Haandværkerforenings gamle Fane samt 5 forskellige Faner fra Joh. Smidt, Silstrup.

Iøvrigt er modtaget Billeder og Fotografier fra Steffen Hove, Fru Yde-Poulsen, Fotograf Aage Pedersen, Frk. Emma Nordentoft, Svend Aage Nielsen. Helsingør, Redaktør Kjeld Jensen, Skomager Arvid Larsson, Snedkerm. Hansen, Togfører Svalgaard, Stenhuggerm. Børge Jensen, Købmand Jørgensen, Fru Bjerregaard, Pastor Fr. Engel, København.

Ialt er Museets Samlinger blevet forøget med 93 Nr. med ialt 114 Genstande, hvortil kommer en Række Fotografier og andre Billeder vedrørende Egnens Historie. Til Landsarkivet i Viborg har Museet af-

givet en Del Arkivalier. Museumsarbejdet har i Sommer været Konservering og Udarbejdelse af Kartoteket over de kulturhistoriske Samlinger. Desværre lider Museet stærkt under Pladsmangel, men alligevel vil man gerne have samlet gammelt Husgeraad, gamle Stole, og navnlig vil man gerne have Sager fra Thyholm og fra Byerne ved Vesterhavet. Man er fremdeles interesseret i Fotografier af Gaarde og Familiebilleder. Besøget i Sommer har været stadig stigende, og Byens Skoler har været flittige besøgende, saaledes 9 Klasser fra Gymnasiet, 6 fra Borgerskolen, og 2 Skoler fra Omegnen. Iøvrigt er det glædeligt at mærke den Interesse, Ungdommen og Børnene faar ikke blot for Oldtiden, men ogsaa for deres Bedste- og Oldeforældres Tid.

Samtlige Givere og de Institutioner, der støtter Museet, bedes modtage dets bedste Tak.

For Museets Bestyrelse:

P. L. Hald.

Fra Skudehandelens Tid

For en Del Aar tilbage modtog Museet den her afbildede Ske; den er skaaret i Træ og indrettet saaledes at den kan foldes sammen. Den benyttedes i sin Tid ved Gilder i Snedsted. Naar Gæsterne sad ved Bordet og det nærmede sig mod Slutningen af Spisningen, blev der sendt en Tallerken rundt mellem dem, og paa den laa Skeen og en sammenrullet Violinstreng, og her lagde Gæsterne deres Drikkepenge til Kogekone og Spillemand. Skeen var oprindeligt gennem Familieforbindelser kommet til Snedsted fra Klitmøller, og der blev fortalt mig, at den engang var købt i Norge af en Skudehandler, og at dette Køb er rigtigt, er der ingen Grund til at tvivle om. Klitmøller var som bekendt i sin Tid et centralt Sted for den betydningsfulde Skudehandel, der fandt sted mellem Thy og Sydnorge, og hvorom der endnu findes mange Minder.

Historisk Samfund for Thy og V. Han Herred.

Medlemskontingentet for i Aar er 3½ Kr.

Nye Medlemmer kunne ved Henvendelse til Redaktør Lustrup eller Viceinspektør Hald erholde tidligere Aarbøger. Af ældre Aargange findes 1910, 15, 21, 23 og 24 i faa Eksplr. Af yngre Aargange mangler 1925, 35, 36 og 43.

Medlemmerne kunne til nedsat Pris erholde følgende Skrifter:

»Fortid og Nutid«, udgivet af Dansk historisk Fællesforening for 6 Kr. om Aaret, Bogladepris Kr. 10.

»Fra Nationalmuseets Arbejdsmark«, hvor Nationalmuseets Mænd fortæller om nye Fund og Iagttagelser.

»Skriftens Historie i Danmark« af E. Kromann, fra Reformationen til Nutiden, Bogladepris 6 Kr., for Medlemmer 3,60 Kr.

Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen af Dr. phil. Hjeltøft kan atter faas til Favørpris 6 Kr. ved Henvendelse til Landsarkivar Hvitfeldt, Viborg, Postgiro 86264.

Thisted Museums Bestyrelse:

Viceinspektør P. L. Hald, Leder af Museet. Redaktør Lustrup, Thisted, Kasserer. Arkitekt J. Foged, Thisted. Lærer K. V. Henriksen, Torp. Konsul Richard Hove, Thisted. Lærer J. C. Jacobsen, Vesløs. Læge E. Toft, Vestervig.